

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ: BANKACILIK
SİSTEMİNDE KAYNAK YÖNETİMİ VE KÂRLILIK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serhat KOÇ

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman

Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi ŞAHİN

HAZİRAN 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ: BANKACILIK
SİSTEMİNDE KAYNAK YÖNETİMİ VE KÂRLILIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serhat KOÇ (137221020)

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman

Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman

Bu tez 29/08/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi ŞAHİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Cengiz DURAN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Gelişimi: Bankacılık Sisteminde Kaynak Yönetimi ve Kârlılık.

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 29.07.2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı öğretim üyesi tarafından şahsıma iletilen Ithenticate intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %24’tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Serhat KOÇ
Öğrenci Numarası : 137221020
Ana Bilim Dalı : Uluslararası Ticaret ve Finansman
Programı : Uluslararası Ticaret ve Finansman
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Öğretim Üyesi
(İmzası)
Dr. Öğr. Üyesi Ö. Nasuhi ŞAHİN
29.07.2019

Danışman
(İmzası)
Dr. Öğr. Üyesi Ö. Nasuhi ŞAHİN
29.07.2019

ÖNSÖZ

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalında gerçekleştirmiş olduğum tez çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen ve beni yönlendiren saygı değer hocam Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi Şahin'e lisansüstü eğitimim boyunca engin bilgilerini bizlere aktaran değerli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Serhat KOÇ

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLOLAR.....	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK SİSTEMİ

1.1. Finansal Piyasalar	4
1.2. Finansal Piyasaların Unsurları	6
1.3. Finansal Piyasaların Fonksiyonu Ve Ekonomik Açıdan Önemi.....	6
1.4. Finansal Piyasa Türleri.....	9
1.4.1. Fonların kullanılış süresine göre finansal piyasalar	9
1.4.1.1. Para piyasaları	9
1.4.1.2. Sermaye piyasaları.....	10
1.4.2. Kullanılan araçlara göre finansal piyasalar.....	10
1.4.2.1. Para piyasaları	11
1.4.2.2. Menkul değerler (kıymetler) piyasası.....	11
1.4.2.3. Gayrimenkul piyasası.....	11
1.4.2.4. Kambiyo piyasası	11
1.4.2.5. Kıymetli madenler piyasası	12
1.4.3. Belirli bir pazar yerinin olup olmamasına göre finansal piyasalar	12
1.4.3.1. Organize (örgütlenmiş) finansal piyasalar	12
1.4.3.2. Organize olmayan (örgütlenmemiş) finansal piyasalar	13

1.4.4. İşlem türlerine göre finansal piyasalar	13
1.4.4.1. Birincil piyasalar	13
1.4.4.2. İkincil piyasalar.....	13
1.4.4.3. Üçüncül piyasalar	14
1.4.4.4. Dördüncül piyasalar.....	14
1.4.5. Teslim şekline göre finansal piyasalar	14
1.4.5.1. Spot piyasalar	14
1.4.5.2. Vadeli işlem piyasaları (türev piyasalar).....	15
1.4.6. Gelişmişlik düzeyine göre finansal piyasalar.....	16
1.4.6.1. Ulusal finansal piyasalar	16
1.4.6.2. Uluslararası finansal piyasalar.....	17
1.4.7.1. Doğrudan arama piyasaları ve komisyoncu piyasalar	17
1.4.7.2. Dealer piyasalar ve mezat piyasalar.....	17
1.5. Türkiye’de Bankacılık Sistemi	18
1.5.1. Bankacılığın kavramsal çerçevesi	18
1.5.1.1. Bankacılık kavramının tanımı ve unsurları.....	18
1.5.1.2. Bankacılığın gelişimi ve değişen fonksiyonları.....	20
1.5.1.3. Küreselleşen dünyada bankacılığın artan anlam ve önemi	21
1.5.2. Türkiye’de bankacılık sistemi ve banka türleri	23
1.5.2.1. Türkiye’de bankacılığın gelişim evreleri	23
1.5.2.2. Türkiye ekonomisinde bankaların temel işlev ve fonksiyonları	26
1.5.2.3. Türkiye’de bankaların genel hizmet alanları ve ürünleri.....	27
1.5.2.4. Türk bankacılık sisteminde banka sınıflandırmaları	29
1.5.2.4.1. Kapsam ve ölçeklerine göre bankalar	29
1.5.2.4.2. Mülkiyet yapılarına göre bankalar	29
1.5.2.4.3. Faaliyet alanlarına göre bankalar	30
1.5.2.5. Türkiye’deki bankacılık sistemini yöneten ulusal otoriteler	32

İKİNCİ BÖLÜM

FINANSAL GELİŞME

2.1. Finansal Gelişmişliğin Ekonomideki Rolü	39
2.2. Finansal Gelişmişlik Ölçütleri.....	39
2.2.1. Miktar ölçütleri	39
2.2.1.1. Parasal büyüklükler	40
2.2.1.2. Kredilere ilişkin büyüklükler	40
2.2.1.3. Sermaye piyasası göstergeleri.....	40
2.2.1.4. Finansal varlık stokuna ilişkin gösterge.....	41
2.2.2. Yapısal ölçütler	41
2.2.3. Finansal fiyatlar	41
2.2.4. Ürün çeşitliliği.....	41
2.2.5. Değişim maliyeti	42
2.3. Türkiye’deki Finansal Gelişmişlik.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİNDE KAYNAK YÖNETİMİ VE KARLILIK

3.1. Aktif Pasif Yönetimi Ve Aktif Pasif Komitesi	53
3.2. Bankacılıkta Riskler Ve Yönetimi	59
3.2.1. Likidite riski.....	60
3.2.1.1. Likidite riskinin yönetimi	63
3.2.2. Kredi riski.....	64
3.2.2.1. Kredi riskinin yönetimi.....	65
3.2.2.1.1. Ödünç alanların bilinmesi ve ratinge tabi tutulması	65
3.2.2.1.2. Farklılaştırma	67
3.2.2.1.3. Erken uyarı sistemleri.....	67
3.2.2.1.4 Teminatlandırma	67

3.2.3. Piyasa riski	68
3.2.3.1. Faiz oranı riski.....	68
3.2.3.1.1. Faiz riskinin yönetimi.....	70
3.2.3.2. Kur riski	70
3.2.3.2.1. Kur riskinin yönetimi - bankaların YP pozisyonları ve Türev Ürünler.....	70
3.2.4. Operasyonel risk.....	76
3.2.4.1. Operasyonel risk yönetimi.....	78
3.3. Karlılık Göstergeleri Ve Kârlılığın Belirleyicileri.....	82
3.3.1. Net faiz marjı.....	82
3.3.2. Aktif karlılığı.....	82
3.3.3. Özkaynak karlılığı.....	82
3.3.4. Karlılığın içsel belirleyicileri.....	83
3.3.5. Karlılığın dışsal belirleyicileri.....	83
3.4. Kaynak Maliyeti	84
3.4.1. TL Mevduat maliyeti hesaplaması	85
3.4.2. TL alınan krediler maliyeti.....	85
3.4.3. TL para piyasasına borçlar	86
3.4.4. TL ihraç edilen menkul kıymetler	86
3.4.5. YP kaynak maliyetinin hesaplanması	86
3.4.6. TL ve YP toplam kaynak maliyetinin hesaplanması	87
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	98

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BASEL	: Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı
BİST	: Borsa İstanbul
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BSYYP	: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
FTF	: Fon Transfer Fiyatlaması
FTP	: Fund Transfer Pricing
GAP	: Açık anlamında İngilizce terim
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LIBOR	: London İnterbank Offered Rate
MEGEP	: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi
NPL	: Takipteki Alacakların Kredilere Oranı
ÖSKH	: Özel Sektör Kredi Hacmi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SPL	: Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kurumu
SWAP	: Değiş Tokuş
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
VİOP	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası
YKH	: Yurtiçi Kredi Hacmi
YP	: Yabancı Para

TABLÖLAR

Tablo 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Şube ve Çalışan Sayıları	49
Tablo 2. Kredi Riski ve Kârlılık	53
Tablo 3. Bankaların Bilanço Dağılımı	56
Tablo 4. Grup ve Sektör Payları	56
Tablo 5. Tüketici Kredileri ve Konut Kredilerinde Vade Dağılımı	61
Tablo 6. Kanuni Takipteki Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri Tutarı	64

ÖZET

Tezin Başlığı: Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Gelişimi: Bankacılık Sisteminde Kaynak Yönetimi ve Kârlılık

Tezin Yazarı: Serhat KOÇ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi Şahin

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 98 (tez)

Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman **Bilim Dalı:** Uluslararası Ticaret ve Finansman

Finansal sistem, fon fazlası olan iktisadi birimlerden fon açığı olan kesimlere fon akımlarını sağlayan, bu akımları etkileyen, fon tedarik ve birikimine katkıda bulunan birden fazla etmenin bir araya gelmesi sonucu oluşmuş bir yapıdır. Bu yapı, bir ekonomide tasarrufların yatırımlara dönüşüm süreci üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bir finansal sistemin toplam ekonomi içindeki nicel büyüklüğünün artması yanında niteliksel yönden de gelişmesi finansal gelişmeyi ifade eder. Finansal gelişme kavramı ölçülürken çoğunlukla niceliksel yönden değerlendiren kriterlerin ele alındığı görülmektedir.

Ekonomide fon fazlası olan birimlerden fon ihtiyacı olan birimlere kaynak aktarımı finansal araçlarla, finansal piyasalarda, finansal aracı kurumlarla sağlanır. Bunların tamamı finansal sistemi oluşturur. Bankalar, özellikle mevduat bankaları finansal sistemin en önemli aktörleridir.

Kar maksimizasyonu hedefine dönük olarak çalışmak zorunda olan bankalardan başta özkaynak sağlayan ortaklar olmak üzere paydaşlarının beklediği sağladığı kaynakların maliyetini düşürüp, varlıkların getirisini yükselterek net faiz marjını ve karı artırmalarıdır. Bu hedefe ulaşabilmeleri için de etkin bir aktif pasif yönetimi tesis etmeleri gerekmektedir. Aktif pasif yönetimi bir anlamda bankanın yönetimidir.

Özellikle vade uyumsuzluğundan kaynaklanan likidite riski, yanı sıra piyasa (faiz ve kur) riski, kredi riski, operasyonel risk gibi bir takım riskler bankaların etkin bir risk yönetimi fonksiyonu tesis etmelerini zorunlu kılmaktadır.

Bankaların etkin bir aktif pasif ve risk yönetimi fonksiyonu tesis ederken, başvurdukları en etkili araçlardan birisi Fon Transfer Fiyatlaması’dır. Bu uygulama ile bankaların kar yaratan en önemli birimleri olan şubeler başta olmak üzere ilgili birimler banka politikalarına uygun bir şekilde kaynak toplamaya ve kredi kullandırmaya yönlendirilirken, karlılık performansları da ölçülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Sistem, Finansal Piyasa, Bankacılık, Kaynak Yönetimi, Kârlılık

SUMMARY

Thesis Title: Development of Banking System in Turkey: Resource Management and Profitability in the Banking System

Thesis Author: Serhat KOÇ

Advisor: Asst. Prof. Dr. Ömer Nasuhi ŞAHİN

Date of Acceptance:

Total Number of Pages: x (pre text) + 98 (main body)

Department: International Trade and Finance

Field of Study: International Trade and Finance

The financial system is a structure formed as a result of a combination of multiple factors that contribute to the fund supply and accumulation, affecting the fund flows from the surplus economic units to the deficit segments. This structure has significant effects on the process of transforming savings into investments in an economy. In addition to increasing the quantitative size of a financial system in total economy, its qualitative development refers to financial development. When measuring the concept of financial development, it is observed that the criteria that are evaluated mostly from a quantitative point of view are discussed.

The transfer of funds from surplus units in the economy to units in need of funds is provided by financial instruments, financial markets, financial intermediaries. All of these make up the financial system. Banks, especially commercial banks are the most important actors of the financial system.

The objective of profit maximization is to reduce the cost of the resources expected by the shareholders, especially shareholders who provide equity, and increase the net interest margin and profit by raising the return on the assets. In order to achieve this goal, they also need to establish an effective active passive management. Asset and liability management is in some sense the management of the bank.

In particular, liquidity risk arising from maturity mismatch, as well as a number of risks such as market (interest rate and exchange rate) risk, credit risk, operational risk, necessitates banks to establish an effective risk management function.

One of the most effective instruments that banks apply to IS fund Transfer pricing, while establishing an effective active passive and risk management function. With this application, the most important units of the banks that generate profits, especially the branches, are directed to collect funds and make loans in accordance with the bank policies, while profitability performances can be measured.

Keywords: Financial System, Financial Market, Banking, Resource Management, Profitability

GİRİŞ

İkinci dünya savaşının bitmesinin ardından finansal sistemde yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve bu kapsamda; Amerikan Dolarına ve bu para birimi aracılığı ile dolaylı bir şekilde altına dayalı bir para sistemi olan Bretton Woods sistemi ortaya konmuştur. 1970’li yıllara kadar herhangi önemli bir sorun çıkarmadan çalışan bu sistem 1973 yılına gelindiğinde tamamen çökmüştür.

Bu sistemin çöküşünün ardından dünya genelinde emtia ve hizmet fiyatlarında, döviz kurlarında ve faiz oranlarında dalgalanmalar gerçekleşmiş; bunun sonucunda da uluslararası piyasalarda fiyat, kur ve faiz riski ortaya çıkmıştır. İşte ortaya çıkan bu riskleri bertaraf etmek ya da azaltma amaçlı olarak, tarihi M.Ö. 1700-1800’lü yıllara dayanan yeni finansal araçlar ve bu araçların işlem gördüğü piyasalar geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi, ortak adları türev ürünler olan; forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerin işlem gördüğü türev ürün piyasalarıdır.

Küreselleşen dünyada, serbest piyasa ticareti ve sermaye hareketlerinin giderek artmasıyla uluslararası piyasalardaki gelişmelerden her ülkenin kendine ait gerek reel gerekse finansal piyasası ve bu piyasaların kullanıcıları etkilenir hale gelmiştir. Uluslararası piyasalardaki bu gelişmelere paralel olarak faiz oranları, döviz kurları, ticari mal ve hizmet fiyatlarında oluşan ani değişiklikler başta finans piyasaları olmak üzere işletmelerde “risk yönetimi” kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak belirlenen risk yönetim stratejilerinde ise en çok kullanılan finansal araçlar ise türev ürünlerdir.

Gelecekle ilgili riskler de göz önünde bulundurulduğunda varlık getirilerini arttırıcı, borç maliyetlerini azaltıcı bir etkiye sahip olan ve genellikle riski devretme amacıyla kullanılan türev ürünlerden faydalanmak, işletmelerin başarılı bir şekilde yönetilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Günümüz dünyasında kâr ve kârlılık maksimizasyonunun yanı sıra, işletmenin cari piyasa değerini maksimize etmek, büyümek ve büyümeyi sürdürülebilir kılmak işletmelerin en temel amacı olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlamda İşletmelerin sürdürülebilir bir büyüme gerçekleştirmesi için yapması gereken ise; üretim kapasitesini, pazar payını arttıracak ve maliyetlerini düşürecek şekilde yeni yatırımlarda bulunmaktır. Yatırımların artırılması ise doğal olarak tasarruf hacmine ve faiz oranlarına bağlıdır. Bir ülkedeki yatırımların artması tasarruf hacmi ile doğrusal bir ilişki içerisindedir.

Tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmını, diğer bir deyişle tüketim sonrası arta kalan kısmını ifade etmektedir. Tasarrufların hacminin küçük olması ve tek başlarına büyük yatırımları finanse etmeye yetmeyecek düzeyde olması dolayısıyla, bu fonları bir araya getirecek ve fon fazlası olanlar ile fon açığı olanları karşılaştıracak bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sisteme ise; finansal sistem adı verilmektedir. Finansal sistem, fon arz ve talep edenler, finans piyasaları, finansal araçlar, finansal kurumlar ile idari ve hukuki düzenlemelerden oluşan bir mekanizmadır.

Modern piyasa ekonomilerinde finansal sistem bu unsurlar üzerine kurulu olup bunlar arasında üzerinde en çok konuşulan ve bir açıdan da ekonominin anlık nabzını tutan unsur finansal piyasalardır.

Finansal gelişme kavramı bir finansal sistemin toplam ekonomi içindeki nicel büyüklüğünün artması yanında niteliksel gelişimini de ifade eden bir kavramdır. Buna göre, finansal sistem içerisindeki kurumların, finansal ürünlerin gelişmesi, çeşitlenmesi, denetim ve gözetim standartlarının gelişmesi, bunun da ötesinde finansal piyasaların önündeki engellerin kaldırılarak dünya ile iletişiminin kurulup finansal serbestinin sağlanması anlamlarını içermektedir. Bu nedenle söz konusu kavram ölçülebilir yönler taşımakla beraber ölçülmesi zor olan yönleri de olan çok boyutlu bir kavramdır. Finansal gelişme kavramı ölçülürken çoğunlukla söz konusu kavramın niceliksel yönünü değerlendiren kriterlerin ele alındığı görülmektedir.

Bir ekonomideki finansal sistemin gelişmiş olması ile söz konusu ekonominin göstermiş olduğu ekonomik büyüme performansı arasında bir ilişkinin olup olmadığı eğer böyle bir ilişki var ise nasıl bir yapısal özellik arz ettiği, uzun zamandır araştırılan ve incelenen bir konudur. Bu konuya ilişkin yaklaşımlardan temelde ikisi daha ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki finansal kesimin, reel sektörün gereksinimleri kapsamında geliştiği ve ekonomik büyüme sürecinde pasif bir rol üstlendiğini ileri süren görüştür. Diğerisi ise finansal sistemin ortaya çıkardığı yenilikler kapsamında reel sektörün büyümesi üzerinde önemli etkileri olduğunu ileri süren yaklaşımdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİ

İnsanlar geçmişten beri ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli yollarla, ilkel ya da gelişmiş bir düzen içerisinde gerçekleşen karşılıklı alışverişlerde bulunmuşlardır. Bu alışverişlerin gerçekleştiği arz ve talebin karşılaştığı ortamlar pazar veya piyasa olarak adlandırılmaktadır. Burada bahsi geçen söz konusu karşılaşma fiziki veya somut bir karşılaşma olmaktan ziyade fiyat oluşumunu sağlayan şartları ifade eder. Piyasalarda alıcı veya satıcı tarafın baskın rol oynamasına bağlı olarak piyasa çeşitleri oluşmuştur. Üretilmiş mal ve hizmetlerin dolaşımının gerçekleştiği ortamlar olan gerçek (reel) piyasaların yanında sermaye hareketlerinin karşılıklı etkileşimde bulunduğu finansal (mali) piyasalarda bulunmaktadır (Babacan vd., 2012: 14).

Ekonomik anlamda piyasa, alıcı ile satıcının veya diğer bir ifade ile sermaye arzı ile sermaye talebinin karşılaştığı ve bir mübadelenin meydana geldiği yerdir. Üretilen mal ve hizmetler ile bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci) karşılıklı etkileşime girdiği reel piyasalarla beraber; fon arzında bulunanlar ile fon talebinde bulunanların karşılaştığı finansal piyasaları da içine alan bu tanım her iki piyasayı da kapsayan geniş bir tanımdır (İnam, 2007: 45).

Bir başka ifade ile piyasalar, belirli mal ve hizmetlerin değişimi amacıyla alıcı ve satıcıların ticari işlemler yaptıkları ve bu mal ve hizmetler için alıcı ve satıcının talep ettikleri fiyatların eşitlendiği yerlerdir (Babacan vd., 2012: 450).

Piyasa kavramıyla ilgili bu tanımlardan yola çıkarak piyasayla ilgili ve piyasaların aşağıdaki değişik yönlerini görmek mümkündür (Civan, 2007: 3);

- Piyasa için fiziksel bir mekânın olması şart değildir. Öyle ki alıcı ve satıcının söz konusu mal hizmetler hakkında bir şekilde iletişime geçmeleri yeterlidir. Piyasa herhangi bir mekân olabilir. Aynı zamanda günümüz dünyasında sürekli gelişmekte olan teknoloji ile telefon, televizyon veya internet aracılığıyla da piyasa oluşturulabilmektedir.
- Herhangi bir piyasada alışı veya satışı gerçekleşecek mal veya hizmetin mülkiyetini elinde bulunduran kişilerce alınması veya satılması koşulu yoktur. Burada önem arz eden nokta mal ve hizmetlerin en uygun fiyattan transferinin gerçekleştirilmesidir.

- Piyasalar farklı çeşitlerde çok sayıdaki mal ve hizmeti bünyesinde barındırabilir. Bu da her bir varlık için bir transfer imkânının sağlanmasına yol açar. Bu sayede alıcı ve satıcılar piyasanın varlığından yararlanmaktadır.

Piyasalar iç ve dış (uluslararası) piyasa olarak ayrılabilir. Burada söz konusu piyasa bir ülkenin sınırları içindeyse ve yapılan işlemler sadece o ülkeyi kapsıyorsa bu tür piyasalara iç piyasa, bununla beraber piyasada yapılan işlemler dış ülkeleri de kapsıyorsa bunlara da uluslararası piyasa denir (Civan, 2007: 3).

1.1. Finansal Piyasalar

Finansal piyasaların daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikli olarak finansal sistem hakkında yeterli bilgiye sahip olmak gerekmektedir.

Bir ekonomide finansal sistem; belli başlı kişi, kurum, piyasa, araç ve organizasyonun, birlikte çeşitli işlevleri gerçekleştirmek için buluşmaları sonucu oluşan bir bütün olarak tanımlanabilir. Finansal sistem tasarrufların yatımlara dönüştürülmesi fonksiyonunun gerçekleşmesine de aracılık etmektedir. Para ve para işlevi gören çeşitli finansal araçların üretilip ekonominin işleyişine dâhil edildiği bu sistem, aynı zamanda ekonominin mikro ve makro performansını da belirleyici konumdadır (Afşar, 2007: 188).

Diğer bir deyişle finansal sistem; finansal piyasalara fon sunan yatırımcılar, fon talep eden bireyler ve işletmeler ile bu unsurların piyasaya sundukları finansal varlıklar ve bu varlıkların transferinde aracılık yapan kurumlardan oluşmaktadır (Korkmaz ve Ceylan, 2015: 1).

En etkin finansal sistem, fon fazlasının ve üretkenliğinin yüksek olduğu, risk dağılımının en uygun biçimde gerçekleştiği ve ilk işlemde son işleme kadar elde bulundurulmuş fonun iyi bir şekilde yönetildiği sistemdir.

Etkin olmayan finansal sistemlerde yatırımların kaynağı, yatırımcıların bireysel tasarrufları ile sınırlı olduğundan ekonomik büyüme daha yavaş gerçekleşir ve böyle bir finansal sisteme sahip ülkeler gelişmişlik bakımından bir sınıflandırılmaya tabi tutulduğunda ya az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında kendilerine yer bulabilmektedirler (Babacan vd., 2012: 449-450).

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve yıllara göre bir finansal sistemin işlevlerinin önem sırası değişiklik gösterebilmektedir. Bir ekonomide, finansal sistemin işlevleri temel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir (Aras ve Müslümov, 2003: 6-7);

- Mal, hizmet ve varlıkların el değiştirmesine aracılık edilmesi,
- Büyük  l ekli projelerin finansmanını kolaylaştırmak amacıyla tasarruf birikimi ve risk dağıtım sistemi oluşturarak mülkiyetin tabana yayılması,
- Ekonomik kaynakların zaman içerisinde, coğraf  bölgeler ve sektörler arasında transferinin sağlanması,
- Risk yönetimi ve risk kontrolü yöntemlerinin geliştirilmesi,
- Fiyat bilgisinin sağlanması,
- Asimetrik bilgi sorununun c z m ne katkı sağlanması,

Finansal sistemde fon transferleri iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi finansal varlıkların araya bir kurum girmeden aracısız el değiştirmesi olan doğrudan finansman (doğrudan transfer), ikincisi ise finansal varlıkların aracılar vasıtasıyla transferinin sağlandığı dolaylı finansman (dolaylı transfer) olarak karşımıza çıkmaktadır. Aracı bir kuruluş olmadan çok sayıdaki küçük tasarrufun uygun bir zamanda, uygun bir fiyatla etkin bir şekilde fon talep edenlere ulaştırılması zor olduğundan fonların transferi genellikle finansal kurumlar olarak nitelendirdiğimiz aracı kuruluşlar vasıtasıyla yani dolaylı şekilde gerçekleşmektedir (Aydın vd., 2014: 48).

Finansal piyasalara bakıldığında ise şöyle bir tanım yapmak mümkündür. Para, altın, kredi, döviz, ticari senet, menkul kıymet, hisse senedi, devlet tahvili, özel sektör tahvili, hazine bonusu gibi araçlarla yapılan işlemler vasıtasıyla doğrudan veya dolaylı olarak fon transferine neden olan para ve sermaye hareketleri finansal (mali) piyasaları oluşturmaktadır (Civan, 2007: 4).

Başka bir ifade ile bir ülkede piyasada fona ihtiyaç duyanlar ile piyasaya fon sununlar arasında fon alışverişini düzenleyen kurumlar, fon akışını sağlayan araçlar ve bunlarla ilgili düzenleyici idari ve hukuki kuralların oluşturduğu yapıya finansal piyasa denilmektedir ( zdemir, 2016: 329).

Genellikle finansal fonların devri hisse senedi, tahvil, bono, poliçe ve  ek gibi kıymetli evrakların el değiştirmesi ile gerçekleştiğinden finansal piyasalar, kıymetli evrak olarak nitelendirilen bu gibi finansal varlıkların alınıp satıldıkları piyasalar şeklinde de tanımlanabilir (Seyidoğlu, 2001: 243).

1.2. Finansal Piyasaların Unsurları

Finansal piyasaları oluşturan unsurlara baktığımızda bu unsurları beş ana grup altında incelemek mümkündür. Bunlar (SPL, 2014: 4);

- Tasarruf sahipleri (Fon arz edenler),
- Yatırımcılar/Tüketiciler (Fon talep edenler),
- Yatırım ve finansman araçları,
- Yardımcı kuruluşlar (Aracı kuruluşlar),
- Hukuki ve idari düzen, şeklinde sıralanmaktadır.

1.3. Finansal Piyasaların Fonksiyonu Ve Ekonomik Açıdan Önemi

Çeşitli teknikler, araçlar ve kurumlar vasıtasıyla tasarrufları harekete geçirerek fon arz eden tasarruf sahiplerinden, fon talep eden yatırımcılara fon aktarımını sağlayan sistem olan finansal piyasaların fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gasımov, 2010: 17-22);

- **Sermaye birikimi sağlama fonksiyonu;** finansal sistemin, çeşitli finansal araçlar ve araçlar oluşturarak, tasarruf oranlarının artmasını teşvik etmesi ve tasarruflarla elde edilen bu fonları ekonominin kullanımına açması, sermaye birikimini artırmak adına üstlendiği bir görevdir. Gelişmiş bir finansal sistemde, fon arz edenlerin teşvik edilmesinden kaynaklı olarak fon arz miktarı artacak buna bağlı olarak da fon maliyetleri düşüş eğilimi gösterecek ve fon talep edenler de artacaktır. Bunun bir sonucu olarak ise, sermaye birikimi artacak ve bu birikim verimli alanlarda değerlendirilebilecektir.
- **Kaynakların etkin kullanımını sağlama fonksiyonu;** gelişmiş bir finansal sistemle birlikte, finansal piyasalarda faaliyet gösterecek olan finansal araçların, bireysel tasarruf sahiplerinin fonlarını bir bütün olarak daha dikkatli ve derinlemesine değerlendirmesiyle, tasarruflar daha etkin bir şekilde yönetilmiş ve daha verimli alanlara yönlendirilmiş olacaktır.
- **Fon maliyetini azaltma fonksiyonu;** fon arz ve talep edenlerin portföy yönetimi, piyasa araştırması, finansal analiz ve yatırım faaliyetleri gibi işlemleri tek başlarına ve birbirinden bağımsız olarak yapmaları yüksek maliyetlere sebep olacaktır. Finansal piyasaların bir unsur olan finansal araçların tüm bu faaliyetleri üstlenmesi sonucu ise

ilgili faaliyetler ve bilgi gereksinimi daha düşük maliyetlerle giderilebilmektedir.

- **Vade ayarlama fonksiyonu;** finansal kurumlar ve aracilar, çeşitli dolaylı ve dolaysız finansal varlık ve araçların vade yapılarında farklılıklar oluşturmak suretiyle, tasarruf sahipleri ve yatırımcılar için uygun olabilecek alternatif yatırım ve finansman araçları ihraç ederler. Bunun bir sonucu olarak da fon arz edenler ve fon talep edenler kendilerine en uygun vade yapısına sahip finansal aracı seçebilmektedirler.
- **Miktar ayarlama fonksiyonu;** Finansal piyasalar, küçük miktarlardaki tasarruflarını bile değerlendirmek isteyen tasarruf sahipleri ile büyük miktarlarda fon ihtiyacı olan tüketicileri ve yatırımcıları içerisinde barındırır. Finansal sistem içerisinde ihraç edilen finansal araçlar ile küçük ölçekli tasarruf sahiplerinin ellerindeki fonlar tek bir yerde toplanarak verimli alanlarda kullanılmak üzere büyük ölçekli yatırımlara aktarılır. Böylelikle tasarruf-yatırım ilişkisi içerisindeki fon miktarı uyumsuzlukları giderilmiş olur.
- **Risk ayarlama fonksiyonu;** finansal aracı kurumlar bilgi birikimlerinden ve piyasa deneyimlerinden yararlanarak, riski en iyi şekilde yönetmek ve dağıtmak için tasarruf sahiplerinden topladıkları fonların tümüyle portföy çeşitlendirmesi yaparlar. Oysa küçük miktartlı tasarruf sahiplerinin, ellerinde bulundurdıkları fonların çeşitlendirme yapacak kadar büyük olmaması nedeniyle böyle bir çeşitlendirme yapma olanakları bulunmamaktadır.
- **Finansal danışmanlık fonksiyonu;** finansal piyasaların bir unsuru olan finansal aracilar piyasa analizi, portföy yönetimi, risk, miktar ve vade ayarlanması, fon maliyeti ve fon temini gibi uzmanlık gerektiren konularda tasarruf sahiplerine ve yatırımcılara destek olarak fon arz eden ve fon talep eden bu kişilerin fon yönetimlerinin profesyonel bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olurlar.

Buradan hareketle finansal piyasaların işlevleri şu şekilde özetlenebilir (Babacan vd., 2012: 452);

- Fon arz edenlerden fon talep edenlere fon akışını sağlamak,
- Menkul kıymetleri likide çevirmek,
- Menkul kıymetlerin fiyatını oluşturmak,
- Fonları ve ekonomik kaynakları tahsis etmek,

Etkin bir şekilde işleyen finansal piyasalar ekonomiye ve ekonomik kalkınmaya önemli derecede katkılar sağlamaktadır. Bu katkıları özetle şu şekilde sıralamak mümkündür (Babacan vd., 2012: 451-452);

- Finansal piyasalar fon arz edenlerle fon talep edenleri karşılaştırır.
- Finansal piyasalar yoluyla bireylerin tasarruflarının kurumsal yatırımcılar aracılığıyla verimli yatırımlarda değerlendirilmesiyle milli gelir ve refah artışı sağlanır.
- Finansal piyasalar mülkiyetin geniş halk kitlelerine yayılması ile gelir dağılımının daha dengeli olmasına olanak sağlar.
- Finansal piyasalar fonların etkin kullanılabilecekleri alanlara aktarılmasını sağlar.
- Risk paylaşımına yardımcı olur.
- Fon sahiplerine yatırımları için gerekli düzenin oluşmasına katkı sağlar.

Tasarruf sahiplerinin sahip oldukları birikimlerini finansal piyasalar aracılığıyla gelir getirici yatırımlarla değerlendirip gelir elde etmesi, kişilerdeki tasarruf etme isteğini arttırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan tasarrufların ise ekonomik açıdan randımanı yüksek yatırımlarda kullanılması da sağlıklı ve hızlı bir ekonomik büyümenin temel kaynağı niteliğindedir. Bundan dolayıdır ki iyi bir şekilde organize olmamış finansal piyasaların ekonominin ihtiyaç duyduğu kaynakları öngörülen zaman ve miktarlarda sağlayamaması gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Finansal piyasaların kurum ve kurallarıyla örgütlenip, işler hale gelmesiyle ekonomiye kaynak aktarımı da hız kazanmaktadır (Babacan vd., 2012: 452).

Bir ekonomik sistem içerisindeki finansal piyasaların gelişmişliği ve büyüklüğü, büyük ölçüde o ekonominin gelişmişliğini yansıtmaktadır. Çünkü finansal piyasaların ekonomiye fonlama fonksiyonları vardır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin başlıca sıkıntısı yurtiçi tasarrufların yetersiz olmasıdır. Bundan dolayıdır ki finansal piyasaların ekonomideki önemi, tek başlarına ekonomik kalkınmaya katkı ve fayda sağlayamayan küçük tasarrufların tek bir yerde toplanarak, daha verimli olabilecek büyük yatırımların finanse edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Üretimlerini arttırmak ya da başka bir ifadeyle büyümek hedefiyle yeni yatırımlar yapmak isteyen işletmelerin mevcut öz kaynakları her zaman o yatırımları finanse edecek

büyükte olmamaktadır. Bunun için bu işletmeler yatırımları, gerek öz kaynaklarla gerekse yabancı kaynaklarla finansman yoluna gitsinler mutlak suretle ekonomik sistem içerisindeki birçok yatırımın finansman kaynağını bünyesinde barındıran finansal piyasalara ihtiyaç duyacaklardır. İşte bu ihtiyacı karşılayabilecek olan finansal piyasalardaki menkul kıymetlerin bir kısmı işletmelere borç sağlarken bir kısmı ise öz kaynak temin etmektedir (Gasımov, 2010: 22-23).

Buradan da anlaşılıyor ki, bir ekonomik sistem içerisinde finansal piyasaların güçlü ve etkin bir yapıda olması, ciddi derecede önem arz etmektedir. Öyle ki finansal piyasaların yeterli derecede iyi çalışmaması ise ekonomiye ciddi zararlar verebilecektir.

1.4. Finansal Piyasa Türleri

Genel olarak incelendiğinde finansal piyasalar çeşitli ölçülere göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar genel olarak finansal araçların fonksiyonları, süreleri, vade yapıları, pazarda meydana gelen işlem ve ekonomik birimlere göre yapılmaktadır. Yukarıda bahsedilen başlıca faktörler ışığında finansal piyasalar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

1.4.1. Fonların kullanış süresine göre finansal piyasalar

Finansal piyasalar fonların kullanış sürelerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda para piyasaları ve sermaye piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.4.1.1. Para piyasaları

Para piyasası, ekonomik sistem içerisindeki kısa vadeli fon ihtiyacı olan; yani kısa vadeli fon talep eden birimlerle, fon fazlası olan; yani kısa vadeli fon arz eden birimlerin karşılaştığı piyasalardır (Coşkun, 2010: 11).

Başka bir ifade ile para piyasası, bir günden bir yıla kadar (ihraç tarihinden itibaren bir yıldan kısa süreli) olan fonların; yani hazine bonoları, finansman bonoları, ticari senetler, banka kredileri gibi kısa vadeli kredi araçlarının kullanıldığı piyasalardır (Civan, 2007: 6).

Para piyasalarında alım satımı gerçekleşen varlıkların tek özellikleri vadelerinin kısa olması değildir. Bununla birlikte bu varlıkların bir diğer özelliği de düşük finansal riske sahip devlet kurumları, bankalar ile büyük işletmeler gibi kurum ve kuruluşlar tarafından ihraç ediliyor olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki hızlı ve kolay bir şekilde paraya çevrilebilen yani likiditesi yüksek olan para piyasası araçları, gerek kısa vadeli olduklarından gerekse risklerinin düşük olmasından dolayı piyasadaki çoğu yatırımcı

tarafında tercih edilmektedir. Ayrıca karmaşık ve dinamik bir yapıya sahip bu piyasada faaliyet gösteren kurumlar, portföy yönetimi, risk yönetimi gibi belli konularda uzmanlaşmış kurumlardır (Coşkun, 2010: 11).

Para piyasasında en belirgin kurum olarak ticari bankalar ön plana çıkmaktadır. Özellikle senet iskonto etmek yoluyla ya da firmalara kısa vadeli kredi açmakla olsun ticari bankalar para piyasasında önemli bir rol üstlenirler. Para piyasasında tek faaliyet gösteren kurum ticari bankalar değildir. Bunun yanında leasing şirketleri, factoring ve forfaiting şirketleri ile sigorta şirketleri gibi kurumlarda bu piyasada faaliyette bulunurlar fakat para piyasasının en önemli ve esas aracı kurumu ticari bankalardır (Korkmaz ve Ceylan, 2015: 13).

1.4.1.2. Sermaye piyasaları

Genel olarak sermaye piyasası, orta ve uzun süreli fon sunu ve isteminin karşılaştığı piyasa olarak tanımlanmaktadır. Daha dar bir tanımlama yapmak gerekirse sermaye piyasası, tasarrufların hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlere dönüştürülmesine ve bu menkul kıymetlerinde ihtiyaç duyulduğunda paraya çevrilmesine imkân tanıyan bir piyasa olarak tanımlanabilmektedir (Akgüç, 2013: 801).

Sermaye piyasasının iki önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; tasarruf sahipleri tarafından oluşturulan birikimleri, kapasitelerini artırma ya da yeni yatırımlar yapma isteğinden dolayı sermaye ihtiyacı doğan, özellikle sanayi işletmelerine aktarmasıyla bu işletmelerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmasıdır (Seyidoğlu, 1992: 763). İkincisi ise, hisse senetleri sermaye piyasasında işlem gören işletmeler kamuoyu tarafından takip edildiğinden, hisse senetlerinin değerinin düşmemesi için bu işletmeleri iyi bir yönetime ve bunun sonucu olarak da başarıya zorlamasıdır (Özdemir, 2016: 331).

Sermaye piyasasından uzun süreli (vadeli) fon temin etmek isteyenler bu fon ihtiyaçlarını aşağıdaki yollarla sağlayabilirler (Akgüç, 2013: 801);

- Menkul değerlerin doğrudan halka arzı (satışı),
- Özel plasman (yatırım) ya da özel ihraç,
- Sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kurumların, özellikle yatırım bankalarının aracılığı ile menkul değer çıkarılması.

1.4.2. Kullanılan araçlara göre finansal piyasalar

Finansal piyasalar kullanılan araçlara göre sınıflandırıldığında; para piyasaları, menkul

değerler piyasası, gayrimenkul piyasası, kambiyo piyasası ve kıymetli madenler piyasası olarak sınıflandırılmaktadır.

1.4.2.1. Para piyasaları

Daha öncede ifade edildiği gibi kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya “para piyasası” denir. Para piyasasının kısa vadeli fonlardan oluşması ve vadenin genellikle bir yılı aşmaması bu piyasanın en belirgin özelliği olarak ifade edilmektedir. Para piyasalarında kısa vadeli likidite fazlası olanlar, tasarrufları karşılığında faiz talep ederek, kısa vadeli likidite açığı olanlar ise tasarruf açığını belli bir faiz ödeyerek karşılarlar. Para piyasasından bir faiz karşılığı sağlanan bu fonlar, kredi olarak işletmelerin dönen varlıklarının finansmanında kullanılır. Para piyasasının araçlarını ticari senetler, kaynaklarını çeşitli mevduat oluşturmaktadır. Para piyasası araçları, hazine bonosu, finansman bonosu, banka bonoları, banka garantili bonolar ve repo/ters repodur (SPL, 2014: 4-5).

1.4.2.2. Menkul değerler (kıymetler) piyasası

Daha önce ihraç edilmiş olan menkul kıymetlerin kişiler arasında sürekli olarak el değiştirmesiyle oluşan ikincil piyasa bu özelliğinden dolayı sermaye piyasasından ayrılarak menkul kıymetler piyasasını oluşturmaktadır. Menkul kıymetler borsası ise menkul kıymetler piyasasının bir kurumu olarak değerlendirilmektedir. Menkul kıymetler piyasasında alım – satım ortamının oluşabilmesi için kişilerin birbirlerine güven duymaları önem arz etmektedir (<http://www.borsapiyasasi1.com>).

1.4.2.3. Gayrimenkul piyasası

Gayrimenkul piyasası, konut (daire, villa, müstakil ev, devre mülk vb.), ticari gayrimenkul (dükkan, ofis, mağaza vb.), endüstriyel gayrimenkul (fabrika, üretim tesisi, depo, hangar vb.), tarımsal gayrimenkul (tarla, bağ, bahçe vb.) ve özel amaçlı gayrimenkullerin (otel, tersane, liman, hastane vb.) alınıp satıldığı piyasalardır (Babacan vd., 2012: 454).

1.4.2.4. Kambiyo piyasası

Kambiyo kelimesinin anlamı, nakit para veya para yerine geçen her türlü araç ve senetlerin alım ve satımını ifade etmektedir. Ayrıca iki ayrı ülke paralarının birbirleriyle değiştirilmesi, yabancı bir ülkedeki bir alacağın tahsili, bir borcun ödenmesi ya da bir

yabancı ülkeden toplanan para ya da para yerine geçen taşınabilir değerlerin başka bir yere aktarılması için yapılan işlem olarak da ifade edilebilir (MEGEP, 2011: 5). Kambiyo piyasası ise nakit para, döviz veya para yerine geçen ödeme araçlarının dolaşımının gerçekleştiği piyasalardır.

1.4.2.5. Kıymetli madenler piyasası

17 Kasım 2011 tarihli ve 28115 sayılı Resmî Gazete de yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Kararın birinci maddesinde kıymetli maden olarak belirtilen her tür ve şekildeki altın, gümüş, platin ve paladyum gibi madenlerin işlem gördüğü piyasalardır.

Kıymetli Madenler Piyasasında, Hazine Müsteşarlığından faaliyet izni almış ve akabinde Borsa İstanbul A.Ş. Yönetim Kurulunun gerekli gördüğü şartları yerine getirmiş olan bankalar, yetkili müesseseler, kıymetli madenler aracı kurumları, kıymetli maden üretimi veya ticareti ile uğraşan anonim şirketler, yurt dışında yerleşik şirketlerin Türkiye'deki şubeleri işlem yapabilirler (BİST). Burada, 'yurt dışında yerleşik şirketlerin Türkiye'deki şubeleri' ibaresi ile, yurt dışında yerleşik ve ilgili ülkenin yetkili otoritesinden kıymetli maden üretimi, ticareti veya alım satım aracılığı konusunda faaliyet izni almış olan kuruluşların Türkiye'de açtıkları şubelerinden bahsedilmektedir.

1.4.3. Belirli bir pazar yerinin olup olmamasına göre finansal piyasalar

Finansal piyasalar belirli bir pazar yerinin olup olmamasına göre sınıflandırıldığında organize olmuş (örgütlenmiş) finansal piyasalar ve organize olmamış (örgütlenmemiş) finansal piyasalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.4.3.1. Organize (örgütlenmiş) finansal piyasalar

Genel olarak incelendiğinde, işlemlerin belirli yasa ve kurallara göre yapıldığı, belirli bir binaları, üyeleri ve yönetimleri olan piyasalara organize olmuş (örgütlenmiş) finansal piyasalar denilmektedir. Organize olmuş finansal piyasalarda yatırımcılar ihtiyaç duydukları ve piyasayı etkileyebilecek bilgilere daha kolay, güvenilir ve düşük maliyetlerle ulaşabilmektedir (Coşkun, 2010: 10).

Para ve sermaye piyasaları açısından bakıldığında bu piyasaların her ikisi de organize olmuş ya da organize olmamış olabilir. Örnek vermek gerekirse menkul kıymetler borsaları organize olmuş sermaye piyasalarının, bankalar ise organize olmuş para piyasalarının en önemli kurumlarındandır. Organize finansal piyasalarda alıcı ve satıcının

fazla olmasından dolayı tam rekabet koşullarının geçerliliği daha fazla olur. Ayrıca bu tür finansal piyasalarda alıcı ve satıcıların piyasayı tek başlarına etkileyebilme güçleri olmadığından, piyasada işlem gören finansal varlıkların fiyatları daha doğru oluşmaktadır (Aydın vd., 2014: 42-43).

1.4.3.2. Organize olmayan (örgütlenmemiş) finansal piyasalar

Organize olmayan finansal piyasalar, belirli bir fiziki mekânın olmadığı, işlemlerin belirli ilke ve kurallara göre yapılmadığı, belirli kurumlar tarafından denetime tabi olmayan ve fiyatların pazarlıkla belirlendiği piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu piyasalar örgütlenmemiş ya da tezgahüstü piyasalar olarak da adlandırılmaktadır. Bankerler, tefeciler ve Tahtakale gibi piyasalar örgütlenmemiş piyasalara örnek olarak verilebilir (Coşkun, 2010: 11).

Örgütlenmemiş finansal piyasalar; aldatılma olasılığının yüksek olması, piyasanın devamlılık göstermemesi gibi sakıncalara rağmen küçük ve riski yüksek işletmelerin finansal varlıklarına likidite kazandırılması açısından önemli bir işlev görmektedirler. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülen bu tip piyasalardaki alıcı ve satıcılar birbirleriyle, genellikle telefon, fax ve bilgisayar gibi araçlarla iletişime geçerek fon transferi gerçekleştirmektedir (Aydın vd., 2014: 43).

1.4.4. İşlem türlerine göre finansal piyasalar

Finansal piyasalar işlem türlerine göre birincil piyasalar, ikincil piyasalar, üçüncül piyasalar ve dördüncül piyasalar olarak dörde ayrılmaktadır.

1.4.4.1. Birincil piyasalar

Fon ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla menkul değerlerini ilk defa ihraç eden kamunun veya işletmelerin fon arz eden tasarruf sahipleriyle karşılaştıkları piyasalara birincil piyasalar denilmektedir. Birincil piyasalarda hisse senetleri ve tahviller ilk kez piyasada dolaşıma sunulmakta ve bu menkul kıymetlerin alım satımı gerçekleştirilmektedir (Civan, 2007: 20). Temel özelliği menkul değer ihraçtan satın alınması olan birincil piyasalardaki bu satış işleminin bizzat şirket tarafından değil de bir banka veya aracı kurum tarafından yapılmış olması onun ilk kaynaktan yani ihraçtan olma özelliğini değiştirmez (Seyidoğlu, 1992: 82).

1.4.4.2. İkincil piyasalar

İkincil piyasalar, birincil piyasalara daha önceden sunulmuş fakat hala piyasada

dolaşmakta olan menkul kıymetlerin yeniden alım satımının yapıldığı piyasalardır. Bu piyasalarda yeni bir menkul kıymetin piyasaya sunulması söz konusu değildir. Menkul kıymetlerin borsalarda veya tezgahüstü piyasalarda alınıp satılması ikincil piyasalara örnek olarak gösterilebilir (Korkmaz ve Ceylan, 2015: 50).

Menkul kıymetleri ihraçtan satın alanlar bu menkul kıymetleri ikincil piyasalarda satarak istedikleri an paraya çevirebilirler. İhraç edilen bir menkul kıymeti ihraç edildiği anda satın alamayan bir tasarruf sahibi, o güne kadar ki ihraç edilen menkul kıymetleri ikincil piyasalardan bulup onlara yatırım yapma olanağına sahiptir. Menkul kıymetlerin genellikle kar elde etmek amacıyla alınıp satıldığı ikincil piyasalar bu yönden bakıldığında hem menkul kıymet satanlar hem de alanlar açısından yarar sağlamaktadır. Birincil piyasalara göre işlem hacmi daha fazla olan bu piyasalar sermaye piyasaları için büyük önem arz etmektedir (Seyidoğlu, 1992: 379).

1.4.4.3. Üçüncül piyasalar

Üçüncül piyasalar, daha önce borsaya kaydı yapılmış ve hala borsada kayıtlı menkul kıymetlerin borsa dışında alınıp satıldığı tezgah-üstü piyasalar olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2015: <https://www.paranomist.com>).

1.4.4.4. Dördüncül piyasalar

Dördüncül piyasada menkul kıymetler aracısız alınıp satılmaktadır. Bu tür piyasalarda genellikle tasarruf sahiplerinden toplanmakta olan fonlar mevcuttur ve finansal piyasanın hakimleri arasında yer alan sigorta şirketleri ile yatırım fonları gibi kurumsal yatırımcıların alım satım işlemleri yer alır. Piyasada fiyat oluşumunda pazarlığın etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle alım satım maliyetlerinin düşük olmasının yanında blok alım satımlar söz konusu olmaktadır (<https://www.forexcaffe.org>).

1.4.5. Teslim şekline göre finansal piyasalar

Finansal piyasalar için teslim şekilleri üzerinden bir sınıflandırmaya gidildiğinde spot piyasalar ve vadeli işlem piyasaları olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. (Gözgör, 2008:6-7).

1.4.5.1. Spot piyasalar

Spot piyasalar, finansal varlıkların güncel fiyatları üzerinden işlem yapılan piyasalar olarak ifade edilmektedir. Bu tip piyasalarda, belli miktarda bir mal veya kıymet ile bu mal veya kıymetin karşılığı olan para yapılan alım satım işleminin ardından takas günü el

değiştirir (Babacan vd., 2012: 453).

Başka bir ifade ile spot piyasalar, piyasalarda yapılan alım satım işlemlerinde teslim ve ödemenin aynı anda veya çok kısa bir süre içerisinde gerçekleştirildiği piyasalar olarak adlandırılmaktadır. Spot piyasalar aynı zamanda nakit piyasalar olarak da ifade edilmektedir. Bu piyasalarda oluşan fiyatlar anlık fiyatlardır ve içerisinde bulunan an için geçerlilik taşımaktadır. Öyle ki geçerli fiyatlar, hisse senedi ve döviz piyasalarında olduğu gibi saniyeler içerisinde değişiklik gösterebilmektedir (Coşkun, 2010: 203).

1.4.5.2. Vadeli işlem piyasaları (türev piyasalar)

Alım satıma konu olan mal veya finansal aracın fiyatının bugünden belirlendiği, ödemesinin ve teslimatının gelecekteki bir tarihte yapıldığı piyasalara vadeli işlem piyasaları denir. Vadeli işlem piyasalarına türev piyasalar da denilmektedir. Vadeli işlemler genellikle gelecekte karşılaşılabilecek riskleri ortadan kaldırmak için yapılırlar. Vadeli piyasalar buğday, pamuk, soya fasulyesi ve bakır gibi mallarda çok uzun bir geçmişe sahipken, tahvil, döviz, menkul kıymetler gibi finansal varlıklarla ilgili vadeli işlemler 1970'lerden itibaren başlamıştır (Aydın vd., 2012: 39).

Vadeli işlem piyasalarında (türev piyasalarda) aşağıdaki amaçlar doğrultusunda işlemler yapılmaktadır (SPK, 2016: 2-3);

- **Korunma Amaçlı (Hedge) İşlemler:** Spot piyasada pozisyonu olup fiyat riskinden korunmak isteyen yatırımcılar gelecekteki fiyatı sabitlemek amacıyla vadeli işlem piyasasında işlem yaparlar.
- **Spekülasyon Amaçlı İşlemler:** Spekülasyon amaçlı işlem yapan yatırımcılar fiyat hareketlerinden kazanç sağlamak üzere risk alırlar. Bu tip işlemler yapmalarında dolayı spekülâtörler piyasanın likit olmasını sağlarlar.
- **Arbitraj Amaçlı İşlemler:** Aynı anda, aynı vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördüğü piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarından veya spot piyasa ile vadeli piyasa arasındaki fiyat farklılıklarından yararlanarak kar elde etmek amacıyla yapılan işlemlerdir. Aynı anda bir piyasada alış, diğer piyasada da satış işlemi yapıldığından dolayı herhangi bir riske maruz kalınmamaktadır.

Vadeli işlem piyasalarında herhangi bir alış veya satış işlemi yaparak vadeli işlem sözleşmelerinde taraf niteliği kazanmak 'pozisyon almak' olarak ifade edilmektedir.

Pozisyon alan tarafın elinde bulundurduğu net pozisyon, açık pozisyon olarak adlandırılır ve pozisyon almak ile ilgili diğer tanımlamalar şu şekildedir (Coşkun, 2010: 205);

- **Uzun Pozisyon:** Uzun pozisyon almak vadeli işlem sözleşmesi satın alınmasıyla ortaya çıkar. Bu durumda uzun pozisyon alınmış olur. Uzun pozisyon alan taraf sözleşme konusu ürünü teslimat vadesi geldiğinde, işlem yapılan fiyat ve miktardan satın almakla yükümlüdür. Tüketiciler uzun pozisyon alan taraflara örnek olarak verilebilir.
- **Kısa Pozisyon:** Kısa pozisyon almak vadeli işlem sözleşmesinin satılmasıyla ortaya çıkar. Bu durumda kısa pozisyon alınmış olunur. Kısa pozisyon alan taraf sözleşme konusu ürünü teslimat vadesi geldiğinde işlem yapılan fiyat ve miktardan satmakla yükümlüdür. Üreticiler kısa pozisyon alan taraflara örnek olarak verilebilir.
- **Pozisyon Kapatmak:** Uzun veya kısa pozisyon sahibi olan taraflar vadeden önce pozisyonlarını kapatmak istediklerinde; kısa pozisyon sahibi olanlar aynı sözleşmede alım yaparak, uzun pozisyon sahibi olanlar ise aynı sözleşmede satım yaparak sahip oldukları pozisyonu kapatabilirler.

Türev piyasalar olarak da adlandırılan vadeli işlem piyasalarında, çalışmanın devamında ayrıntılı bir şekilde değinilen türev ürünler (araçlar) adıyla da bilinen çeşitli vadeli işlemler yapılmaktadır. Bu işlemler temelde dört çeşittir (Apak ve Uyar, 2011: 7);

- Forward İşlemler (Sözleşmeleri)
- Futures (Gelecek) İşlemler (Sözleşmeleri)
- Opsiyon İşlemleri (Sözleşmeleri)
- Swap İşlemleri (Sözleşmeleri)

1.4.6. Gelişmişlik düzeyine göre finansal piyasalar

Finansal piyasalar gelişmişlik düzeyleri dikkate alındığında ulusal finansal piyasalar ve uluslararası finansal piyasalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.4.6.1. Ulusal finansal piyasalar

Bir ülke içinde sadece o ülkede ihraç edilen menkul kıymetlerin işlem gördüğü bir finansal piyasa mevcut ise bu piyasalar ulusal finansal piyasa olarak nitelendirilmektedir (Konuralp, 2001: 20).

Tek ülke koşulları içerisindeki finansal piyasa ve kurumlar ile sınırlı olan, bundan dolayı finansal faaliyetlerin de sadece o ülkenin finansal piyasası içerisinde gerçekleştirilmeye çalışıldığı ulusal finansal yönetimde, finansal faaliyetler ülkenin finansal piyasasının boyutlarıyla sınırlıdır. Bu yüzden ulusal finansal piyasada işlem gören menkul kıymetlerin, ülke dışındaki herhangi bir piyasa merkezinde ve borsada işlem görme olasılığı oldukça azdır (Büker vd., 2007: 589).

1.4.6.2. Uluslararası finansal piyasalar

Ulusal piyasaların aksine herhangi bir ülkede yabancı ülke veya şirketlerin ihraç ettikleri menkul kıymetler de işlem görüyorsa bu piyasalar uluslararası finansal piyasa olarak adlandırılır. Örnek vermek gerekirse hem yerli hem yabancı finansal piyasa katılımcılarının fon arz ve fon talep edebildikleri, New York, Londra ve Tokyo gibi büyük finansal merkezler hem ulusal hem de uluslararası piyasa niteliğindedir (Konuralp, 2001: 20).

Herhangi bir finansal piyasada yerli tasarruf sahiplerinin (fon arz edenlerin) , yerli kişi veya işletmelere yani fon talep edenlere fon sağlaması şeklinde ortaya çıkan işlemler ulusal (yurt içi) nitelikli işlemlerdir. Bunun yanında yerli (ulusal) fonların yabancılara veya yabancı fonların yerli kullanıcılara ulaştırılması amacıyla yapılan işlemler ise uluslararası finansal işlem niteliğindedir. Ayrıca işlem yapan tarafların her ikisi de aynı ülkede yerleşik oldukları halde yapılan işlemde kullanılan para birimi ülke para birimi dışında bir paraysa, yapılan bu işlem de uluslararası bir finansal işlemdir (Seyidoğlu, 2001: 248)

1.4.7. Alıcısı ve satıcısı bakımından finansal piyasalar

Alıcısı ve satıcısı bakımından finansal piyasaların dörde ayrıldığı görülmektedir. Bunlar doğrudan arama piyasaları, komisyoncu piyasalar, dealer piyasalar ve mezat piyasalardır.

1.4.7.1. Doğrudan arama piyasaları ve komisyoncu piyasalar

Doğrudan arama piyasalarında alıcı ve satıcı birbirleri arasında anlaşılan fiyattan fonlarını el değiştirirler. Komisyoncu piyasalarda ise alıcı ve satıcıyı belirli bir ücret karşılığında komisyoncu taraflar bir araya getirmektedir (Özmen, 2011: 6).

1.4.7.2. Dealer piyasalar ve mezat piyasalar

Dealer piyasalarda aracılık yapan şirket veya kurumlar menkul kıymet stoku oluşturarak

işlemlerin yapılmasını sağlarlar. Mezat piyasalarda ise alış satış işlemlerini gerçekleştirecek olan alıcı ve satıcılar, komisyoncular aracılığı ile belli bir mekânda veya bilgisayar ortamında karşılaşmaktadır (Özmen, 2011: 6) .

1.5. Türkiye’de Bankacılık Sistemi

Küreselleşme ve finansal liberalleşme ile birlikte artan uluslararası ticari ilişkiler, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve diğer makro ekonomik yapılarda meydana gelen değişim, gelişim ve dönüşümlerin en somut bir şekilde yaşandığı sektörlerden birisi bankacılıktır.

Gerçekten bankacılık sistemi sadece Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde değil en az gelişmişlik düzeyindeki Afrika ülkelerinden ABD, Japonya ya da Almanya gibi ekonomik yönden en gelişmiş ülkelerde ekonomik sistemin en dinamik sektörlerinin başında gelmektedir. Ulusal ve uluslararası standartlara göre faaliyetlerini zenginleştirerek günümüze gelen bankacılık sektörünün her geçen gün gelişen hizmet ve faaliyetleri ile fonksiyonlarına aşağıda kısaca yer verilmiştir.

Bu amaçla hazırlanan çalışmanın ilk bölümünde öncelikle banka ve bankacılık kavramı aşağıdaki başlıklar altında tanımlandıktan sonra günümüzdeki işlev ve fonksiyonları, önemi, türleri ve gelişmişlik düzeyini gösteren istatistikleri incelenmeye çalışılmıştır.

1.5.1. Bankacılığın kavramsal çerçevesi

Bankalar para, kredi ve sermaye konularına giren her türlü işlemleri yapan kişi ve kurumlarla, kişilerin ve kurumların bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılamaya aracılık eden finansal bir kuruluştur. En önemli finansal aracı kurum olan ve ekonominin bel kemiği niteliğinde olan bankalar en genel tanımlama ile fon ihtiyacı olanlarla fon fazlası olanları bir araya getiren ve buluşturan bir kurumdur. Asıl faaliyet alanı mevduat kabulü ve kredi verme olan bankalar aynı zamanda fon transferi, vadeli işlemlerin alım satımı, sermaye piyasaları işlemleri, sigorta acenteliği, bireysel emeklilik, fatura ödemeleri ve daha bir çok konuda müşterilerine hizmet sağlamaktadır.

1.5.1.1. Bankacılık kavramının tanımı ve unsurları

İtalyanca’dan Türkçe’ye geçen ve o dilde “masa”, “sıra”, “tezgâh” anlamlarına gelen “banco” kelimesinden türeyen “banka” sözcüğü; tüm dünya dillerinde olduğu gibi Türkçe’de de “fon sağlayan kuruluşları” ifade etmektedir (Eyüpgiller, 2003: 54). Ortaçağ Avrupa’sının ilk bankerleri sayılan İtalyan asıllı Yahudilerin tefe parası verme işlemlerini

bir “banco” üzerinden yapmalarından hareketle bu kelimenin “banka” halini aldığı değerlendirilmektedir (Sevilengül, 2001: 3).

Türk Dil Kurumu (TDK) ise banka sözcüğünü “faizle para alışverişinde bulunan, kredi, kambiyo işlemlerini yapan, kasalarında para ve benzeri değerli eşyaları saklayan ve ticari, sanayi ve ekonomi alanlarında çeşitli hizmetler sunan kuruluşlar” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2017). Literatürde yapılan banka tanımlarına bakıldığında ise “piyasaya nakdi veya nakit para ya da fon sağlayan ve tüm para transfer ve işlemlerini organize bir şekilde yürüten kurumsal finans işletmeleri” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Atay, 2003: 5; Kaya, 2012: 11).

Literatürde yer alan araştırmalara ek olarak çeşitli ülkelerin yasalarında da banka kavramı tanımlanmaktadır. Örneğin Fransız Bankacılık Kanununda “Diğer üçüncü kişilere kredi veya borç vermek veya yatırımlar yapmak üzere halktan faiz karşılığında para toplayan kurum veya işletmeler banka addolunur” denilmektedir (Akt. Uçar, 1999: 4).

Türkiye özelinde bakıldığında ise 1 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe giren 19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 3. maddesinde bankalar “Mevduat bankaları ve katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları” olarak kategorilere ayrılarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 19.10.2005/25983).

Yasadaki tanımlamaya göre Türkiye’deki mevduat bankaları, “Bu Kanuna göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri” olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 19.10.2005/25983).

Yukarıda yapılan tüm bu tanımlardan anlaşıldığı üzere bankalar ekonomik sistem ve aktörlerin her türlü fon/nakit ihtiyaçlarını sağlayarak –daha açık bir tabirle paradan para kazanarak- gelir elde eden finansal işletmeler olarak nitelenebilir (Güney, 2010: 4).

Öte yandan bankanın unsurlarını literatürde yer alan banka tanımlarından hareketle ortaya koymak mümkündür. Bu anlamda bankanın en önemli unsuru “mevduat” ve “kredi” olduğu söylenebilir. Her ikisi de genellikle insanların parasal birikimleridir, ancak banka bazı insanların paralarına karşılık daha fazla onlara para verme vaadiyle paralarını toplar ve daha sonra bu mevduatları başkalarına “kredi” adıyla kullandırarak böylece kar eder (Erdönmez, 2003: 4). Dolayısıyla mevduat ve kredi banka kavramını tanımlayan en temel unsurlardır.

Banka kavramının diğ er bir unsuru banka; para, kredi veya sermaye alanına giren her çeşit finansal işlemi yapar, düzenler veya bu i lere aracılık eder (Akçakoca, 2001: 13). Dolayısıyla banka kavramının diğ er bir özelliği ekonomilerde ticari sistemin sürmesi için gereken en önemli birimler olmasıdır. Bankaların “ekonomik birer birim” özelliği günümüz ekonomilerinde bankaların sistemin en vazgeçilemez unsuru olmasını sağlamıştır (Yahyalıoğlu, 2011: 3).

Sonuc olarak bankacılık kavramının ilk ortaya çıkışından itibaren günümüze kadar rol ve fonksiyonları değiştikçe farklı tanımlamalara gidildiği; her yeni gelişen “para ile para kazanma” tür ve yöntemlerine göre bankaların hem tanımlarının hem de işlevlerinin farklılaştığını söylemek mümkündür. Bu da bankacılığın son derece dinamik bir sistemler bütünü olduğunu göstermektedir.

1.5.1.2. Bankacılığın gelişimi ve değişen fonksiyonları

Bankacılığın ilk doğuşundan itibaren işlev ve fonksiyonları değişim göstermeye devam etmiştir. Bu anlamda tarihe bakıldığında M. . 2000 yılında Babil’de bankacılığın gelişim süreci içerisinde mevduat kabulü ve kredi anlamına gelen bankacılık işlemlerinin yapılmaya ba landığından bahsedilmektedir (Parasız, 2009: 107).

Yine milattan önceki dönemlerde yaşayan insanların en güvenli liman olarak tanrıları, tapınakları ve rahipleri gördükleri için paralarını ve değerli eşyalarını rahiplere emanet etmiştir. Onlar ise bırakılan değerli eşya ve paraları ihtiyacı olan kişilere bazı teminatlar karşılığında ödünç verip vadesinde de faiziyle beraber geri almışlardır (Arıkan, 2011: 15).

Ortaçağ İtalya kentleri olan Floransa, Venedik ve Cenova’da prenslere ve uluslararası ticaret yapan tüccarlara krediler verildiği görülmektedir. Özellikle 1397 yılında kurulmuş olan Medici Bank, dönemin en önemli İtalyan bankaları arasında gösterilmektedir (Köse, 2009). 1609 yılında Hollanda’da Amsterdam Bankası kurulmuş ve bu banka modern bankacılığın ilk adımı olarak kabul edilmiştir (Parasız, 2009:110).

Günümüze gelindiğinde ise bankalar içerisinde bulundukları finansal yapı gereği çok geniş kitlelere hitap etmektedir (Berger vd., 2006: 9). Bu bağlamda bankalar finansal piyasalar adına sürekli olarak farklı ve yeni hizmetler üreten finansal kuruluşlar olarak rol ve fonksiyonlarını sürekli arttırmı lardır (İlter ve Gökmen, 2009: 3). Daha da önemlisi günümüzde bankalar para piyasasına yön veren kurumlar olması bakımından ekonominin bel kemiği olarak nitelendirilmektedir ( zdemir, 2012: 5).

Bununla birlikte günümüz özelinde bankaların rol ve işlevlerinde geçmişten bu yana “güvenilecek” ve “paraları emanet edilecek” yer işlevinin her zaman var ola geldiğini söylemek mümkündür. Örneğin farklı kaynaklarda bankaların ekonomik sistemde yerine getirdikleri fonksiyonlar değerlendirildiğinde “kaydi para yaratma” ve “hizmet fonksiyonu” olmak üzere iki temel işlev ve fonksiyona vurgu yapıldığını söylemek mümkündür. Bankaların “Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu” bankaların elinde tuttuğu mevduat birikiminin ödeme aracı olarak kullanılması ile hesap üzerine çek verilmesi sonrasında gerçekleşir. Bu bağlamda mevduat sahipleri mevduat bankacılığı sistemi dahilinde sağlanan çek imkanı ile nakit kullanmadan satın alma gücüne sahip olurlar (Tolon, 2004: 2). Bankalar hizmet fonksiyonunu ise topladıkları mevduatı müşterilerine kısa vadeli kredi imkanı olarak dağıtmasıyla yerine getirir. (Sungur, 1999: 3).

Diğer taraftan bankalar, gelişen ve giderek güçleşen ekonomik yaşamın gereklerine uygun olarak, birtakım parasal ve ekonomik hizmetleri de yine belli bir bedel karşılığında olmak üzere müşterilerine sunarlar. Hatta günümüzde çoğu banka daha az riskli ve daha çok kârlı olması nedeniyle bu yönde uzmanlaşmayı tercih etmektedir (Arıcan, 2002: 95).

Buraya kadar anlatılanları özetlemek gerekirse; bankaların günümüz ekonomik sistemlerinde kendilerine has üç temel işlev ve fonksiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Bunun ilki sahip oldukları sermayeyi yatırıma dönüştürmek ya da arttırmak isteyen yatırımcılara, “güvenilir” şekilde hizmet vermek şeklinde özetlenebilir. İkinci olarak topladıkları mevduatları ihtiyacı olan ve sermayesi olduğunda kazançlı yatırım yapabilecek kişi ve gruplara aktararak sermayenin el değiştirmesi işlevi görürler (Özdemir, 2012: 19-20).

Son olarak ise bankalar “dönüştürme işlevi” görürler ve bu anlamda borçlu ile alacaklı arasındaki geri ödeme süreçlerini yöneterek kısa süreli olan mevduatları bile uzun veya orta vadeli kredi veya yatırımlara dönüştürerek önemli bir rol üstlenirler. Buna ek olarak çeşitli finansal hizmetleri müşterilerine vererek birer finansal hizmet işletmesi işlevi görür ve bu tip hizmetler karşılığında da ücret ve komisyon alarak gelirler elde ederler.

1.5.1.3. Küreselleşen dünyada bankacılığın artan anlam ve önemi

Günümüz ekonomik sisteminde bir kısım ekonomik birimin paraya ihtiyacı olurken, bir kısım ekonomik birimin de tüketimlerinin üzerinde kalan gelirini yatırıma dönüştürme ihtiyacı vardır. Bu durumda fazla sermaye birikimi olanlarla sermaye ihtiyacı olanları etkin bir şekilde eşleştirecek bir bankacılık sistemine olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

Günümüz ekonomilerinde piyasaların ihtiyaç duyduğu para, fon ve likiditeyi sağlayan araç ve gereçlerin bulunduğu finansal sistemin en önemli aktörü bankalardır. O nedenle küresel bir finansal sistemin var olabilmesi için bankaların varlığının şart olduğu söylenebilir. (Özdemir, 2012: 19-20).

Nitekim bankalar, bireylerin hemen tüketmeyip tasarruf ettikleri paraları mevduat hesaplarında toplarlar. Sermayeye ihtiyaç duyan iş adamları ise, bankaların topladıkları bu atıl tasarrufları kredi olarak kullanarak her türlü ticari ve sınai faaliyeti gerçekleştirme imkânını elde ederler. Ayrıca, günümüzde hisse senedi, tahvil ihracı ve plasmanının da bankalar aracılığıyla yapıldığı göz önünde tutulursa bankacılık sektörünün olmadığı veya yeterince gelişemediği ülkelerde, özellikle büyük ve orta ölçekteki işletmelerin yaşama imkânı olmadığı anlaşılır (Berk, 2010: 24).

Bankaların günümüzde artan önemini ortaya koyan diğer bir konu da mevcut finansal sistemlerde borç verenler ile borç alanları bir araya getirme, başka bir deyişle fon akımını kolaylaştırma işlevini bankaların elinde tutmasından kaynaklanmaktadır (Aras, 2000: 156). Bu yönüyle günümüzde bankalar gelirlerinden daha az harcama yapan ekonomik birimler (fon arz edenler), gelirlerinden daha fazla harcamada bulunan ekonomik birimlerden bu tip fon ve krediyi talep edenlere yönlendirilmesi sistemin lokomotifi olan temel aktörlerdir (Aydın, 2006: 5).

Ayrıca bankaların finansal sistem içindeki bir diğer önemi de; finansal sistem tarafından sağlanan hizmetlerin kalitesinin bir bütün olarak ekonominin performansını etkilemesinden kaynaklanmaktadır (Afşar, 2016: 3-5). Dolayısıyla bankalar iyi iş çıkarttıkça ekonomik sistem makro ölçekte daha iyi işleyecek, sistem iyi işledikçe fonlar, ekonomiyi daha verimli kılacak çıktılar üretecektir.

Diğer taraftan bankalar, halkın tasarruflarına faiz vermek suretiyle onların gelir elde etmelerini sağlamak suretiyle, halkın bu tasarruflarının altın gibi kıymetli madenlere yatırılarak atıl tutulması yerine, ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunma imkânı yaratmaktadır (Altan, 2001: 3-4).

Örneğin halkın biriktirerek yastık altında tuttuğu için ekonomik yönden bir anlam ifade etmeyen sermaye birikimlerinin finansal kurumlarca yine toplanarak bankalar tarafından desteklenen ve yeni yatırımlar yapan şirketlere kaynak olarak aktarılması ekonomide yeni üretimi artıracak, istihdam yaratacak böylece ulusal ekonominin büyümesine ve halkın refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlayacaktır.

Bankacılık sistemi piyasada dolaşımda bulunan paranın miktarına etki ederek bu yolla fiyat mekanizmasına da etki etmektedir. Özellikle merkez bankaları reeskont hadleri, açık piyasa işlemleri, mevduat karşılıkları gibi kontrol aracılığıyla piyasada dolanımda bulunan para miktarını denetim altında tutarak fiyat, arz ve talep istikrarını sağlamaya çalışmaktadır (Ball, 2009: 12).

Sonuç olarak günümüzdeki finansal sistemin ekonomilerde oynadığı rollere bakıldığında Japonya, Almanya ve Türkiye gibi ekonomilerde tüm sistemin banka bazlı, yapılandığı görülmektedir (Coşkun, 2008: 16-17).

1.5.2. Türkiye'de bankacılık sistemi ve banka türleri

Türkiye'deki bankacılık sisteminin gelişim evreleri, bankaların sürdürdükleri hizmet ve ürün alanları, Türkiye'deki bankaların sınıflandırılma yöntemleri ile türleri ve Türkiye'deki bankacılık sistemini yönlendiren, düzenleyen ve denetleyen yasal otoriteler aşağıda açıklanmıştır.

1.5.2.1. Türkiye'de bankacılığın gelişim evreleri

Türkiye'deki bankacılığın kronolojik gelişim evrelerini Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelen 18.yüzyılda başlatmak mümkündür (Aydın, 2012: 17). Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren ilk bankaların 1924 yılında Türkiye İş Bankasının kurulmasıyla başladığını ve 1924'te Ziraat Bankasının Anonim ortaklık yapısına dönüşümüyle başladığını söylemek mümkündür (Parasız, 2007: 20).

Günümüze gelen bir çizgide devam etmemekle birlikte 1925 yılında ve 1926 yıllarında iki banka daha kurulmuş olup bu tür bankalar genellikle sanayiye güçlendirmek amaçlı genç Cumhuriyetin devrimlerine destek olmak için açılmıştır. Bu bankalardan dört yıl sonra yani 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur (Er, 2012: 3).

Tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 yılında başlayan birinci büyük dünya ekonomik krizi Türkiye'de de etkisini hissettirmeye başlamış bu nedenle çıkartılan bir özel yasa ile 1933 yılında "Sümerbank" ve "İller Bankası" ülkede sürdürülen alt ve üst yapı projelerini devam ettirmek amacıyla kurulmuştur. 1935 yılında madencilik sektörünü ayakta tutmak için önce Etibank; Atatürk'ün vefat ettiği yıl olan 1938 yılında ise esnaf ve KOBİ düzeyindeki girişimleri desteklemek üzere Halk Bankası kurulmuştur (Parasız, 2007: 21).

İkinci dünya savaşının başladığı dönemde ülkede kemer sıkma programları devreye sokulmuş ve bu nedenle bankaların sayısını artırmak yerine savaşın olumsuz etkilerinden korunma yönünde ekonomi politikaları sürdürülmüştür. Bununla birlikte savaş süresince çok partili yaşama geçme ve Demokrat Partinin liberal ekonomi politikalarına yönelmesinin etkisiyle özel ve yerel girişimleri korumak amaçlı bankalar açılmıştır (Aydın, 2012: 19).

Bu kapsamda Yapı ve Kredi Bankası (1944 yılında); Garanti Bankası (1946 yılında), Akbank (1948 yılında), Vakıflar Bankası (1954 yılında) ve son olarak Pamukbank (1955 yılında) kurulmuştur (Er, 2012: 136). Yukarıda sayılan bankalar Türkiye’de açılan ilk özel bankalardır. Bu durum devletin yavaş yavaş ekonomi ve bankacılık sektöründen çekilerek alanı özel bankalara bırakmaya başladığını göstermektedir.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra ekonomik anlamda toparlanma çok mümkün olamamış ve bu dönemde tüm bankacılık faaliyetleri devlet tekeline ve kontrolüne alınmıştır. Özellikle 1963 yılından sonra devlet tarafından yabancı bankaların yanı sıra ticaret bankalarının da kurulmasına izin verilmediği gibi var olan küçük ölçekli bankalarda kapatılmıştır. 1970’li yıllarda ise sadece beş adet kalkınma bankasının yanı sıra iki adet de ticaret bankası kurulmuştur (TBB, 2013: 6).

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yeniden inşa edilen sivil demokratik düzen bankacılık alanında yeni atılımları başlatmıştır. Bu anlamda 1985 yılı itibariyle yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu nezdinde Türkiye’de bankacılık sistemi uluslararası standartlarda sürdürülmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye’de bankacılık sektöründe çok sayıda yerli ve yabancı banka kurulmuş olup serbest rekabet ortamına izin verilmeye başlanmıştır.

1990’lı yıllara gelindiğinde ise bankacılık sisteminde uluslararası alanda önemli gelişmeler yaşanmış ve bu gelişmeler doğrultusunda uluslararası finans sistemi ile Türk bankacılık sistemi arasında entegrasyon süreçleri ivme kazanmıştır (Parasız, 2007: 25). Nitekim 18 Haziran 1999 tarihli ve 4389 sayılı “Yeni Bankalar Kanunu” uluslararası bankacılık sistemine entegrasyon esas alınarak düzenlenmiştir (Turgut, 2007: 35).

Söz konusu bu yasa sonrasında, Türkiye’de bankacılık sistemi için bir başka önemli gelişme ise 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3. Maddesine göre düzenlenen ve 31 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete geçen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)’nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir (TBB, 2017a).

Önce 1998 yılında Rusya federasyonunda başlayan ekonomik kriz bölgesel düzeyde bavul ticareti başta olmak üzere Türkiye ekonomisinin gıda ve inşaat sektörünü zora sokmasıyla başlayan, 1999 Ağustos ayında yaşanan Büyük Marmara depremiyle güçlenen, 2000’li yıllara damgasını vuran ABD merkezli küresel finansal skandallarla yaygınlaşan finansal kriz fırtınası milenyumun ilk yıllarında Türkiye ekonomisini ve dolayısıyla Türkiye bankacılığını da ciddi anlamda negatif yönde etkilemiştir (Kuzu, 2007: 27).

Nitekim Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, Türk bankacılık sektöründe derin kırılmalara neden olmuş, sonrasında reformdan öte yeniden sistemin yeniden yapılandırılması gereği ortaya çıkmıştır. Türk Bankacılık sektörünün tamamen dağılması ve iflas etmesi sektörün yeniden yapılandırılması için önemli bir fırsat sunmuştur (Kuzu, 2007: 27). Bu kapsamda öncelikle Mayıs 2001’de “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” devreye alınmıştır (Ersoy, 2008: 33).

Türk ekonomisindeki olumlu yönde gidiş siyasetle desteklendiğinde ve özellikle AB (Avrupa Birliği) üyeliğine kabul edilmek üzere 2004 yılında karar çıkmasıyla birlikte ülkede 2005 yılı itibariyle yabancı bankaların sayısında bir artış yaşanmıştır (Apak, 2006: 28).

Bu olumlu gidişat 2008 yılında yaşanan uluslararası mortgage kriziyle birlikte tüm Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de de tedirginlik yaratmış ancak, özellikle 2009- 2010 yıllarında krizin yıkıcı etkisi Avrupa devletlerinde iflaslara neden olurken Türk bankacılık sistemi bu dönemde BDDK’nın tavsiyeleri ve önlemleri sayesinde sektöre zarar vermeden atlatılmıştır.

Hali hazırda ise Türk bankacılık sektörü ve tüm bankacılık faaliyetleri 5411 sayılı Bankacılık Kanunu dahilinde ve BDDK kriterleri doğrultusunda sürdürülmeye devam etmektedir.

Mart 2019 itibariyle Türk bankacılık sektöründe mevduat bankaları sayısı 34, kalkınma ve yatırım bankaları sayısı 13, katılım bankaları sayısı 6’dır (<http://www.alomaliye.com>). Ülkedeki bankaların içerisinde kalan yabancı banka sayısı 21 olmakla birlikte yukarıda anılan mevzuat gereği Türkiye’deki yabancı bankalarla kamu ya da özel bankalar arasında yasal çalışma prensipleri açısından farklılıklar olmadığı için Türkiye’deki özel bankaların sayısına yabancı bankaların sayıları eklenerek değerlendirmeler yapılması yaygın bir şekilde kabul görmektedir (TBB, 2017a). Bu durum şüphesiz Türkiye’de

bankacılık sektörünün her geçen gün gelişen yeni sistem ve süreçlerle zenginleşmeye devam ettiğini göstermektedir.

Türkiye Bankalar Birliği 2019 verilerine göre Türkiye’de faaliyet gösteren banka, şube ve banka çalışan sayıları aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir:

1.5.2.2. Türkiye ekonomisinde bankaların temel işlev ve fonksiyonları

Küreselleşmenin genişlemesi, iletişim ağlarının hızlanması ve ticaretin gelişmesiyle birlikte dünya genelinde bankacılık sistemleri değişmiş ve değişmeye devam etmektedir. Özellikle uluslararası finansal piyasaların küreselleşmesi, para akış hızını artırmış ve finansal sistemin en önemli kurumları olan bankalar arasındaki rekabeti giderek şiddetlendirerek bankaları kâr oranlarını artıracak yeni yollar aramaya yöneltmiştir.

Tüm dünyada geçerli olan bu tarz yönelimler yeni nesil teknolojilerle desteklenen bankacılık ürün ve hizmetlerinin ortaya çıkmasını ve her geçen yılda yeni bir bankacılık sisteminin oluşumuna kadar çeşitli gelişmeleri getirmiştir (Tezer ve Çolak, 2001: 11). Böylece günümüzde bankacılık hizmet ve türlerinin zenginleşmesi sağlanarak, bankacılığın küresel ekonomik sistemin en dinamik ve en çok kazandıran sektörü haline dönüşmesi mümkün olmuştur (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 2).

Bankacılık sektörünün Türkiye’deki ekonomik sistemin büyümesine olan dolaylı ve doğrudan katkılarından bahsetmek mümkündür. Bu çerçevede sektörün Türk ekonomisindeki işlevini lokomotif benzettirmek oldukça yerinde olacaktır. Türkiye’deki bankaların diğer önemli işlev ve fonksiyonu olarak ülkedeki bireysel veya ticari yatırımcıların mevduatlarını değerlendirmek, yatırımları ve girişimleri için sermaye arayışına girmiş olan müteşebbislere fırsatlar sunarak onları desteklemek ve bu sayede verdiği kredilerle fon/sermaye fazlası olandan ihtiyacı olana kredi adı altında sermaye/fon tahsis etmek Türk bankalarının en temel işlevidir. Türkiye ekonomisinin finansal piyasalarının en temel dayanaklarından birisi bankalardır. Dolayısıyla Türkiye’deki bankaların finansal performansında pozitif ya da negatif yönlü yaşanan tüm değişimlerin, hızlı bir şekilde ülkedeki diğer sektörlerle yansıdığı kabul edilebilir.

Türkiye’deki bankaların bir diğer fonksiyonu halkın menkul kıymetlerini güvene dayalı ve karlı bir şekilde ekonomiye kazandırma işlevi bulunmaktadır. Bu anlamda “Güvene dayalı” terimi, paranın gerçek sahibinin yatırım yapması yerine bankanın uzmanları yoluyla parayı değerlendirmesi ifade edilmektedir. Bu bağlamda banka, müşteriye yatırım danışmanlığı yapmakta ve aynı menkul kıymetleri müşteri emanetinde tutmaktadır.

Bankalar ekonominin bilinçli ve doğru yönde gelişimi açısından piyasalara ve yatırımcılara “finansal danışmanlık” yaparak, ülke parasının etkili ve karlı bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır.

Örgütlenme biçimleri nasıl olursa olsun, Türkiye’deki tüm bankaların yerine getirdikleri fonksiyonların benzer olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Türkiye’de bankaların sözü edilen bu dört temel fonksiyonunun yanı sıra fonların vadeleri ve miktarlarını ayarlama ve niceliklerini değiştirme, parasal istikrarın sağlanması ile sermaye piyasalarının geliştirilmesine katkı fonksiyonları da bulunmaktadır.

Tüm bu işlev ve fonksiyonlara bakarak Türkiye’deki bankaların ekonomik sistemin belkemiğini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

1.5.2.3. Türkiye’de bankaların genel hizmet alanları ve ürünleri

Türkiye’de tüm bankaların genel hizmet alan ve ürünleri halen yürürlükte olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre belirlenmekte, değiştirilmekte ve geliştirilmektedir.

Bu yasaya göre Türkiye’deki bankaların yetkileri ve faaliyet konuları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

- a) Mevduat kabulü,
- b) Katılım fonu kabulü,
- c) Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri,
- d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,
- f) Saklama hizmetleri,
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
- h) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,

- i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
- j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,
- l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,
- m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri,
- n) Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi,
- p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,
- q) Faktöring ve forfaiting işlemleri,
- r) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,
- s) Finansal kiralama işlemleri,
- t) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri,
- u) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler” (BDDK, 2005:3-4).

Yukarıda bankacılık kanununda sayılan hizmet alanları ile bankacılık ürünleri değerlendirildiğinde, Türkiye’deki bankaların günümüzün ekonomik hayatında meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle, ürün ve hizmetlerinin boyutlarını genişlettikleri görülmektedir. Bu nedenle, ticari bankalar giderek artan bir biçimde geleneksel

bankacılığa zaman zaman ters düşen alanlarda da gelir kaynağı sağlamak amacıyla yeni hizmetlere yönelmeye başlamışlardır.

1.5.2.4. Türk bankacılık sisteminde banka sınıflandırmaları

Başta akademik platformlar olmak üzere çeşitli platformlarda bankacılık sisteminin sınıflandırmasına yönelik farklı kriterler kullanılmaktadır (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 12). Bu bağlamda Türk bankacılık sisteminin sınıflandırılmasına yönelik kriterlerin belirlenmesinde 5411 sayılı Bankacılık Kanununun üç ve dördüncü maddesinde belirtilen tanımlamalar esas alınmaktadır.

Nitekim bankacılık yasasının belirtilen maddelerinde Türk bankacılık sektöründe yer alan banka türleri “mevduat, katılım ve kalkınma” bankaları şeklinde ifade edilmektedir. Yasada özel sermayeli- kamu sermayeli ya da yerli sermayeli- yabancı sermayeli tarzında ayrımlar yapılmamakta tamamı faaliyet düzenlemelerine göre sınıflandırılmakta ve lisansları verilmektedir (TBB, 2017b).

1.5.2.4.1. Kapsam ve ölçeklerine göre bankalar

Kapsam ve ölçeklerine göre bankaları bölgesel bankalar, tek ve çok şubeli bankalar şeklinde gruplandırmak mümkündür. Bu çerçevede faaliyet gösteren bankalara örnek vermek gerekirse örneğin kalkınma amaçlı kurulan İller Bankası Türkiye’nin yedi coğrafi bölgesinde kurulmuş bölgesel düzeyde faaliyet göstermektedir. Bazı yabancı bankalar ise sadece Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde birer şube açmak ya da merkez kurmak şeklinde faaliyet göstermektedir. Türkiye’de off-shore (kıyı bankacılığı) yapılmamaktadır. Tüm bunlara ek olarak küresel düzeyde şubeler açan ve dünyanın her ülkesinde faaliyet gösteren Ziraat, Halk Bankası ve Vakıf Bank gibi kamu bankalarının uluslararası çapta faaliyet gösterdiğini söylemek mümkündür.

1.5.2.4.2. Mülkiyet yapılarına göre bankalar

Türkiye’de ticari faaliyet gösteren bankaları “yabancı, özel ve kamu” sermayeli bankalar şeklinde tanımlamak ve incelemek mümkündür.

Kamu sermayeli bankalar, sermaye ve mülkiyeti tamamen devlete ait olan Vakıf Bank, Halk Bank ve Ziraat Bankası gibi bankalardır. Neredeyse ülkemizde cumhuriyetin ilanından bu yana faaliyet gösteren kamu bankalarının tüm sermayesi ve mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte banka çalışanları düzeyinde ayrıca görevlendirilirler ve devlet memuru sayılmazlar. Bu bankaların kar ve zararları genel bütçeden dengelenmekle

birlikte ülkede yaşanan tüm finansal krizlerde bu bankaların neden oldukları batık kredilerin hiçbir zaman tahsil edilemediği görülmektedir (Erdönmez, 2003: 19). Buna karşılık kamu bankalarında zarara yol açan siyasiler, banka personeli ve yöneticilere bir daha hiç hesap sorulmamasına kadar uzanan genişlikte riskleri bulunmakla birlikte, yeni ekonomik çağda bankaların bir şekilde siyasetçilerin kontrolünden alınmasının daha etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Özel sermayeli bankalar tanımlamasından kast edilen bu tip bankaların devlete değil özel teşebbüse ait olmasıdır. Bu anlamda yerli yabancı ayrımı yapılmadan sermayesi ve tüzel kişiliği sivil şahıslara ait olan ve kendine özgü yönetim kurulları aracılığıyla yönetilen özel bankalara örnek olarak Yapı Kredi Bankası ve Akbank'ı vermek mümkündür.

Son olarak ise “Yabancı Sermayeli Bankaları” tanımlamak gerekirse, bu tip bankaları yabancı yatırımcıların Türkiye’de satın aldıkları bankalardan bahsetmek mümkündür. Bazen yabancı sermayeli bankalar Türkiye’deki finansal piyasalara şube (genel müdürlük) açarak, bazen de ülkede faaliyet gösteren ya da BDDK’nın TMSF aracılığıyla el koyduğu ve satışa çıkardığı bankayı satın alarak girebilmektedirler. Sıklıkla yabancı sermayeli bankalar Türkiye’de ilk önce yerli bir bankayı devir alarak ya da Türkiye’de şube açarak girmeyi tercih etmektedirler (TBB, 2017a).

1.5.2.4.3. Faaliyet alanlarına göre bankalar

Faaliyetlerine göre bankalar merkez bankaları, yatırım, kalkınma, katılım ve ticari bankalar olmak üzere beş başlıkta incelenebilir.

Bu kapsamda “Merkez Bankası” ülkemizdeki bankaları faaliyet ve kapsam alanlarına göre sınıflandırıldığında, en üst hiyerarşide yer almaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2001: 147-148). Türk Bankacılık sisteminde merkez bankacılığı uygulaması ticaret ve iş bankalarının var olan banknot ihracatına dair yetkilerinin devlet tarafından kaldırılması sonucunda oluşan tek bankacılık anlayışı içerisinde meydana çıkmıştır (Hiç, 1994: 34).

Literatürde merkez bankaları emisyon yetkisine sahip olan ve finansal piyasaların arzını kontrol eden bankalar olarak tanımlanmaktadır (Akbulak vd., 2004: 83). Bu bağlamda ayrıca merkez bankaları para piyasalarını düzenleyerek piyasalarda fiyat istikrarını sağlamakla yükümlü iken ülkemizde var olan bankacılık sistemini kontrol altında tutarak döviz ve altın rezervlerini yöneten önemli bir kurum olarak nitelendirilebilir.

Son olarak denilebilir ki, merkez bankası Türkiye’de hazineyi doğrudan denetlerken ülke ekonomisi içerisinde faaliyet gösteren özel teşebbüs yani özel sektörü ise ülkede faaliyet

gösteren bankaların sağladığı krediler aracılığı ile desteklemektedir. Merkez bankası ülkenin sahip olduğu finansal kaynakları farklı üretim kesimlerine dağılması konusunda önemli bir rol üstlenmiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 21).

Literatürde mevduat bankası, “bir yıla kadar kısa vadeli işlemlerle topladıkları fonları, genellikle büyük şirket ve kuruluşlardan oluşan müşterilerinin üretim ve ticaret faaliyetlerini finanse etmek amacıyla kullanan bankalar” şeklinde tanımlanmaktadır (Özata, 2010: 6).

Bu anlamda, mevduat bankaları finansal piyasalar ve bankacılık sisteminde en çok kullanılan bankacılık türü olarak nitelendirilmektedir. Türkiye’deki mevduat bankacılığı özünde klasik bankacılık anlayışını temsil etmektedir. Ayrıca ekonomideki mevduatı, finansal piyasalarda değişik faaliyet alanlarına kredi ve iştirak aracı olarak sunan bankalara mevduat bankaları denilmektedir (Akbulak vd., 2004: 82).

Üçüncü grupta yer alan “Kalkınma bankaları” ise bölgesel düzeyde faaliyet göstererek ülkenin geri kalmış kesimlerindeki yatırımcıları desteklemeye öncelik veren bankalar olarak tanımlanmaktadır. Bu tip bankaların mevduat kabul etme yetkisi bulunmamakta olup, daha çok girişimcilere uzun vadeli kredileri verirken uluslararası finansal kuruluşlardan, hükümet fonlarından borçlanarak ve tahvil ihraç ederek sermaye piyasasının gelişimine katkı sağlarlar (Toprak ve Coşkun, 2012: 32- 33).

Faaliyet alanına göre yapılan banka gruplandırmasında yer alan “yatırım bankaları” ise tahvil ihraç ederek ve/veya yurtiçi-yurtdışı finansal kurumlardan sağladıkları kredileri, sanayi şirketlerinin uzun vadeli yatırımlarını finanse ederek yatırım desteği sunan bankalardır (Sayım, 2008: 8). Yatırım bankacılığının var olabilmesi için gelişmiş bir sermaye piyasasının var olmasının oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir.

“Katılım Bankaları” ise gerek ülkemizde gerekse de dünyada İslam dininin faizi yasaklaması nedeniyle bu yönde hassasiyetleri olan ve mevduatlarını atıl bir şekilde ellerinde bulunduran bireylerin mevduatlarını ülke ekonomisine kazandırması ve birikim sahibi bireylerin mevduatlarını güvenli bir şekilde saklamaları amacı ile geliştirilmiş önemli bir bankacılık sistemi olarak nitelendirilmektedir (Özulucan ve Deran, 2009: 87).

5411 sayılı Bankacılık Kanununun 3. maddesine göre kurulan katılım bankaları tüketicilere alternatif finansal araçlar doğrultusunda hizmet vererek bankacılık sektörü dahilinde reel ekonomiyi finanse etmeyi hedeflemektedir (Özsoy, 2009: 7).

1.5.2.5. Türkiye'deki bankacılık sistemini yöneten ulusal otoriteler

Türkiye'de bankacılık sektörünü düzenleyen yasalara göre değişen yetkinlikte kurulan otoriteler bu sektörü yönetmekte ve denetlemektedir. Türkiye'de bankacılık faaliyetlerinin kanunlar nezdinde sürdürülmesi kronolojik olarak incelendiğinde ise ilk olarak 2999 sayılı Bankalar Kanunu (1936) ve 7129 sayılı Bankalar Kanunu (1958) dikkat çekmektedir.

Türkiye'de bankacılık uygulamaları; 80'li yıllardan sonra "Bankalar Hakkında 70 sayılı KHK (1983), 3182 sayılı Bankalar Kanunu (1985), 4389 sayılı Bankalar Kanunu (1999) ve son olarak 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ekseninde sürdürülmektedir (Battal, 2007: 34).

Mevzuatın kronolojik gelişimine göre son noktasında Türkiye'deki bankacılık sistemini yöneten ulusal otoriteleri anlatırken ilk olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan (BDDK) bahsetmek yerinde olacaktır.

BDDK, 31 Ağustos 2000'de Türkiye'deki tüm bankacılık faaliyetlerini yönetmek ve denetlemek amacıyla kurulmuş özerk bir kurumdur.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve bu kanun kapsamında uygulamaya konulan ilgili mevzuat doğrultusunda BDDK Türkiye'deki tüm banka ve diğer finansal kuruluşların çalışma sisteminde istikrarın sağlanmasını ve tasarruflarını bankalar vasıtası ile değerlendiren kişilerin bu konudaki hak ve menfaatlerinin korunması yönünde gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır (BDDK, 2014: 5).

Bankacılık Kanunun yüklediği bu tür sorumluluklar çerçevesinde, BDDK'nın Türkiye'deki tüm bankaların kuruluş izinleri ya da faaliyet izinlerini iptal etme yetkisine sahip olması nedeniyle kurum oldukça önemli bir konumdadır. Bu nedenlerle sektörün gözetimini etkin yapabilmek için uluslararası standartlarda yoğun bir resmi raporlama sistemi oluşturulmuştur. Yapılan yoğun ve detaylı raporlamalar sayesinde sistemin finansal yapısındaki tüm gelişmeler yakından takip edilebilmekte ve bankaların finansal raporlama sisteminin getirdiği şeffaflık ile sektördeki tüm oyuncuların gelişmeleri incelenebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı yürürlükte olan Bankacılık Kanununun uygulanmasından sorumludur (Özdemir, 2012: 4). Hazine müsteşarlığının köklü geçmişi bulunmakla birlikte en son 9 Aralık 1994 tarihinde 4059 sayılı Kanun ile Dış Ticaret Müsteşarlığının ayrılarak "Hazine Müsteşarlığı" adı ile bugünkü müstakil yapısına

kavuştuğunu söylemek mümkündür. 2000 yılında BDDK kurulana kadar Hazine Müsteşarlığı bankacılık ve finans sektörünün düzenleyici ve denetleyici rolünü yürütmüş; BDDK kurulunca bu görev BDDK'ya devredilmiştir.

BDDK gibi özerkliğe sahip olan “Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK) görevi Sermaye Piyasası Kanunu’nun kapsamına giren her türlü faaliyet için düzenleyici ve denetleyici sorumluluğu olan bir kamu kuruluşu sıfatıyla sermaye piyasalarının istikrarını korumaktır (SPK; 2017). Sermaye Piyasası Kanununda yazılan yetki ve görevleri bağlamında SPK Türkiye’deki Sermaye Piyasası Kurumlarını, Sermaye Piyasası Araçlarını ve bu araçlarla ilgili tüm işlemleri yönetmekte ve denetlemektedir.

“Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası” (TCMB) ise ulusal bütçe ve rezervler ile bankaların tüm likidite ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra banknot, değerli altın ve diğer fon araçlarını basmak ve piyasaya sürmekten sorumlu olan özerk bir kurumdur. Bankacılık Kanunu’nun 79. ve 80. maddesinde tanımlanmış olan kuruluş birlikleri çerçevesinde kurulan “Türkiye Bankalar Birliği’nden (TBB) bahsetmek mümkündür. Sivil meslek kuruluşu olan TBB’ye Türkiye’deki tüm bankalar faaliyet izini aldıktan bir ay sonra yasal olarak üye olmak zorundadırlar.

TBB yasada tanımlanan tüm görevlerinin yanı sıra sektörde yer alan kurumların BDDK’ya yaptığı raporlama verilerini konsolide ederek detaylı ve çok gerilere ait verileri içerecek şekilde kapsamlı bir veri bankası oluşturarak belirli aralıklarla Türk bankalarının tüm finansal rasyolarını takip etmeyi mümkün kılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞME

Bir önceki bölümde tanıtıldığı gibi finansal sistem farklı yönleri sahip çok boyutlu ve karmaşık bir oluşumdur. Finansal sistem, farklı özellikler arz eden piyasalar, kurumlar ve otoritelerin bir araya gelmesinden oluşur. Bu nedenle finansal sistemin gelişmiş olup olmadığının değerlendirilebilmesi için sistemi oluşturan farklı açılardan sistemin incelenmesi gerekir.

Günümüzün finansal sistemlerin karmaşık yapıları nedeni ile bir finansal sistemin gelişmişliğine ilişkin yargıyı ortaya koymak çok yönlü inceleme ve tanımlamaları gerektirir. Bu, doğal olarak finansal gelişme kavramını da çok farklı temellere dayandırılabilir. Bir finansal sistemin gelişmişliği farklı yönlerden ele alınabilir ve literatürde finansal gelişmeyi gösteren birden çok kriterler vardır.

Literatür incelendiğinde ilerleyen zaman içerisinde finansal sistemlerin geçirdiği değişim ve gelişime paralel olarak finansal gelişme kavramına yönelik farklı tanımlamaların ve değişik ölçütlerin ortaya konulmuş olduğu görülmektedir. Özetle finansal gelişme kavramı da finansal sistem gibi karmaşık ve pek çok yönü olan bir kavramdır. İktisadi gelişme sürecinin başlangıç evrelerinde ekonomilerin görece az gelişmiş yapısı ve finansal sistemler ile finansal ürünlerin az gelişmiş olduğu bir durum söz konusu idi. Ekonomilerin gelişmesi ile beraber finansal sistem içinde araçlar ve ürünler gelişmiştir (Capasso, 2016: 10).

Bir başka anlatımla finansal gelişme, ekonomilerin gelişmesi ve finansal alanda ortaya çıkan yenilikler ile yeni teknolojiler kapsamında zaman içerisinde değişen ve gelişen bir olgudur. Bu olgu statik değil dinamik özellikler arz etmektedir.

Finansal sistemin ekonomik büyüme üzerine etkileri uzun yıllardır ekonomistler tarafından tartışılan önemli konulardan biridir. Finansal gelişmişlik alanındaki ilk incelemeler İngiliz gazeteci Walter Bagehot'un 1873 yılında yazdığı "Lombard Street" adlı kitabıyla başlatılır. Bagehot, söz konusu kitapta finans sektörünün İngiliz sanayiinin gelişimine etkisi ile finans sisteminin etkili kullanılarak sermaye unsurunun harekete geçirilmesinin önemine işaret etmiştir (Besci ve Wang, 1997: 50-51).

Sonraki yıllarda finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme ilişkisi hakkında pek çok araştırma ve incelemeler yapılmış olmakla birlikte çok farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Bilim insanları finansal gelişme olgusuna yönelik farklı açıklamalar yaparak söz konusu kavramı tanımlamaya çalışmışlardır. Finansal gelişmeye ilişkin yapılan tanımlamalar incelendiğinde kısaca şu şekilde sıralanabilir; Finansal yapı bir ekonomideki finansal kurum, araç ve bunların görece büyüklükleridir. Finansal gelişme ise uzun ve kısa vadede finansal yapıdaki değişimleri ifade eder. Finansal sistemin nicelik olarak büyümesi ve ekonomi içindeki payının artması da finansal gelişimin önemli bir ölçütü olarak değerlendirilmiştir ve bu durum finansal derinleşme olarak adlandırılmaktadır. Başka bir anlatımla finansal derinleşme ekonomideki finansal aktiflerin diğer aktiflere göre daha hızlı büyüme göstermesidir (Shaw, 1973:7).

Bu çerçevede finansal sistemin gelişmiş olduğunun bir göstergesi ve önemli bir finansal gelişme kriteri finansal sistemin ekonomideki büyüklüğüdür. Bu çalışmamızda finansal gelişme açısından önemli bir değerlendirme yolu olan ve finansal sistemin nicelik açısından değerlendiren, finansal kesimin büyüklüğü kriteri dayanak alınarak Türkiye ekonomisi için bir analiz yapılmıştır.

Finansal gelişme, finansal sistemdeki etkinlik artışı ve ilerlemelerdir (Khan, 2014: 4). Finansal gelişme kavramı, finansal piyasaların büyümesi ve yapısal özelliklerinin gelişmesi ile kaynak dağılımını daha başarılı gerçekleştirmesi demektir. Bu sayede artan tasarruflar daha verimli alanlara kaydırılabilmektedir (Ahmed ve Ansari, 2014: 504).

Finansal alanda ortaya çıkan yenilikler, iktisadi etkinliğin sağlanmasında önemli bir unsurdur. Finansal piyasalarda görülen teknik gelişmeler, piyasalarda işlem maliyetini düşürmekte ve finansal sistemin gelişmesine yol açmaktadır (Merton ve Bodie, 2015: 5).

Finansal piyasaların, finansal kurumların ve finansal araçların gelişmesi olarak tanımlanan finansal gelişmişlik, yatırımların gerçekleştirilmesi için fon ihtiyacının karşılanması hususunda bankalar yerine finansal piyasaların tercih edilmesine ve risklerin azaltılmasına olanak veren, tasarrufların artırılarak yatırım yapılabilir fonlara dönüşümüne imkan veren bir süreçtir.

Furstenberg ve Fratianni'e (2014) göre; şirketlerin iç finansmandan dış finansman kaynaklarına geçmeye başlaması, finansal araçların ve kurumların gelişmesi, finansal piyasaların krediye doğrudan ulaşımı sağlayacak şekilde gelişmesi, kredi ve mevduat faizleri arasındaki marjın daralması, uluslararası sermaye piyasalarına girişin kolaylaşması, bir ekonominin finans sisteminin gelişmişlik ve derinliğini gösterir.

İyi bir finansal sistemde; toplanan tasarruflar kârlı ve verimli yatırım projelerine

aktarılarak projelerin gerçekleştirilme süreci izlenip denetlenir. Tasarruflar farklı yatırım alanlarına aktarılarak risklerin minimize edilmesi sağlanır. Ticaretin kolaylaştırılmasına finansal destek sunularak sermaye birikimine ve teknolojik yenilik sürecine katkı sağlanır. Bunların sonucunda ekonominin büyüme hızı artacaktır.

Finansal derinlik ile, ülke ekonomisindeki tasarrufların yatırıma dönüştürülme sürecinde kullanılan kanalların yaygınlığı ifade edilmektedir. Finansal sistemin genişleme derecesi, finansal araçların çeşitliliği, ulusal ve uluslararası fonların yatırım projelerine ne kadar kanalize edilebildiği hususları finansal derinliğin ölçütleridir. Finansal sistemin başarısı finans sektöründeki fonların reel sektöre ne oranda aktarabilmesine bağlıdır. Biriken fonların reel sektöre yeterince aktarılamaması ekonomik büyüme potansiyelinin yeterince değerlendirilememesine yol açacaktır. Finansal sektörde biriktirilen fonların reel sektöre ne ölçüde aktarılabilirdiği hususu finansal sistemin derinliğinin ve gelişmişliğinin bir yansımasıdır.

Shaw'a göre finansal derinleşme; finansal aktiflerin diğer aktiflerden daha hızlı gelişmesidir (Aktaran Kaytancı, 2013: 49).

Başka bir açıdan Finansal Derinleşme, para arzının GSMH'daki oransal büyüklüğüdür.

Çeşitli para arzı kavramları aşağıda açıklanmıştır. Para arzı ya da eş anlamlısı olan para stoku, belirli bir anda ekonomideki parasal varlıkların toplamını ifade etmektedir. Dar ve geniş anlamda ifade edilen para arzı İktisat literatüründe M harfiyle gösterilir. M0 en dar para arzını, M3 ise en geniş para arzını gösterir.

M0: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından dolaşıma çıkarılmış banknotlarla Darphane tarafından dolaşıma çıkarılmış madeni paradan bankaların kasalarında bulunan nakit paranın düşülmesiyle bulunan en dar anlamdaki para arzını ifade etmektedir.

M1: Dolaşımdaki paraya yani M0'a bankalarda bulunan vadesiz mevduatın eklenmesiyle ortaya çıkan para arzını ifade etmektedir.

M2: M1'e TL cinsinden vadeli mevduatların eklenmesiyle elde edilen geniş para arzını ifade etmektedir.

M2Y: M2 geniş para arzına döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle elde edilmektedir.

M3: M2'ye repo ve para piyasası fonlarının eklenmesiyle elde edilen para arzını ifade etmektedir.

M3Y: M3'e döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle elde edilmektedir.

M2/GSMH, M2Y/GSMH, M3/GSMH, Finansal Varlık Stokları/GSMH, gibi para arzı ve Sermaye Piyasasına ilişkin çeşitli göstergelerle Finansal derinleşme ölçülmeye çalışılmaktadır (Öçal ve Çolak, 2009: 272).

Ekonomideki tasarruf kapasitesinin artması, yatırım tercihlerinin genişlemesi, mevduat getirisinin artması ve banka dağıtım kanallarının genişlemesi gibi çeşitli faktörler finansal derinleşmeyi etkileyebilmektedir.

Toplam tasarruf oranının ve miktarının artması, altın gümüş gibi yastık altında tutulan fiziksel varlıkların finansal varlıklara dönüştürülmesi ve tasarrufların organize olmuş piyasalara kayması, finansal piyasaların derinleşme seviyesini artırıcı unsurlardır (Öçal ve Çolak, 2009: 273).

Finansal gelişmenin diğer bir ayağı finansal serbesti bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşım serbest piyasa ekonomisi temelinde faiz oranlarının, ödünç verilebilir fonlar piyasasında herhangi bir baskı ile karşılaşmadan serbestçe belirlenmesidir. Bu koşulun sağlanması için de finansal sistemin dış bağlantılarının kurulması ve sınır ötesi finansal hareketlerin serbest bırakılması gereklidir.

Bu yaklaşım McKinnon ile Shaw adlı iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir ve McKinnon Shaw hipotezi olarak adlandırılmaktadır (McKinnon 1973, Shaw 1973).

McKinnon-Shaw'a göre; finansal sistemin liberalizasyonu ile birlikte insanlar bir getirisi olmayan değerli madenler vs. yerine, getirisi olan finansal varlıkları tercih edecekler ve böylece kredi imkanları genişleyecek, yatırımlar artacak ve böylece ekonominin büyüme hızı artacaktır. Başka bir ifadeyle, finansal sistemin serbestleştirilerek müdahale ve denetimlerin ortadan kaldırılması, finansal derinleşmenin yolunu açar, bu da ekonominin büyümesini sağlar (Doğan, 2012: 61).

Finansal Sistem içerisinde finansal derinleşmenin yanı sıra finansal serbestleşme ve deregülasyon kavramları da önem arz etmektedir. Tasarrufların karlı ve verimli projelere aktarılabilmesi için finansal sistemde derinleşmeyle birlikte finansal serbestleşmenin ve yeniden yapılanmanın da olması gerekir (Emek ve Türk, 2005:25).

Dünya genelinde 1980'lerden itibaren finansal piyasalarda deregülasyon, regülasyon, kambiyo mevzuatında yeni uygulamalarla birlikte, finansal piyasalarda serbestleşme yoluna gidilmiş ve finansal sistemin uluslararası sisteme entegrasyonu tesis edilmiştir. Finansal liberalizasyon politikalarıyla birlikte bankacılık üzerindeki müdahaleler ve denetimler azalmış, finans sistemleri üzerinde önemli etkileri oluşmuştur.

Finansal serbestinin sağlanması çok önemli bir politik karardır ve ekonomilerin finansal sistemi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Finansal hareketlerin serbest bırakılması, Türkiye’de 1989 yılında çıkarılan ve 1990 yılı başında yürürlüğe girmiş olan 32 sayılı karar ile gerçekleşmiştir. Finansal serbestinin kaynakların etkin dağılımı açısından da önemli etkileri olduğu ileri sürülmektedir. Finansal serbesti sayesinde kaynakların daha etkin dağılacığı ve yatırım kompozisyonunun gelişip hızlanacağına ilişkin görüşü destekleyen çok sayıda bulgu vardır (Williamson, Mahar, 2012: 14). Finansal gelişme, ekonominin iç kaynaklar ile kendini finanse etmesi sürecinden dış kaynakları kullanmaya geçiş, bunun yanında finansal sistem içindeki kurum ve aracılığın gelişmesi, krediye ulaşımın kolaylaşması, risklerin azalması ile mevduat ve kredi faiz oranları arasındaki farkın düşmesidir (Furstenberg ve Fratianni, 2014: 19).

Finansal serbesti, önemli avantajlar sağlaması ve finansal piyasaların gelişmesi üzerinde dikkate değer etkileri olması yanında ekonomilerin dış finansal gelişmelere olan duyarlılığı artmakta dış kaynaklı ekonomik krizlerden etkilenme oranları yükselmektedir. Ayrıca finansal serbesti söz konusu olduğunda iç kaynaklı istikrarsızlıklara finansal piyasaların tepkileri daha şiddetli olabilmekte olası bir iç kaynaklı olumsuzluk halinde yüksek oranda fonun ülke dışına çıkması gibi durumlar gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda finansal serbesti bir gelişme aşaması olarak değerlendirilmesinin yanında istikrarsızlık halinde dez avantaj olma potansiyeli de taşıyan bir ekonomi politikası seçimidir.

Kısaca özetlenecek olursa, finansal gelişme kavramı bir finansal sistemin toplam ekonomi içindeki nicel büyüklüğünün artması yanında niteliksel gelişimini de ifade eden bir kavramdır. Buna göre, finansal sistem içerisindeki kurumların finansal ürünlerin gelişmesi çeşitlenmesi, denetim ve gözetim standartlarının gelişmesi bunun da ötesinde finansal piyasalar önündeki engellerin kaldırılarak dünya ile iletişiminin kurulup finansal serbestinin sağlanması anlamlarını içermektedir. Bu nedenle söz konusu kavram ölçülebilir yönler taşımakla beraber ölçülmesi zor olan yönleri de olan çok boyutlu bir kavramdır. Finansal gelişme kavramı ölçülürken çoğunlukla söz konusu kavramın niceliksel yönünü değerlendiren kriterlerin ele alındığı görülmektedir. Bu tez çalışmasında da finansal gelişme kavramı, finansal piyasaların derinlik ve büyüklüğünü ifade eden değişkenler yardımı ile ölçülmüştür. Bu çerçevede tez çalışmasında finansal gelişme nicelik yönü ile ele alınmıştır.

2.1. Finansal Gelişmişliğin Ekonomideki Rolü

Modern büyüme teorisinde finansal gelişme ekonomik büyümeye Sermaye birikimi ve teknolojik gelişme yollarıyla etki edebilir. Bahsedilen etkilerin oluşabilmesi için finansal sistemin, gerek ülke ekonomisinden gerekse uluslararası finans piyasasından (iç ve dış tasarruflar) yatırımlar için gerekli olan fonların düşük maliyetle istikrarlı ve sürdürülebilir bir şekilde akışını sağlayacak şekilde yapılandırılmış olması gerekir. Doğrudan yabancı sermayeyi çekecek yasal ve idari düzenlemelerin yapılmış olması gerekir. Böylece biriken sermayenin karlı ve verimli projelere kanallanması edilmemesinin yanı sıra risk yönetimi usullerinin de geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ve güvenli finansal enstrümanlara ulaşmakta zorlanan tasarruf sahipleri mecburen mücevherat veya benzeri fiziki yatırım araçlarına yöneldiklerinden, bir kısım tasarruflar finansal sisteme dahil olamamaktadır. Bu tür tasarrufların da harekete geçirilip finansal sektöre dâhil edilerek ekonomiye kazandırılması finansal sistemin en önemli rolü olmaktadır. Diğer taraftan, finansal sistem, ekonomideki potansiyel tasarrufları canlandırıp kullanılabilir fonlara dönüştürerek firmaların teknolojilerini yenilemesine imkân sağlar.

Üretim teknolojisinde yapılacak yenilikler yatırımların daha verimli olmasını ve üretimi artırarak ekonominin büyümesini sağlar. Ayrıca, eğitim ve sağlık alanındaki yatırımlar da iş gücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Özetle, teknolojinin yenilenmesi, sağlık, eğitim konularında yapılacak yatırımların finanse edilebilmesi için krediye ulaşımın basit ve ulaşım kanallarının açık olması gerekmektedir. Finansal sistem bu şekilde ekonomik büyümeyi artırma yönünde etki edecektir.

2.2. Finansal Gelişmişlik Ölçütleri

Çok farklı değişkenler kullanmak suretiyle Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmeye çalışıldığından dolayı oldukça farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Finansal derinleşme ya da Finansal gelişme göstergeleri beş başlık altında incelenebilir (Lynch, 2006: 7-24).

2.2.1. Miktar ölçütleri

Miktar göstergeleri finansal derinleşme ve büyümenin geleneksel ölçütleri olup para ve krediye ilişkin büyüklüklere dayanır. Ekonomideki tasarruf ve kredi aracılığını gösteren söz konusu ölçülerde pozitif reel faiz oranlarıyla birlikte bir artış söz konusu olacaktır. İlaveten, finansal varlık stoğuna ilişkin gösterge de bu başlık altında sayılmaktadır.

2.2.1.1. Parasal büyüklükler

Bu büyüklükler M1/GSMH, M2/GSMH, M2Y/GSMH, M3/GSMH gibi çeşitli oranlarla ifade edilir. M1/GSMH oranı ekonominin parasallaşma aşamasından sonra finansal gelişme sürecinin hızlanmasıyla birlikte düştüğü görülmektedir. Finansal olarak az gelişmiş ülkelerde M1/GSMH oranı yüksek (dolaşımdaki para miktarı yüksek), gelişmiş ülkelerde ise söz konusu oran düşüktür. M2/GSMH oranı geniş tanımlı para arzının gelire oranlamasını ifade eder. Ekonominin parasallaşma derecesi arttıkça bu oran da artacak, insanlar bankacılık sistemine daha fazla dahil olacak, finansal piyasalar daha fazla gelişecektir. M3/GSMH oranı Bankaların kredi olarak verebilecekleri fonlarını ifade eden en geniş tanımlı para arzı göstergelerinden biridir. Ekonominin hızlı büyüdüğü dönemlerde M3/GSMH oranının da büyük olması beklenir. Bu oranlar arttıkça finansal sistemin gelişmişliği de artacaktır. M2/M1 oranı tasarruf sahiplerinin ne ölçüde vadeli mevduatı tercih ettiklerini gösteren önemli bir yapısal göstergedir.

2.2.1.2. Kredilere ilişkin büyüklükler

Yurt içi Kredi Hacminin gelire oranı (YKH/GSMH), Özel Sektöre kullandırılan Kredilerin gelire oranı (ÖSKH/GSMH) veya Özel Sektörün kullandığı Kredilerin toplam kredilere oranı (ÖSKH/YKH) gibi oranlar kullanılarak finansal gelişmişlik ölçülmeye çalışılır. Finansal gelişmeyle birlikte kredi hacmi de genişler. Yatırımların sonucunda ekonomik büyümenin sağlanmasıyla birlikte finansal gelişme de sağlanabildiği takdirde hem genel kredi hacminde hem de özel sektöre verilen kredi hacminde artış söz konusu olacaktır. Aynı şekilde, finansal gelişmeyle birlikte genel kredi hacmi içerisinde özel sektörün payında da artış söz konusu olacaktır.

2.2.1.3. Sermaye piyasası göstergeleri

Sermaye piyasasının genişliğini ölçmek için; Piyasa Değerleri oranının (market capitalization ratio) (Borsadaki hisse senetleri değerleri toplamı/ GSMH) yanı sıra piyasadaki şirket sayısından da yararlanılır. Borsanın önemli gelişmişlik göstergelerinden biri olan likidite, işlem maliyetleriyle ters orantılıdır. Yatırımların gerçekleştirilmesi ve ekonomik büyüme üzerinde, gelişmiş bir menkul kıymetler borsası bankacılık sektöründen çok daha fazla bir etkiye sahip olabilmektedir.

Sermaye piyasalarının gelişimi de finansal gelişme sürecine dahildir. Gelişen bir sermaye piyasası şirketlere doğrudan kredi bulabilme imkanı verir. Borsa işlem hacmi piyasanın yönünü anlamada önemli bir işarettir. Borsa kapitalizasyon oranı Menkul Kıymetler

Piyasasının gelişmişliğinin göstergesi olduğu kadar finansal gelişmişliğin de göstergesi olabilmektedir. Sermaye piyasalarında borsaya kote şirket sayılarının fazlalığı da önemli finansal gelişmişlik göstergelerindendir.

2.2.1.4. Finansal varlık stokuna ilişkin gösterge

Toplam finansal varlık stokunun GSMH'ya oranı bir ekonominin tüm finansal varlıklarını ifade eder. Parasal göstergeler, toplam mevduat miktarı, döviz tevdiat hesapları, toplam menkul kıymetler, finansal aracı kurumların varlıkları bu toplama dahildir. Finansal gelişme nedeniyle bu stokun büyümesi beklenir.

2.2.2. Yapısal ölçütler

Ekonominin finansal sistemi geliştikçe M2/M1 seviyesi de artış gösterecektir. M2/M1 oranındaki artış, kişi ve kurumların varlıklarını ne şekilde değerlendirdiklerini yansıtır. Finansal gelişmeyle birlikte tasarrufların vadeli mevduat olarak değerlendirilmesi söz konusu olacağından finansal sistemdeki M2/M1 oranını da artacaktır (Kar ve Ağır, 2015: 60).

2.2.3. Finansal fiyatlar

Gelişmiş finansal sistemlerde fiyatlar rasyonel karar alan piyasa güçleri tarafından belirlendiğinden, diğer fiyatlar gibi faiz oranları da pozitif olarak gerçekleşmektedir. Çünkü rasyonel davranan bireyler, pozitif reel getirisi olmayan yatırımlara girmeyeceğinden ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemeyecektir. Pozitif reel faizin yanı sıra faiz oranları aynı zamanda ekonomik beklentiler hakkında da doğru yönlendirici olmalıdır. Bu anlamda faiz oranlarının seviyesi ve esnekliği doğru kararlar alınması bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle bir ekonomideki finansal varlık fiyatlarının yanı sıra fiyatların esnekliği de birer finansal gelişmişlik göstergesidir. Reel faiz oranının pozitif olması finansal gelişmenin en önde gelen şartıdır. Geri kalmış ülke ekonomilerinde negatif reel faiz oranları nedeniyle finansal varlıklar halindeki tasarruflar olumsuz etkilemektedir. Mevduattaki sürekliliğin sağlanabilmesi için kredi faizlerinin de pozitif olması gerekmektedir.

2.2.4. Ürün çeşitliliği

Gelişmiş sermaye piyasalarında ürünler çok büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Bu durum, hem tasarrufların farklı yatırım araçlarında değerlendirilebilmesine hem de fon arayanların

farklı kaynaklardan borçlanabilmelerine, sonuçta da sistemde fazla miktarda fon toplanmasına imkan vermektedir. Finansal araçlar; hazine bonoları, finansman bonoları, mevduat sertifikaları, teminat mektupları gibi bir yıldan az vadeli, maliyeti düşük ve yüksek likiditeye sahip para piyasası araçları ile hisse senetleri, ipotek senetleri, devlet tahvilleri, tüketici kredileri, ticari krediler gibi sermaye piyasası araçlarından oluşmaktadır.

2.2.5. Değişim maliyeti

Bir finansal sistemde aracılık maliyetleri azaltılabildiği ölçüde tasarruflar artan oranda yatırımlara kanalize olabilmektedir. Finansal sistem, tasarruf edenlerle yatırımcıların karşı karşıya gelmelerini sağlar. Aracılık eden banka veya kurum kredi faiz oranı ile mevduat faiz oranı arasında kalan kısmı aracılık geliri olarak kendisinde bırakır. Gelişmiş bir finansal sistemde bu aracılık maliyetleri çok düşüktür. Bu nedenle yatırıma gidecek fon miktarı en uygun düzeyde gerçekleşmektedir. Büyümenin uzun dönemli sürdürülebilirliğinin sağlanması için değişim maliyetinin düşük tutulması kritik öneme haizdir.

2.3. Türkiye’deki Finansal Gelişmişlik

Bankacılık sektörünün hakimiyet gösterdiği Türk finansal sisteminde sermaye piyasaları yeterince gelişmiş sayılmaz. İşlem çeşitliliği, derinlik ve istikrar açısından bakıldığında sermaye piyasası henüz gelişme aşamasındadır.

Türkiye’de 1980’li yıllarda, finansal sistemde yapılan reform niteliğindeki serbestleşme uygulamaları ile bankacılık sistemi ve sermaye piyasaları çok büyük oranda büyüme ve gelişme sağlamıştır.

1980’den sonra finansal sistemde yapılan yapısal reformlar ile finansal piyasadaki derinliği artırmak yoluyla halkın tasarruf ve yatırım eğilimini yükseltmek (McKinnon-Shaw hipotezi) ve böylece de ekonomik büyümeyi desteklemek istenmiştir. Ancak, teoride öngörülen hususlar uygulamada yeterince başarılı olamamış, tasarruf ve yatırımlar istenilen ölçüde gelişmemiş, yatırımlara gidecek kredi büyüklüğü yeterince artırılmamıştır.

Bir finansal sistemden beklenen en önemli görev iyi bir kaynak dağılımını sağlamasıdır. Bir taraftan finansal sistem gelişip derinleşirken kaynaklar etkin bir şekilde dağıtılmıyorsa istenilen ekonomik büyüme elde edilemeyecektir.

Finansal derinleşmenin tesisinde kullanılması gereken finansal araçlar bilhassa 1990’larda yüksek kamu açıklarının finansmanında kullanılmıştır. 1980’lerden sonra Türkiye’de kamu mali dengesi bozulduğundan kamunun borçlanma ihtiyacı artmış ve bu ihtiyacın karşılanması için hazine tarafından çıkarılan borçlanma senetleri bankalar tarafından satın alınmıştır. Böylece finansal sektörün biriktirdiği fonlar finansal sistemin derinleşmesi yerine kamu açığının finansmanında kullanılmıştır. Bankalar ellerindeki fonları, riski yüksek ve düşük getirili reel sektöre kredi olarak vermek yerine, düşük riskli ve yüksek getirili hazine bonosu ve devlet tahvili alımında kullanmışlardır. Böylece reel kesime kaynak aktarımı sınırlı kaldığından, kredi havuzu daralmış ve kredi faizlerinin yükselmesi sonucu yatırımların artış hızı azalmıştır. Özetle, yüksek kamu açıklarından dolayı finans sistemi yatırım ve yatırımcıları destekleme görevini yerine getirememiştir. Ancak 2001 krizi sonrasında durumu düzeltmek için uygulanan para ve maliye politikaları ile kamu borçlanma gereği azaltılarak kamu dengesi yeniden tesis edilmiştir. Kamu dengesindeki iyileşme neticesinde finansal kesimin biriktirdiği fonlar ekonomik kalkınmayı sağlayacak daha verimli alanlara yönlendirilmiştir.

Son yıllarda sisteme giren yeni finansal araçlar Türk finans piyasalarının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Özel emeklilik sistemi, türev piyasa araçları vb. ürünlerin Türkiye’deki finans sistemini daha fazla derinleştireceği ve geliştireceği anlaşılmaktadır.

Finansal piyasalarımıza yeni giren bireysel emeklilik sistemi gibi yeni finansal araçlar, bireyleri tasarrufa yönelterek düşük meblağlı birikimleri birleştirip ekonominin toplam tasarruflarının artmasına katkı sağlayacaktır. Aynı şekilde, gelişen vadeli işlemler piyasası riskten korunma araçlarını çeşitlendirmekte, para politikasına daha fazla bilgi sağlamaktadır. Böylece, sisteme giren yeni araçlar sistemde hem daha fazla fon birikimini sağlamakta hem de finansal istikrarın sürekliliğine katkı sağlamaktadır.

Finansal serbestleşmeyle birlikte bankacılık vasıtasıyla özel sektöre aktarılan kredi miktarı önemli ölçüde artmıştır. Buna paralel, Borsa’da işlem gören şirket sayısında ve bu şirketlerin piyasa değerlerinde de önemli artışlar görülmüştür.

Özel sektöre verilen kredilerin milli gelire oranı 1990-2000 arasında %20’ler civarında iken, 2004’ten sonra yükselme eğilimine girmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi; uygulanan sıkı maliye politikası sonucu kamu kesimi borçlanma ihtiyacının azalması, bankalarda biriken fonların özel sektöre aktarılması ve küresel likidite bolluğu bu artışın temel nedenlerindendir. 2013 sonunda özel sektöre verilen kredilerin milli gelire oranı

%70'e ulaşmıştır. Borsa işlem hacminin milli gelire oranı, 1990'da %5, 2000'de %65 ve 2012'de %45 civarlarında gerçekleşmiştir. Borsa piyasa değerinin milli gelire oranı 1990'da %12'den 2012 yılı sonunda %40'a yükselmiştir (Seven, 2015: 45).

Ülkede artan iç borç stoku ve bunun artık çevrilemez hale gelmesi, iyi yönetilememe, siyasi müdahaleler, başta kamu bankaları olmak üzere finansal sektörün başıbozukluğu ve yapısal sorunlar Türkiye ekonomisine Kasım/2000 ve Şubat/2001 tarihlerinde çok önemli iki finansal kriz yaşatmıştır. Finansal yapı içerisinde önemli ölçüde ağırlığı olan ve kriz yaşaması durumunda etkileri mali, sınai tüm alanlara sirayet eden bankacılık sektörünün artık uluslararası standartlara göre yapılandırılması ve denetiminin sağlanması yaşanan acı tecrübelerden sonra bir zorunluluk haline gelmiştir. Ekonomik istikrarın sağlanması ve gerek finansal gerekse sınai yapıda yaşanan tahribatın iyileştirilmesi amacıyla, Şubat/2001 krizinin ardından Uluslararası Para Fonu'na (IMF) yeni bir niyet mektubu verilmiş ve 15 Mayıs 2001 tarihinden itibaren "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" (GEGP) uygulamaya konulmuştur. Yeni programın temel hedefi ekonomik istikrarın hızlı bir şekilde tekrar sağlanması ve finansal sektöre olan güvenin yeniden tesis edilmesidir. Bunun içinde en başta yapılması gereken şey finansal sistem ve ekonominin kurumlarıyla ve mevzuatıyla yeniden dizayn edilmesidir. Bu amaçla;

- Finans sektörünün yeniden yapılandırılması,
- Devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi,
- Ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması,
- Sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi,

hususlarında yasal düzenlemeler yapılmıştır (TCMB, GEGP 2015:13). Güçlü ekonomiye geçiş programı doğrultusunda benimsenen ilkeler çerçevesince finansal sektörün siyasi müdahalelerden arındırılarak yapılandırılması, denetlenmesi ve şeffaflığının sağlanması amacıyla 1999 yılında kurulan ve Ağustos/2000'de faaliyete geçen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) finansal sektördeki istikrarsızlıkların önüne geçmek ve sınai sektörüne olumsuz etkilerini minimize etmek amacıyla öncelikli olarak yeni bir Bankacılık Yasası çıkarılmasına yönelik çalışmalar başlatmıştır.

Güçlü ekonomiye geçiş programının bir parçası olarak uygulamaya konulan bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması çalışmaları; kamu bankalarının, TMSF bünyesindeki

bankaların ve özel sektör bankalarının yeniden yapılanması şeklinde 3 farklı biçimde ele alınmıştır.

Bankaların yeniden yapılandırılmasının ülke ekonomisine yüklediği fatura 47,2 milyar USD'dir. Bu amaçla % 88'i görev zararı olmak üzere kamu bankaları için 21,9 milyar USD, TMSF'ye devredilen bankalar için 17,3 milyar USD kaynak aktarılmıştır (Günel, 2016:196).

Kamu bankalarında bozulan finansal yapının düzeltilmesi ve sağlam bir yapının oluşturulabilmesi için öncelikle likidite probleminin giderilmesi gerekmektedir. Bu hususla birlikte;

- Kamu bankalarının; görev zararları oluşturacak yükümlülükler üstlenmemesi, bu tür yükümlülükler üstlenmesine yol açan yasal düzenlemelerin iptal edilmesi, zorunlu olduğu durumlarda kamu bankaları kanalıyla verilecek desteğin bütçeye ödenek olarak konulması,
- Mevcut piyasa şartlarında yetersiz seviyelerde bulunan kamu bankalarının sermayelerinin en kısa süre içerisinde artırılması ve artırılan sermaye tutarlarının hemen ödenmesi,
- Kamu bankalarının faaliyetlerini sürdürürken etkinlik ve verimliliğe önem vermesi, kredi pazarlamasında kaynak maliyeti hesabı yapmaları ve buna göre fiyat politikalarını belirlemeleri, konularında önlemler alınarak düzenlemeler yapılmıştır (TCMB, GEGP 2015:15).

Kamu bankaları için nihai olarak özelleştirilmek amacıyla yeniden yapılandırılma programı yürütülmektedir. Bu nedenle öncelik bu bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiş ve beraberinde operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır. Bu doğrultuda bankaların yönetimi oluşturulan ortak yönetim kuruluna devredilmiştir (BDDK, BSYYP-V, 2012:10).

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması doğrultusunda aşağıda belirtilen işlemler yapılmıştır: Görev zararı alacaklarının ve tahakkuk etmiş faizlerin tasfiyesi amacıyla kamu bankalarına 2001 yılı içinde 23 milyar TL tutarında özel tertip tahvil verilmiş ve alacakların tamamı menkul kıymete bağlı hale getirilmiştir (BDDK, BSYYP-V, 2012:10).

Kamu bankaları, kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmak amacıyla Hazine tarafından kendilerine verilmiş olan özel tertip tahvilleri Merkez Bankasında repo yapmak veya doğrudan satış suretiyle likidite temin etmişlerdir. 16 Mart 2001 tarihinde özel bankalar ve banka dışı kesime olan 8,5 milyar liralık kısa vadeli yükümlülükler sıfırlanmıştır (BDDK, BSYYP-V, 2012:11).

Kamu Bankalarının sermayelerinin güçlendirilmesi için menkul kıymetin yanı sıra nakit kaynak aktarımı da yapılmıştır. Aralık/2000'de 476 milyon TL olan toplam ödenmiş sermaye bütün bu aktarımların neticesinde Eylül/2002'de 3,4 milyar TL'ye, aynı dönemde 713 milyon TL olan öz kaynaklar ise 5 milyar TL'ye yükseltilmiştir. Kamu Bankalarına yapılan bu sermaye aktarımlarının yanı sıra, bilanço aktifleri içinde risk ağırlığı sıfır olan Hazine Bonosu/Devlet Tahvillerinin payının artması da sermaye yeterlilik rasyosunun yükselmesini sağlamıştır (BDDK, BSYYP-V, 2012:12).

Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması doğrultusunda Emlak Bankası kapatılarak Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Kamu bankalarının daha rantabl hale getirilmesi amacıyla zarar eden, verimsiz şubeleri kapatılarak şube ve personel sayısı azaltılmıştır. 2000 yılı Aralık ayında 2.494 olan şube sayısı 2002 yılı Eylül ayında 1.687'ye, 61.601 olan çalışan sayısı 30.896'ya indirilmiştir (BDDK, BSYYP-V, 2012:13).

Yapılan finansal ve operasyonel yeniden yapılandırma kamu bankalarının kârlılıklarına pozitif olarak hemen yansımaya başlamış olup, Ziraat Bankası'nın 2002/I çeyreğinde 119 milyon TL olan kârı, 2002/II. çeyrekte 126 milyon TL'ye, 2002/III. çeyrekte ise 544 milyon TL'ye ulaşmıştır. Halk Bankası'nın kârı ise Eylül/2002 itibariyle 622 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Emlak Bankası ile birlikte toplamda zarar eden kamu bankaları Eylül/2002 itibariyle 1,166 milyar TL kâr etmişlerdir (BDDK, BSYYP-V, 2012:14).

Yaşanan finansal krizde finansal yapıları bozulan bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na alınarak rehabilite edilmesi bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinin en önemli parçasıdır. 1997-2002 döneminde 20 banka TMSF'ye devredilmiştir. Pamukbank hariç Fona devredilen Bankaların toplam yükümlülükleri devir tarihi itibariyle 25,8 milyar USD'dir. Fona devredilen bankaların zararlarının en büyük kısmı; kambiyo zararları, sermaye piyasası işlem zararları ve donuk krediler için ayrılan karşılıklardan oluşmaktadır. Donuk kredilerin içerisinde ise en büyük kalemi hâkim ortaklara bir başka deyişle banka patronlarına açılan krediler oluşturmakta olup, bunların

tahsilatı amacıyla kanuni takip süreci başlatılmıştır. Diğer taraftan bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi için ihtiyaç duyulan kaynakların bir kısmı fonun kendi bünyesinden, bir kısmı Merkez Bankasından kullanılan avanslardan ve bir kısmı da ihraç edilen özel tertip tahvillerden karşılanmıştır. Bu yolla fon bankaları kısa vadeli yükümlülüklerini sıfırlamışlardır. Açık pozisyonları ise dövizde endeksli kamu kâğıdı enjeksiyonu ile azaltılarak Ekim/2002 itibariyle 306 milyon USD'ye gerilemiştir. Fon bankalarının mevduat faizleri Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) faiz oranlarının altında belirlenerek piyasa ortalamalarına yaklaştırılmış, önemli bir bölümü ise ihale yoluyla diğer bankalara devredilmiştir (BDDK, BSYYP-V, 2012:1620).

Finansal yapılarında köklü değişiklikler yapılan fon bankalarının bu süreçte operasyonel yeniden yapılanmasına yönelik girişimlerde de bulunulmuştur. Devir tarihi itibariyle 1815 olan fon bankası şubelerinin 624 tanesi banka ya da şube satışı ile azaltılmıştır. Fon'a alınan bankaların personel sayısı ise 37.889 olup, banka ve şube satışları ile 10.146 personelin istihdamı fon dışına çıkartılan bankalara devredilmiştir. TMSF'na devredilen 20 bankadan 12 tanesi birleştirilmek, 5 tanesi de (Bank Ekspres, Sümerbank, Demirbank, Sitebank ve Tarişbank) yerli ve yabancılara satılmak suretiyle çözümlenmiştir (BDDK, BSYYPV, 2012:21). Operasyonel yeniden yapılandırma süreci sonunda fon bankalarının şube sayısı 2003 yılı itibariyle 316'ya personel sayısı ise 5.935'e düşmüş olup, 21.617 bankacı işsiz kalmıştır (BDDK, BSYYP-VII, 2013:31-32).

Kasım/2000 ve Şubat/2001 finansal krizleri, kamu bankalarının yanında özel bankaların da mali bünyelerini bozmuş ve onların da sağlıklı bir yapıya kavuşturulması yeniden güven ortamının tesisi açısından önemli hale gelmiştir. Bu doğrultuda atılan ilk adım kamuya yük olmadan özel bankaların kendi hissedarları tarafından sermaye yapılarını güçlendirmeleridir.

Krizin derinleşmesi kamunun, özel bankalara yönelik yapılandırma stratejisini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu doğrultuda özel bankaların eriyen sermayelerinin gerekirse kamu desteği ile güçlendirilmesi ve sektörün kötü aktifler sorununun "İstanbul Yaklaşımı" ve varlık yönetim şirketleri aracılığı ile çözümlenmesine ilişkin yasal düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşması için iştiraklerinin devir ve birleştirilmesi özendirilmiş ve iç denetim mekanizması ile risk yönetim sistemlerinin oluşturulması hususunda adımlar atılmıştır (BDDK, BSYYP-V, 2012:28).

Özel bankaların kendi kaynaklarından sermaye artışı yapmaları için banka sahiplerinden taahhüt mektupları alınmıştır. Bu takvim doğrultusunda özel bankalar Ağustos/2001 itibariyle 2,2 milyar TL sermaye artışı yapmışlardır. Sürecin 2002 yılında da devam ettiği görülmekte olup, yine Ağustos ayı itibariyle özel ticari bankalar 632 milyon TL sermaye artırmışlardır (BDDK, BSYYPV, 2012:28).

Yaşanan krizler ve artan belirsizlik süresince yabancı para açık pozisyonlarını kapatma eğilimine giren özel bankalar, Haziran/2001 tarihinde Hazine'nin gerçekleştirdiği iç borç takas işlemi ile pozisyonlarını önemli ölçüde kapatmışlardır.

Nitekim 2000 yıl sonunda 9 milyar USD olan açık pozisyon miktarı 2001 yılsonu itibariyle 1,5 milyar USD'ye Ekim/2002 itibariyle ise 119 milyon USD'ye gerilemiştir (BDDK, BSYYP-V, 2012:29).

Yeniden yapılanma sürecinde Bankacılık sektöründe önemli ölçüde küçülme yaşanmış olup, 79 olan banka sayısı 61'e düşmüş, şube sayısı 929 azalarak 6.908'e gerilemiş, personel sayısı ise %19 azalarak 137.495'e inmiştir.

Bütün bu gelişmeler ve Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma faaliyetleri neticesinde;

- Finansal risk yönetilebilir düzeye inmiştir,
- Denetimler yoluyla sistemin şeffaflığının artması ve güvenin yeniden tesisi sağlanmıştır.
- Banka kârlılıklarında belirgin bir artış sağlanmıştır.
- Sektörün sermaye yeterliliği arttırılarak mali yapısı güçlendirilmiş ve krizlere karşı daha dayanıklı hale getirilmiştir.
- Bankacılık sistemindeki kırılgan yapı ortadan kaldırılmıştır,
- Kamu bankaların piyasadaki hâkimiyeti azaltılmış ve bozucu etkisi bertaraf edilmiştir,
- Bankalar devir ve birleşmelerin teşvik edilmesiyle konsolidasyon sürecine girmiştir (Pazarbaşıoğlu, 2013: 17-18).

2019 yılı itibariyle Türkiye'de bulunan bankaların şube ve çalışan sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Faaliyet gösteren Bankaların Şube ve Çalışan Sayıları (25.08.2019)

Banka/ Grup Adı	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
Sektör Toplamı	47	10.412	190.908
Mevduat Bankaları	34	10.355	185.581
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3.714	60.081
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		1.766	24.650
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		998	18.620
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		950	16.811
Özel Sermayeli Bankalar	9	3.933	71.101
Adabank A.Ş.		1	27
Akbank T.A.Ş.		780	13.165
Anadolubank A.Ş.		112	1.643
Fibabanka A.Ş.		69	1.601
Şekerbank T.A.Ş.		273	3.532
Turkish Bank A.Ş.		12	187
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		496	9.168
Türkiye İş Bankası A.Ş.		1.336	24.399
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		854	17.379
Tas.Mevd.Sig. Fon.Devr. Bankalar	1	1	221
Birleşik Fon Bankası A.Ş.		1	221
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2.707	54.178
Alternatifbank A.Ş.		49	908
Arap Türk Bankası A.Ş.		7	271
Bank Mellat		3	50
Bank of China Turkey A.Ş.		1	31
Burgan Bank A.Ş.		38	1.001
Citibank A.Ş.		3	393
Denizbank A.Ş.		710	12.094
Deutsche Bank A.Ş.		1	114
Habib Bank Limited		1	22
HSBC Bank A.Ş.		82	2.152
ICBC Turkey Bank A.Ş.		44	773
ING Bank A.Ş.		223	4.003
Intesa Sanpaolo S.p.A.		1	26
JPMorgan Chase Bank N.A.		1	57
MUFG Bank Turkey A.Ş.		1	73
Odea Bank A.Ş.		45	1.076
QNB Finansbank A.Ş.		543	12.365
Rabobank A.Ş.		1	34
Société Générale (SA)		1	44
Turkland Bank A.Ş.		22	396

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		930	18.295
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	57	5.327
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		10	670
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		1	61
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		1	18
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		2	32
İller Bankası A.Ş.		19	2.500
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		1	292
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		1	43
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		1	60
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.		1	48
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1	30
Türk Eximbank		15	717
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.		1	492
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		3	364

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Diğer taraftan bankacılık uygulamalarında meydana gelen sorunları çözmek ve uluslararası bankacılık normlarına tam uyum amacıyla 15.10.2005 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık kanunu yasalaşmıştır. Bu yasa ile getirilen temel düzenlemeler ise aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Şahin, 2009: 496).

- Bankaların kuruluş ve faaliyet izinleri, yerinde denetimi ve gözetimi BDDK tarafından gerçekleştirilecektir.
- Banka kurucularının, müflis olmaması, konkordato ilan etmemiş olması, banka sahibi olabilecek gerekli mali güce ve itibara sahip olması, Fon'a intikal eden bankalarda nitelikli paya sahip olmaması veya kontrolü elinde bulundurmaması, zimmet, irtikap, dolandırıcılık sahtecilik, kara para aklama gibi kanunda sayılan suçlardan hüküm giymemiş olması gerekmektedir.
- Öz kaynak ve sermaye yeterlilik oranları kanunda açık olarak tanımlanmış ve sermaye yeterlilik rasyosunun % 8'den az olamayacağı hüküm altına alınmıştır. Bankaların belirlenen oranlara uymamaları ya da sermayelerinin yetersiz hale gelmesi durumunda müeyyide uygulama yetkisini BDDK'ya vermiştir.
- Bankaların her türlü işlemlerinin gözetimi ve yerinden denetimi en başta BDDK tarafından yapılır. BDDK bankaların finansal yapılarını yakından takip ederek zayıflaması durumunda gerekli tedbirleri alır. Alınan tedbirler ve düzeltici önlemlerin

sonuç vermemesi durumunda ilgili bankanın faaliyet iznini kaldırmaya ve fona devretmeye BDDK yetkilidir.

- Kurum, öz kaynak, gelir, gider, borç, alacak gibi finansal yapı üzerinde etki eden ve oluşabilecek risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi için çeşitli oranlar belirlemeye, kısıtlamalar getirmeye, ihtiyaç duyulan düzenlemeler yapmaya ve bu amaçla tüm tedbirleri almaya yetkilidir. Bankalar, BDDK'nın belirlediği kurallara uymak, sınırlamaların ve standart oranların tutturulmasını sağlamak, bu amaçla BDDK tarafından talep edilen önlemleri almak ve istenenleri yerine getirmekle yükümlüdür.
- Uygulamaya konulan Bankacılık Kanunu'nda ayrıntılı bir risk ve risk grubu tanımı yapılmış olup, tanımlanan risk grubu içerisine girenlere yönelik kullandırılacak kredilerin sınırları ve koşulları net bir şekilde belirlenmiş, banka kaynaklarının ortaklar tarafından sınırsız bir şekilde kullanılmasının önüne geçilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi finans sektörüne büyük önem verilmesinin en önemli nedeni, bankacılıktaki krizlerin yayılma potansiyelinin çok güçlü ve harici etkilerinin olmasıdır. Zira bu etkiler, sektörün kendi müşteri kitlesinin ötesine, çok daha büyük boyutlara ulaşabilmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı sektörün yeniden yapılandırılması, özellikle bankaların yabancı para pozisyon açıklarının kapatılması ve öz kaynaklarının güçlendirilmesi yönünde tedbirler alınmıştır. Kasım/2000 ve Şubat/2001 krizlerinden sonra Türk bankacılık sektöründe yaşanan yeniden yapılanma süreci sektörü çok farklı boyutlara taşımıştır. Diğer taraftan kriz sonrası yıllar sektörün teknolojiyle iç içe girdiği ve internet altyapısının yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı yıllar olup, bu durum Türk bankacılığında yeni gelişmelere ve uygulamalara sebep olmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren dünya ölçeğinde serbest ekonominin yaygınlaştığı ve küreselleşmenin hızlandığı görülmektedir. Bu değişim ile beraber sermaye piyasalarının gelişmesi ve bu durumu internet altyapısı ve teknolojik gelişmenin desteklemesi gibi hususlar finansallaşmayı hızlandırmıştır. Türkiye ekonomisi de benzer şekilde finansal gelişim yaşamakla birlikte küresel finans krizi 2008-2009 yılları itibariyle bankacılık kesiminin bilanço risklerini hızla artırmış, yurtdışı kaynak imkânlarını daraltmış, likidite ihtiyacını yükseltmiştir. Ancak, 2000'li yılların başında yaşanan krizlerin devamında bir dizi müdahale, mevzuat değişikliği, kurulan denetim mekanizmaları ile mali ve operasyonel yapılarının güçlendirilmesi ve etkin bir risk yönetimi sayesinde Türk

bankacılık sistemi kriz ortamında başarılı bir sınav vererek bu süreçte reel ekonomiye destek vermeye devam etmiştir. Krizde birçok devlet mevduata %100 garanti verip finansal kurumlara devlet desteği sağlarken, Türkiye’de mevcut uygulamanın dışına çıkılma ihtiyacı duyulmamıştır. Ancak, ekonomik aktivitelerin süratle daralması, artan işsizlik ve ihracatın azalması nedeniyle kredilerin geri dönüş riski artmış, krediye talep ciddi oranda azalmıştır. Buna mukabil, bütçenin açık vermesinden dolayı oluşan kamu kesimi borçlanma ihtiyacı önemli oranda bankalar vasıtasıyla karşılanmıştır (TBB, 2010:5).

Ülke ekonomilerini meydana getiren Finansal sistem, finansal araç ve finansal piyasaların meydana getirdiği bir yapıdır. Bu bağlamda Türk finansal sistemi özellikle son 20 yılda yaşadığı gelişme ve teknolojik yenileşme ile dünya ile rekabet edebilen bir ürün çeşitliliği ve yapıya kavuşmuş olup, sermaye piyasasının da gelişmesi ile birlikte leasing, factoring, menkul kıymet alım-satımı aracı kurumları, sigorta şirketleri, yatırım danışmanlığı ve yatırım fonları gibi klasik bankacılığın dışında da önemli gelişmeler yaşamıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen hala bankalar Türk finansal sisteminin içerisinde aktif büyüklüğü itibariyle % 80’lik bir payı oluşturmaktadır. Ülke ekonomisinden aldığı pay nedeniyle bankacılık sisteminin istikrarı ve mali yapısının sağlamlığı genel ekonomik istikrarın sağlanması açısından çok daha önemli hale gelmektedir.

Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2008-2015 yılları arasında % 215’lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2008 yılında yaşanan küresel finans krizin etkisiyle kriz sonrası yıllarda büyüme trendi yavaş gerçekleşmiş ancak 2012 yılından itibaren artış eğilimi hızlanmış olup, toplam aktiflerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı 2008 yılında 0,79 iken 2014 yılında 1,28’e ulaşmıştır. 2015 yılında ise sektörün aktif büyüklüğündeki artış hızının gayri safi yurtiçi hasılaya göre yavaşlaması nedeniyle oran %1,21’e gerilemiştir.

Kasım/2000 ve Şubat/2001’de yaşanan krizlerin devamında konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile sağlanan mali disiplin ve alınan tedbirler bankacılık sisteminde köklü değişiklikler yaşatmış ve bilahare toparlanmasına sebep olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİNDE KAYNAK YÖNETİMİ VE KARLILIK

Kaynak maliyeti ve kredi faizi arasındaki marjı esas alan Net Faiz Marjı bankaların en önemli kârlılık göstergesi olup aynı zamanda bankaların aktif pasif yönetiminin kalitesini gösterir. Bankalar kârlılıklarını artırtabilmeleri için kaynak maliyetlerini düşürmeli, kredilerin geri dönüş risklerinin azaltılarak likidite riskinin önüne geçilmeli ve aktif ve pasif yönetim fonksiyonunu iyi yönetebilmelidir.

Kaynak maliyeti ve kredi faizi arasındaki marjı esas alan Net Faiz Marjı bankalarda en önemli karlılık göstergesi olup, bankanın aktif ve pasif yönetiminin kalitesini gösterir. Bunun yanında ortakların yatırdığı sermaye ile ne kadar kar yaratıldığını gösteren özkaynak karlılığı ve aktifler ile ne kadar kar yaratıldığını gösteren aktif karlılığı diğer iki önemli karlılık göstergesidir.

2010-2018 yıllarına ait bankaların ortalama aktif kârlılıkları, özkaynak kârlılıkları ve net faiz gelirleri oran olarak gösterilmiştir.

Tablo 2. Kredi Riski ve Kârlılık

Yıllar	Ortalama Aktif Kârlılığı (%)	Ortalama Özkaynak Kârlılığı (%)	Net Faiz Geliri/ T.Aktifler(%)
2010	2,4	18,1	4
2011	1,8	14,2	3,4
2012	1,8	14,4	4
2013	1,6	13,1	3,5
2014	1,4	12	3,4
2015	1,2	10,8	3,4
2016	1,5	13,5	3,5
2017	1,6	14,3	3,6
2018	1,4	14,7	3,9

Kaynak: TBB ve BDDK.

3.1. Aktif Pasif Yönetimi Ve Aktif Pasif Komitesi

Temel faaliyet alanı fon fazlası olan yatırımcılarından (tasarruf sahiplerinden) sağladığı kaynağı fon talebi olan birimlere aktarmak olan bankalar tıpkı diğer ticari işletmeler gibi verimliliği artırma ve karını maksimize etme hedefine odaklanmak zorundadırlar. Karlılık hedefine ulaşabilmeleri için etkin bir aktif ve pasif yönetimi fonksiyonu tesis etmeleri, karşılaşılabilecekleri riskleri öngörüp gerçekleştiğinde bertaraf etmeleri (hedging), aktif

karlılığını artırıp kaynak maliyetini düşürmek amacıyla şubeleri yönlendirmeleri gerekmektedir.

Bankalar fon arz eden yatırımcılardan sağladıkları kaynağı fon ihtiyacı olan birimlere kullandırmakta, fon transferinde aracılık işlevi görmektedir. Diğer ticari işletmeler gibi karını maksimize etme amacı bulunan ve paydaşlarına, yanı sıra kamu otoritesine hesap verme yükümlülüğü de bulunan bankaların kaynak sağlarken maliyeti piyasa koşullarının izin verdiği ölçüde düşürmesi, fon ihtiyacı olanlara plase ederken (kredi kullandırırken) de yüksek spreadle (maliyetin üzerine eklenen kar marjı) yapması karlılıklarını artıran en önemli faktörlerdir. Kredi kullandırımında spreadin yanı sıra verilen kredilerin geri dönüşü de önemlidir. Tahsil edilememiş krediler bankayı zarara uğrattırırken, likidite sorunu ile karşı karşıya kalmasına da yol açabilecektir.

Kaynak maliyeti ve kredi faizi arasındaki marjı esas alan Net Faiz Marjı bankalarda en önemli karlılık göstergesi olup, bankanın aktif ve pasif yönetiminin kalitesini gösterir. Bunun yanında ortakların yatırdığı sermaye ile ne kadar kar yaratıldığını gösteren özkaynak karlılığı ve aktifler ile ne kadar kar yaratıldığını gösteren aktif karlılığı diğer iki önemli karlılık göstergesidir. Faiz Dışı Gelirlerin aktiflere oranı, sermayenin büyüklüğü (özkaynağın aktiflere oranı), aktif büyüklüğü, bankanın varlıklarının ne kadarlık kısmını borç ile finanse ettiğini gösteren Kaldıraç Oranı, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükleri karşılama oranını gösteren Likidite Oranı, kredilerin ne kadarının mevduat ile fonlandığını gösteren Kredi Mevduat Oranı, bilanço dışı faaliyetlerin (gayrinakdi krediler, akreditifler, türev araçlar vb.) aktiflere oranı, kredilerin aktif içindeki payı, menkul kıymetlerin aktif içindeki payı, mevduatın toplam aktiflere oranı ve takipteki alacakların kredilere oranı (NPL) gibi değişkenler de karlılıkta belirleyici olan değişkenlerdir. Bu değişkenler, bankanın insiyatifi dışındaki makro ekonomik değişkenlerin (enflasyon, GSYİH gibi) de etkisiyle bankanın karlılığında belirleyici rol üstlenmektedirler.

Net Faiz Marjı karlılığın en önemli belirleyicisi ve göstergesidir. Ancak, bankaların bilançosunda aktif ve pasifte yer alan kalemlerin vade uyumsuzluğu net faiz marjı kadar önemli ve yönetilmesi gereken bir diğer sorundur. Vade dağılımlarının farklı olması nedeniyle nakit akışları da farklılık göstermektedir.

Bankaların özkaynak dışında en önemli kaynağı mevduattır. Ancak, kaynağın ağırlığını mevduatın oluşturması bir taraftan kaynak maliyetinin yüksek olmasına, diğer taraftan

kullandırılan krediler ile vade uyumsuzluğuna yol açmaktadır. Mevduatın ortalama vadesinin (yaklaşık 81 gün), kredilerin ortalama vadesine göre (yaklaşık 2 yıl) oldukça kısa olduğu ülkemizde vade uyumsuzluğu en az maliyet yönetimi kadar önemli bir sorundur.

Özü itibariyle, kaynak maliyetinin düşürülmesi, likidite riskinin önlenmesi, varlıkların getirisinin yükseltilmesi, kredilerin geri dönüş riskinin bertaraf edilmesi dikkatli ve planlı yönetilmesi gereken süreçlerdir.

Aktif pasif yönetimini, gerçekte bankaların fon kaynakları ve kullanımını irdelemek olarak tanımlamak mümkündür. Aktif pasif yönetimi ile banka kredi, döviz ve faiz gibi riskleri göz önüne alarak karı maksimize etmek ister. Bankanın bu hedefini irdelerken, gelir tablosundan çok bilançosuna bakmak gerekir (Öçal, T., Çolak, Ö.F., Togay, S., Eser, K., 1997:216).

Aktif pasif yönetimi bilanço kalemlerinin pay sahiplerinin servetini (şimdiki değerini) maksimize edecek şekilde koordinasyonu olup, değişken getirili aktif ve pasiflerin arasındaki ilişkiye odaklanır (Parasız, İ., 2014:211-212).

Banka bilançosunun aktif (varlıklar) ile pasif (yükümlülükler) tarafını yöneten yöneticilerin, banka yönetimince kendilerine verilen kar hedefine ulaşmak için portföylerini oluştururken varlıkların ve yükümlülüklerin büyüklüğü ve kompozisyonunu net faiz marjını en fazla artıracak, karşılaşılabilecek riskleri de en aza indirecek şekilde oluşturup yönetmeleri gerekmektedir.

Aktif pasif yönetiminde varlıklarla yükümlülükler kesinlikle ayrı ayrı düşünülmemeli, aksine bütünlüğü bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Zaten banka yönetimince görevlendirilen ve bankanın tahsis, pazarlama, risk yönetimi, operasyon, bilgi işlem gibi ana birimlerinin yetkililerinden oluşan Aktif Pasif Komitesi'nin varlık gerekçesi bu koordinasyonun sağlanarak aktif getirileriyle pasif maliyetleri arasındaki marjın stabilize edilmesi ve bankanın hedeflemiş olduğu karlılığa ulaşılmasıdır.

Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların yıllara göre aktif ve pasiflerindeki yüzdelik değişim aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Bankaların Bilanço Dağılımı(%)

Aktifler						Pasifler					
Yıllar	Likit Akt.	Krediler Alacaklar	Duran Aktif.	Diğer Aktif.	Toplam	Mevduat	Mevduat Dışı Kaynak	Diğer Pasifler	Öz kaynak	Kar	Toplam
2010	43	52,9	2,6	1,5	100,0	63,9	16,8	5,9	11,2	2,2	100,0
2011	39	57,2	2,3	1,4	100,0	60,2	21,7	6,1	10,3	1,6	100,0
2012	36,7	59,2	2,5	1,6	100,0	59,3	19,8	7,5	11,7	1,7	100,0
2013	34,2	62,1	2,1	1,5	100,0	57,7	23,6	7,4	9,9	1,4	100,0
2014	32,3	64,1	2,3	1,4	100,0	56	24,9	7,3	10,5	1,3	100,0
2015	30,6	65,2	2,5	1,6	100,0	55,9	25,4	7,4	10,1	1,1	100,0
2016	29,6	66,1	2,5	1,7	100,0	56,4	24,9	7,6	9,7	1,4	100,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Türk bankacılık sektöründe seçilmiş bilanço kalemlerine ilişkin yüzde paylarına ait veriler banka türleri itibariyle aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Grup ve Sektör Payları (31.03.2019 İtibariyle)

Banka	Grup Payları			Sektör Payları		
	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat
Mevduat Bankaları	100,0	100,0	100,0	92,7	91,7	100,0
Kamusal Sermayeli Bankalar	37,3	41,2	38,6	34,6	37,8	38,6
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	16,0	16,4	17,4	14,8	15,1	17,4
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	11,2	13,3	12,2	10,4	12,2	12,2
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	10,0	11,5	9,0	9,3	10,5	9,0
Özel Sermayeli Bankalar	36,6	34,0	35,9	33,9	31,2	35,9
Adabank A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Akbank T.A.Ş.	9,9	8,0	9,4	9,1	7,3	9,4
Anadolubank A.Ş.	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Fibabanka A.Ş.	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5
Şekerbank T.A.Ş.	0,9	1,0	1,1	0,8	0,9	1,1
Turkish Bank A.Ş.	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	2,8	2,8	3,1	2,6	2,6	3,1
Türkiye İş Bankası A.Ş.	11,8	11,5	11,5	10,9	10,5	11,5
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	10,2	9,8	9,7	9,5	8,9	9,7
Tasarruf Mevduatı Sig. Fon. Devr. B.	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
Yabancı Sermayeli Bankalar	26,1	24,7	25,5	24,2	22,6	25,5
Alternatifbank A.Ş.	0,7	0,8	0,6	0,6	0,7	0,6
Arap Türk Bankası A.Ş.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Bank Mellat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bank of China Turkey A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Burgan Bank A.Ş.	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,4
Citibank A.Ş.	0,4	0,2	0,5	0,3	0,2	0,5
Denizbank A.Ş.	4,1	3,9	4,0	3,8	3,6	4,0

Deutsche Bank A.Ş.	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Habib Bank Limited	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
HSBC Bank A.Ş.	0,8	0,6	1,1	0,8	0,6	1,1
ICBC Turkey Bank A.Ş.	0,5	0,4	0,5	0,5	0,3	0,5
ING Bank A.Ş.	1,6	1,4	1,6	1,5	1,3	1,6
Intesa Sanpaolo S.p.A.	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4	0,3
JPMorgan Chase Bank N.A.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
MUFG Bank Turkey A.Ş.	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3
Odea Bank A.Ş.	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9
QNB Finansbank A.Ş.	4,7	4,5	4,1	4,3	4,1	4,1
Rabobank A.Ş.	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Société Générale (SA)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Turkland Bank A.Ş.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	10,6	10,4	10,7	9,8	9,6	10,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	100,0	100,0	-	7,3	8,3	-
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	5,1	3,4	-	0,4	0,3	-
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	0,4	0,3	-	0,0	0,0	-
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	0,1	0,0	-	0,0	0,0	-
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	0,1	0,1	-	0,0	0,0	-
İller Bankası A.Ş.	11,5	12,8	-	0,8	1,1	-
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	6,3	0,2	-	0,5	0,0	-
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	0,2	0,0	-	0,0	0,0	-
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1,0	0,8	-	0,1	0,1	-
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	0,5	0,4	-	0,0	0,0	-
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	0,0	0,0	-	0,0	0,0	-
Türk Eximbank	54,5	61,8	-	4,0	5,1	-
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	5,8	6,4	-	0,4	0,5	-
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	14,6	13,7	-	1,1	1,1	-

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tabloda da görüldüğü gibi kamu bankalarının toplam aktiflerinin %37,3 özel sermayeli bankaların %36,6 ve yabancı sermayeli bankaların %26,1'lik bir paya sahiptir.

Aktif pasif yönetimiyle ilgili üç strateji geliştirilmiştir (Parasız, İ., 2014:212- 213):

Sıfır Fon Açığı Stratejisi banka yöneticilerinin değişken getirili aktifler ile değişken getirili pasiflerinin tutar olarak eşitlemesini önerir. Örneğin bankanın aktiflerinin %40'ı değişken getirili ise pasifin %40'ının da değişken getirili olması gereklidir. Riski minimize etmeyi öngören bu stratejinin karlılığı sınırlayıcı etkisi söz konusu olabilmektedir.

Pozitif Fon Açığı Stratejisi değişken getirili aktiflerin değişken getirili pasiflerden fazla olmasını önerir. Örneğin, bankanın aktiflerinin %40'ı değişken getirili iken, pasiflerinin %20'sinin değişken getirili olması durumudur. Bu stratejide, faiz oranlarının arttığı dönemde banka karlılığı olumlu etkilenirken, faizlerin düştüğü dönemde bankanın karlılığı olumsuz etkilenecektir.

Negatif Fon Açığı Stratejisi ise, değişken getirili pasiflerin değişken getirili aktiflerden fazla olmasını önerir. Bu stratejide, faizlerin düştüğü dönemde karlılık artarken, faizlerin arttığı dönemde karlılığın olumsuz etkilenmesi söz konusudur.

Bankanın izleyeceği Aktif pasif stratejisi, bu çerçevede, bankanın Hazine bonosu ve tahvillere, kredilere ve diğer aktiflere ne kadar yatırım yapması gerektiği, buna karşılık tasarruf mevduatı başta olmak üzere mevduat ve diğer kaynaklara ne ölçüde başvurusu gerektiği konusunda, bir başka ifade ile portföy seçimi konusunda tek bir kural yoktur (Parasız, İ., 2014:214).

Aktif Pasif Komitesi tarafından belirlenmiş zaman dilimlerinde, bilançoda faize duyarlı aktifler (ticari ve bireysel krediler, menkul değerler cüzdanı vs) faize duyarlı pasiflerden (vadeli mevduat, bankalardan alınan krediler vs) fazla ise varlıklara duyarlı, tersi söz konusu ise yükümlülöklere duyarlı bir banka bilançosu söz konusudur. Her iki durumda da faiz oranlarının düşüşü ya da yükselişinin banka karlılığı üzerindeki etkisi farklı olacaktır.

Pasif yönetiminde etkinliğin sağlanması için kaynak maliyeti kavramı bir banka için önem arz etmektedir. Kaynak maliyeti kavramı, mevduatın yanısıra bankacılık sisteminin diğer fon kaynakları; repo, kullanılan krediler, bankalar arası para piyasasından sağlanan kaynaklar ve diğer pasifleri içeren bir havuzun maliyeti olarak anlaşılmalıdır (Eroğlu, Z. Ada, 2001:3).

Pasif yönetiminde amaç bankanın bir yandan likidite riskine maruz kalmamasını sağlamak iken, diğer taraftan sağlanan kaynakların maliyetini de piyasa koşulları elverdiğince düşürmektir.

Özellikle menkul kıymetler ve krediler başta olmak üzere, aktif tarafta getiri ve risk dengesinin iyi gözetilmesi, kredilerde geri dönüş riskinin (kredi riski) asgariye indirilmesi, menkul kıymet portföyü oluştururken sabit/değişken faizli menkul kıymet dağılımının dengeli yapılması aktif yönetiminin temel taşlarıdır.

Bankaların kuracakları aktif pasif yönetimi fonksiyonunun etkin olabilmesi için birimler arasında kaynak aktarımını (fon transferini) birimlerin karlılık performansını en doğru şekilde ölçüp artıracak şekilde düzenlenmesi son derece önemlidir. Banka yönetimince belirlenen hedeflerin tüm birimlerce anlaşılıp ulaşılabilir olması büyük ölçüde buna bağlıdır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecek olan banka birimleri arasında kaynak aktarımı (fon transferi) konusu günümüz bankacılığında en önemli araçlardan birisi olup, önemi gün geçtikçe artmıştır.

3.2. Bankacılıkta Riskler Ve Yönetimi

Risk herhangi bir işleme ilişkin kaybın oluşması veya bir zarar ya da giderin gerçekleşmesi nedeniyle ekonomik faydanın azalması veya yok olmasıdır. Potansiyel sorun ya da kaybı gösteren bir kavramdır.

Bankalarda, etkin bir aktif pasif yönetimi tesis edildikten sonra, karlılık başta olmak üzere hedeflere ulaşmada bir diğer önemli husus karşılaşılabilecek risklerle ilgili öngörülerde bulunup, önlemler alınması ve riskin gerçekleşmesi durumunda da zararının ortadan kaldıracak ya da en aza indirecek şekilde yönetilmesidir. Bu da etkin bir risk yönetimi fonksiyonu tesis edilmesi ile mümkündür.

Risk Yönetimi, finansal kararların doğuracağı sonuçları; kur, faiz, fiyat gibi değişkenlerle ilişkilendirerek; riskten kaçınma tekniklerinin bulunması ve bu tekniklerin duyarlılık derecelerinin ortaya konularak; uygun çözümlerin, uygun zamanda uygulanması sürecini içermektedir (Güzel, A. 2016/b).

Risk yönetiminin aşamaları (Güzel, A. 2016/b);

1. Aşama: Riskin kaynaklarının ne olduğunun belirgin bir şekilde ortaya konması.
2. Aşama: Riskin belirlenmesi (ölçülmesi).
3. Aşama: İlgili riskin, işletmenin finansal amaçlarının gerçekleştirilmesine olan etkilerinin ortaya konulması.
4. Aşama: Belirginleştirilmiş riskin üstlenilebilir olup olmadığına karar verilmesi.
5. Aşama: Riski önlemeye yönelik tekniğin seçilmesi ve zamanında uygulanması.

Riskleri sistematik (ekonomik, politik ve sosyal durumların değişmesinden kaynaklanıp bütün firmaları aynı yönde değişik derecede etkileyen) riskler ve sistematik olmayan (tüm firmaları değil herhangi bir firma ya da sektörü etkileyen) riskler olarak sınıflandırmak

mümkündür. Finansal risk (işletme gelirlerinin borçlanma sonucu sürekliliğini kaybetmesi, faiz ve kar payı ödemelerini gerçekleştirecek gelir düzeyinin altına düşmesi tehlikesi), sektör riski (işletmenin içinde bulunduğu sektör ve buna bağlı olarak işletmenin o sektördeki konumundan kaynaklanan risk) ve yönetim riski (işletme yöneticilerinin hatalarını ortaya koyan risk) sistematik olmayan risklerden bazılarıdır (Güzel, A., 2016/b).

Ekonominin işleyişinde çok önemli rolleri olan bankaların karşılaşılabileceği risklerin önlenmesi ve oluşturacağı zararlarının minimize edilmesi hem bankaların karlılık hedefine ulaşmasında hem de finansal sistemin sağlıklı işleyişinde çok önemlidir. Bu, bankaların etkin bir risk yönetimi fonksiyonu tesis etmeleri ile mümkün olabilecektir. Risk yönetimi, riskleri belirleyip bunları bertaraf edecek strateji ve planları içeren proaktif bir süreçtir. Risk yönetimi olası zararların etkisini azaltıcı yönde karar vermeye yardımcı olacak bir disiplindir, riskleri tamamen ortadan kaldıracak sihirli değnek değildir.

Bankaların karşılaşılabileceği belli başlı riskler likidite, piyasa, kredi ve operasyonel risk olarak sayılabilir. Bunun yanında Ülke riski, Mevzuat riski, Yönetim riski ve İtibar riski gibi karşılaşılmaması olasılık dahilinde olan riskler diğer işletmeler gibi bankalar için de söz konusudur.

3.2.1. Likidite riski

Likidite vadesi gelen yükümlülüklerin karşılanabilmesini ifade eden bir kavramdır. Likidite riski ise bankanın vadesi gelen mevduat başta olmak üzere yükümlülüklerini karşılayacak düzeyde likit kaynağının bulunmamasıdır (Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., 2014:133).

Likidite riskini oluşturan etkenlerin başlıcaları vade uyumsuzluğu, beklenmedik kaynak çıkışları, savaş ve krizler, aktif kalitesinde bozulma ve karlılıkta düşüştür (Şakar, H., 2002:211, Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., 2014:135)

Mevduat bankalarında yükümlülüklerin büyük bölümünü mevduat oluşturmaktadır. Bankaların topladığı mevduattan faiz oranı ya da çeşitli nedenlerle gerçekleşen çıkışları yeni girişlerle telafi etmeleri mümkündür. Mevduat müşterilerinin büyük bölümünün vade sonlarında paralarını çekmeyip, temdit ettiği (vadeyi yenilediği), çekirdek mevduat (core deposit) olarak da adlandırılan bu mevduatın bankaların likiditesinde en önemli kaynak olduğu da dikkate alındığında bu alanda büyük sorun görülmemektedir.

Ancak, konut kredilerinin 10 yıl, tüketici kredilerinin ise 5 yıl vadeye kadar kullandırılabilirdiği, buna karşılık mevduatın ortalama vadesinin 81 gün olduğu dikkate alındığında vade uyumsuzluğu sorunu kendini göstermektedir.

Vade uyumsuzluğunun yönetiminde, varlıklar ile yükümlülüklerin vadelerinin çakıştırılması (Maturity matching) akla gelebilecek yöntemlerden birisidir. Ancak, mevduatın ortalama vadesinin 81 gün, kredilerin ortalama vadesinin 24 ay olduğu Türkiye gibi piyasalarda vadelerin çakıştırılması neredeyse imkansızdır.

BDDK'nın Mart 2014'te yayınladığı Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü isimli yayında tüketici kredilerinin ortalama vadesinin Mart 2014 itibarıyla 5,5 yıl olup yıllar itibarıyla artmakta olduğu, konut kredilerinin ortalama vadesinin 8 yıl, ihtiyaç ve diğer tüketici kredilerinin ortalama vadesinin 3,4 yıl olduğu belirtilmiştir.

Ticari krediler de hesaplama dahil edildiğinde tüm kredilerin ortalama vadesi yaklaşık 2 yıl olmaktadır. Bu nedenle, bankalar vade uyumsuzluğunu dikkatli bir şekilde yönetmek durumundadırlar (BDDK, 2017/g).

Aşağıdaki tabloda bankaların kullandırmış olduğu tüketici ve ihtiyaç kredilerinin tutarı ve vade dilimlerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 5. Tüketici Kredileri ve Konut Kredilerinde Vade Dağılımı

Kullandırılan Miktar, Milyon TL										
Dönem		3-12 ay	13-18 ay	19-24 ay	25-36 ay	37-48 ay	49-72 ay	73 +	Sınıflandırma yapmayanlar	Toplam
Mar.18	TP	4.336	1.844	5.351	8.373	16.212	4.301	11.105	33	51.555
	YP	0	0	0	1	4	5	3	0	13
	Toplam	4.336	1.844	5.351	8.374	16.216	4.306	11.108	33	51.567
Haz.18	TP	4.261	1.906	5.403	8.217	15.703	5.039	14.056	29	54.614
	YP	0	0	0	0	0	2	8	0	11
	Toplam	4.261	1.906	5.404	8.218	15.703	5.042	14.064	29	54.625
Eyl.18	TP	4.278	1.612	4.295	7.088	8.108	2.679	5.739	33	33.832
	YP	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Toplam	4.278	1.612	4.295	7.088	8.108	2.680	5.739	33	33.833
Ara.18	TP	5.030	1.540	3.429	8.419	1.459	1.414	968	40	22.298
	YP	0	0	1	0	0	1	1	0	3
	Toplam	5.030	1.540	3.430	8.419	1.459	1.415	969	40	22.301
Mar.19	TP	5.437	2.435	5.838	13.553	3.990	9.554	4.505	61	45.372
	YP	0	0	0	0	0	5	1	0	6
	Toplam	5.437	2.435	5.838	13.553	3.990	9.559	4.505	61	45.377

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Kaynakların ve bunlar içinde en önemlisi mevduatın vadesini uzatacak uygulamaların etkisi sınırlı olmaktadır. Müşterilerin mevduatlarının vadesini çok kısa tutma eğiliminin ağır bastığı piyasada, müşterileri cazip faiz oranıyla vadeyi uzatmaya yönlendirmek çok etkili sonuç vermemektedir.

Diğer taraftan, kredilerle ilgili olarak, müşterilerin vadelerini kısa tutmaya yönlendirmek de uygulanabilecek tedbirlerdendir. Ancak, mevduatın vadesinin uzatılmasında olduğu gibi, kredilerin vadesinin kısaltılması ile ilgili olarak alınacak tedbirlerin etkisi de gerek müşterilerin genel eğilimi gerekse bu eğilimleri besleyen rekabetçi piyasa koşulları nedeniyle oldukça sınırlı olabilmektedir. Bu nedenle, Türk bankacılık sisteminin karakteristik özelliği olan vade uyumsuzluğu riskinin bankalarca hassas olarak yönetilmesi gerekmektedir.

Ekonomik kriz, savaş v.s. olağan dışı durumlar müşterilerin mevduatlarını nakde dönüştürme talebini artırmaktadır. Bankanın bu taleplerin tamamını karşılaması mümkün olamamaktadır. Bankanın tüm varlıklarının tüm yükümlülüklerini karşılayacak düzeyde olması da bu riski ortadan kaldıramamaktadır. Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde olduğu gibi, mevduat müşterilerinin bankalara ve onun da ötesinde finansal sisteme güvenlerinin sarsıldığı dönemlerde likidite bankalar için en önemli risk olmaktadır. Böylesi dönemlerde bankaların normalin çok üstünde faiz oranıyla müşterileri ikna edebilmesi, aksi durumda müşteriye ödeme yükümlülüğünü yerine getirememesi ile sonuçlanabilir. Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde bir taraftan kaynak faiz oranları % 9.000'lere dayanmış, kamu bankaları Hazine desteği ile ayakta kalırken, özel sermayeli bankaların bir kısmı yükümlülüklerini yerine getirememiş ve TMSF’na devredilmiştir.

Kriz ve savaş gibi durumlarda kaynak çıkışını önlemek mümkün olmamakla beraber, yeni ve vadeli kaynak girişi sağlanmaya çalışılması, krediler için geri dönüşü mümkün görünenlerin geri çağırılması, satılabilecek sabit kıymetlerin satılması gibi tedbirler yararlı olabilir. TCMB’nın alacağı tedbirler de bankaların bu yönde karşılaşacağı zorlukları aşmasında yardımcı olacaktır (Hazar, A. ve Babuşçu, Ş., 2014:140).

Aktif kalitesinin düşmesi iki şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan birincisi kredilerde beklenen tahsilatın yapılamaması ya da geç yapılmasıdır ki kredi kullandırımı sırasında yapılacak sağlıklı ve nesnel değerlendirmeler, sonrasında kredi riskinin yönetimi ile ilgili

izlenecek politika ve alınacak tedbirlerle azaltılması mümkündür. İkincisi ise iştirakler, tahsil edilemeyen alacaklara karşılık edinilen sabit kıymetler gibi donuk aktiflerin bilanço içindeki payının artmasıdır (Hazar, A. ve Babuşçu, Ş., 2014:139).

3.2.1.1. Likidite riskinin yönetimi

Likidite başta olmak üzere yapısal ve sistemsal sorunların yoğunlaştığı 90'lı yıllarda ve 2000-2001 krizlerinde yaşanan sıkıntılar Türk Bankacılık Sistemi ile ilgili olarak BDDK'nın etkin düzenlemeler yapmasını zorunluk kılmaktadır.

BDDK 11.07.2014 tarih ve 29057 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik ile likidite risk yönetiminin etkinliğinin ve yeterliliğinin sağlanmasını amaçlayan ilkelerinin daha iyi anlaşılması için rehber yayınlamıştır (BDDK, 2017/h).

BDDK'nın söz konusu rehberinde vurgulanan hususlar ana hatlarıyla aşağıdadır (BDDK, 2017/h):

1. Varlık ile yükümlülüklerin vade ve kompozisyonu, fonlama kaynaklarının çeşitliliği ve istikrarı, gün içi likidite yönetimi, varlıkların likiditesine, nakde dönüştürülebilirliğine ve varlıklara olan talebe ilişkin varsayımları içeren bir risk yönetim stratejisi oluşturulmalıdır.
2. Likidite riskini ölçme, izleme ve kontrol etmeye yarayan sistem ve araçları içeren likidite risk yönetim sistemi kurulmalıdır.
3. Bankalar likidite sıkışıklığının yaşandığı ekonomik kriz dönemlerinde uygulanacak politikaların belirlendiği bir acil ve beklenmedik durum planına sahip olmalıdır. Acil ve beklenmedik durum planında, çeşitli stres olaylarının yönetilmesine ilişkin politikalar ile görev ve sorumluluklara yer verilmelidir.
4. Bilanço dışı işlemler de dahil tüm önemli faaliyetler bazında likidite riski içeren işlemlerin maliyet, fayda ve risklerinin fiyatlama mekanizmalarında, performans ölçümlerinde ve yeni ürün onaylama süreçlerinde dikkate alınmasını sağlayacak bir FTF (Fon Transfer Fiyatlaması) sistemi belirlenmelidir. Bu sistem fonların alternatif faaliyet kolları arasında tahsisinde likiditenin maliyet, risk ve faydalarını dikkate almalıdır.

5. Fonların kaynak ve vadesini etkin şekilde çeşitlendirecek bir likidite stratejisi oluşturulmalı, kaynak çeşitliliğinin sağlanmasını teminen fon sağlanan piyasalardaki varlık ve fon sağlayıcılarla güçlü ilişkiler içinde olunmalıdır.
6. Belirli vade dilimleri için bilanço içi ve dışı varlık ile yükümlülüklerden doğacak olan nakit giriş çıkışlarının kapsamlı ve sağlıklı bir şekilde tahmin edilmesi esasına dayalı nakit akışları yaklaşımı likidite riskinin yönetiminde kullanılmalıdır.
7. Bankalar kısa süreli veya uzun döneme yayılabilecek sonuçları olan stres testi senaryolarını kullanarak likidite stres testlerini düzenli bir şekilde yapmalıdır.

3.2.2. Kredi riski

Kredilerin müşterilerce geç ödenmesi ya da geri ödenmemesi riskidir. Her iki durumda da aktifin şimdiki değeri düştüğü için bankanın borç ödeme gücünde ve değerinde azalmaya neden olmaktadır. Kredi kullandırılırken beklenen kredinin vadesinde anapara ve faiziyle birlikte tahsil edilmesidir. Ancak, beklentinin aksine, kredilerin faiz ve/veya anaparasının tahsil edilememesi durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durum bankanın aktif kalitesini düşürüp, karlılığını etkilerken, bu kredilerin toplam aktifler içindeki payının artması bankanın likiditesini de bozmaktadır.

Mart 2018 ve mart 2019 tarihleri arasında kanuni takibe alınan taşıt, konut ve ihtiyaç kredisi tutarları tabloda yer almaktadır.

Tablo 6. Kanuni Takipteki Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri Tutarı

Kullandırılan Miktar, Milyon TL					
Dönem	Taşıt	Konut	İhtiyaç	Diğer	Toplam
Mar.18	16	90	656	3	766
Haz.18	9	57	541	0	606
Eyl.18	59	60	533	0	652
Ara.18	18	76	790	0	884
Mar.19	4	53	408	0	466

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

3.2.2.1. Kredi riskinin yönetimi

Kredi riskinin yönetilmesi için bankaların aldıkları tedbirlerin başında kredi kullananların ratinge tabi tutulması, teminatlandırma, erken uyarı sistemleri ve farklılaştırma yöntemleri gelmektedir.

3.2.2.1.1. Ödünç alanların bilinmesi ve ratinge tabi tutulması

Kredilerde rating bir borçlanma üzerindeki anapara ve faizin geri dönmeme riskinin belirlenmesi işlemidir (Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., 2014:170).

Kredilendirme sürecinin temeli ödünç alanların geri ödeme gücüyle ilgili yapılacak enformasyondur. Bu, firmanın firmanın finansal durumu ve kredi kayıtlarının dikkatli analizini gerektirir (Parasız, İ., 2009:185).

Günümüzde bankalar gerek firmanın gerekse firma ortaklarının borç ödeme gücüne ilişkin rating sistemleri ile kredinin geri ödenmeme riskini ölçmeye çalışmaktadırlar. Birbirinden bazı farkları olsa da söz konusu sistemler aşağıda yer alan sayısal ve subjektif (kantitatif ve kalitatif) kriterlerle ilgili istihbarat ve ölçümler yaparak, kredinin geri dönüşündeki riskleri minimize etmeye çalışmaktadır:

- a) Mali kayıtları (firmanın bilanço, gelir tablosu ve fon akım tablosu)
- b) Grup firmalarının birbirleriyle ilişkileri (alış/satış, borç/alacak)
- c) Firmanın likidite durumu (cari oran, likidite rasyosu, net işletme sermayesi)
- d) Aktif Yapısı (dönen varlıklar, stoklar, alacaklar, stoklar ve duran varlıklara ilişkin ölçümler)
- e) Kaynak yapısı ve borçluluk (kısa ve uzun vadeli borçların durumu)
- f) Karlılık ve verimlilik (faaliyet karı, net kar, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı)
- g) Performans rasyoları
- h) Yatırım değerlendirme rasyoları
- i) Firmanın memzuç durumu (diğer bankalara borçlar) ve gelişimi
- j) Finansal borçların vade yapısı
- k) Firma ve ortaklarının moralitesi (borç ödeme alışkanlığı, çek yasağı vs), piyasa itibarı,
- l) Ortakların iş deneyimi, ortaklar arası uyum, ortakların sosyal yaşam ve alışkanlıkları

- m) Firma ve ortakların mal varlıkları
- n) Yöneticilerin moralitesi, piyasa tecrübesi
- o) Firmanın faaliyet süresi
- p) İş yerinin durumu, coğrafi konumu, pazara yakınlığı
- q) Kullanılan makina, ekipmanların durumu, tesisin üretime uygunluğu
- r) Hammadde temin koşulları, hammadde-malzeme alım ve mal satım vadelerinin uyumu
- s) Ambalajlama ve depolama imkanları, stok durumu ve kalitesi
- t) Mal satım şartları, pazarlama ve dağıtım imkanları
- u) Alıcı portföyünün durumu, kalitesi
- v) Sektör içi rekabet durumu

Ana hatlarıyla belirttiğimiz yukarıdaki kantitatif ve kalitatif kriterler ile ilgili olarak yapılacak sağlıklı değerlendirmeler kredilendirme sürecinin sağlıklı yapılmasını sağlayacak ve geri dönüş riskini minimize edecektir.

Ticari krediler ile ilgili değerlendirme süreci tüketici kredisi başta olmak üzere bireysel kredilerde müşteriye ilişkin subjektif kriterlerle yapılmaya çalışılmaktadır. Müşterinin cari geliri (bordro v.s.) ve serveti en önemli değerlendirme aracıdır.

Bankalar müşterinin diğer banka ve kurumlara borçları ile ilgili olarak merkezi sistemden sorgulama yapabilmekte olup, bu sorgulama müşterinin ödeme gücüne ilişkin kanaat oluşumunda önemlidir. Ancak, kişinin borç ödeme ahlakı, sosyal yaşamı, alışkanlıkları v.s. gibi hususlar tespiti daha zor olan subjektif alanı oluşturmaktadır.

Bu hususlarla ilgili alınacak sağlıklı bilgiler/istihbarat kredinin geri dönüşünde önemlidir. Konut ve taşıt kredisi gibi maddi teminata dayalı kredilerde geri ödenmeme riski diğer bireysel kredilere göre daha düşüktür.

Bankalar ödünç verdikleri tutara (krediye) uygulayacakları faizin tespitinde, müşterinin borç ödeme gücünü dikkate alır. Borç ödeme gücü ve piyasa itibarı yüksek olan müşteriye uygulanan faizin yüksekliği müşteriye (ödünç alanı) başka bankalara yönlendirip, banka portföyünün kredibilitesi düşük müşterilerden oluşmasına, dolayısıyla bankanın aktif kalitesinin düşmesine yol açabilecektir. Bir taraftan kar maksimizasyonu

hedefi için kredi faizinin yüksek olması ile ilgili baskı, diğer taraftan kredilerin geri dönmeme riskini minimize etme zorunluluğu bankaları kredi portföyünü çok dikkatli oluşturmaya zorlamaktadır. Muhtemel riskleri dikkate alarak çeşitli risk grubundan müşterilerle risk teminat dengesini gözeterek karma bir portföy oluşturulması riskin yönetilip kar hedefine ulaşmada etkili olacaktır.

3.2.2.1.2. Farklılaştırma

Bankaların kullandığı kredileri sektör, bölge, firma grubu olarak farklılaştırması, tabiri caizse bütün yumurtaları aynı sepete koymaması kredilerin geri dönüş riskini azaltacak, yoğunlaşma ise olası bir olumsuzluk durumunda bankayı sıkıntıya sokabilecektir (Parasız, İ. 2009:185).

Bankacılık Yasası bir gerçek ya da tüzel kişi ya da risk grubuna ilişkin olarak özkaynakların belli bir oranına kadar kredi kullandırılabilmesine ilişkin düzenlemeler içermektedir (TBB, 2017/d:55).

Herhangi bir bankanın ihtisaslaşması, herhangi bir sektör ya da alanda kredi kullandırımına yoğunlaşması farklılaştırma ilkesine aykırı değildir. İhtisaslaşma sağlıklı yürütüldüğünde risk artırıcı değil, tersine uzmanlaşmayla bağlantılı olarak risk azaltıcı etkendir.

3.2.2.1.3. Erken uyarı sistemleri

Kredilerin kullandırım aşamasıyla ilgili olarak yapılacak sağlıklı değerlendirmeler ne kadar önemliyse, kredilerin yönetilmesi süreci de en az o kadar önemlidir. Firma ve sektörlere ilişkin sağlıklı erken uyarı sistemlerine sahip bankaların kredilerin geri dönüşü ile ilgili riskleri gerek firma gerekse sektör bazında önceden algılayıp tedbir almaları mümkün olabilmektedir. Yasal takibe intikal eden kredilerle ilgili tahsilat sürecinin uzunluğu bankaların zarara uğraması sonucunu doğurmaktadır.

3.2.2.1.4 Teminatlandırma

Teminat bir krediye ilişkin en önemli kullandırım koşullarından birisidir. Teminatlar kullandırılan bir kredinin geri dönüşüne ilişkin bir güvence oluşturmasının yanı sıra kredi kullanan için krediyi geri ödememe konusunda caydırıcı olması açısından da bankalar için önemlidir. Burada önemli olan limit ile teminat arasında denge oluşumudur. Kredilerin normal süreç içinde geri dönmemesi durumunda teminatların nakde dönüştürülmesi gerektiğinde alınan teminatların bankanın anapara, faiz v.b. alacaklarını

karşılması gerekir. Bu durum, teminat tesisi aşamasında bankaların teminatın değerlemesini sağlıklı yapması ve teminatları marjlı (kredi limitinin bir miktar üzerinde) almasını gerekli kılmaktadır (Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., 2014:173).

3.2.3. Piyasa riski

Genel anlamda bankaların finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişimlerine bağlı olarak ortaya çıkan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski gibi riskler nedeniyle zarar etme ihtimalini ifade eder. Kredi ve likidite riski gibi diğer finansal risklere bağlı olarak da ortaya çıkabilir. Örneğin, tahvil ihraç eden bankanın kredi notunun düşürülmesi tahvilin piyasa fiyatını da düşürebilir. Bir bono ya da tahvilin yatırımcısı tarafından yüksek hacimde satışı piyasa fiyatını olumsuz etkileyebilir.

Piyasa riski hem aktif hem pasif kalemler için sözkonusu olabilir.

BDDK 11.07.2014 tarih ve 29057 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik çerçevesinde bankalardan beklenen uygulamalara ilişkin rehber yayınlamıştır (BDDK, 2017/i).

Söz konusu rehberde piyasa riskinin yönetimine ilişkin olarak anahatlarıyla aşağıdaki hususlar vurgulanmıştır:

Bankalar piyasa riskinin yönetiminde sağlam ve açık bir strateji geliştirmeli, söz konusu stratejide öncelikle bankanın maruz kalmaya hazır olduğu risk ve muhtemel kayıp düzeyi (beklenmeyen kayıplar için ayrılan sermaye tutarı göz önünde tutularak) belirlenmeli, piyasa riskinin ölçümünde ve izlenmesinde geliştirilen modellerin yanı sıra stres testleri ve senaryo analizleri kullanılmalıdır. Stres testi, piyasa riski yönetim sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak yapılandırılmalıdır. Bankalar senaryolarını seçerken piyasa riski faktörlerinin tarihsel veri setine dayalı senaryolar ya da ileriye dönük senaryolar kullanılmalıdır (BDDK, 2017/i).

3.2.3.1. Faiz oranı riski

Faiz oranlarındaki değişkenlik olarak kısaca tanımlayabileceğimiz faiz riski, bankalar belirli bir vade yapısı ve belli bir faiz oranı ile kaynak temin edip, yine kullandıkları kredilerin faizlerini de piyasa koşullarına göre belirleyip uygulamakta iken, piyasa koşullarında meydana gelen değişiklik nedeniyle faiz oranlarında değişiklik yapma

zorunluluğu doğması ve bundan dolayı gelir kaybına maruz kalmaları olarak da tanımlanabilir. Bunun sonucunda, özkaynakların değerinin düşmesi, gelecekte elde edilecek net nakit girişlerinin bugünkü değerinde düşme de söz konusu olabilir (Şakar, H. 2002:37).

Faiz oranlarındaki dalgalanmaların artması finansal yöneticiler için faiz oranı riskinin ölçümünü ve yönetimini en önemli sorunlardan birisi haline getirmiştir.

Toplanan kaynak ile kullandırılmaların çoğunlukla sabit faizli, başka bir ifadeyle işlem anında belirlenen faiz oranı üzerinden gerçekleşmesi nedeniyle, bankalar faiz oranı riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Faizlerin yükseldiği dönemlerde bankalar daha yüksek faiz oranı ile kaynak temin ederken, önceden kullandırmış olduğu kredilerin faizinin sabit kalması karlılığı olumsuz etkilemektedir. Ülkemizde mevduatın ortalama vadesinin kredilerin ortalama vadesine göre oldukça kısa olması bankaları sık sık bu riskle karşı karşıya bırakmaktadır. Kaynakların ortalama vadesinin kullandırmılardan yüksek olduğu durumlarda ise bu durum tersine işleyecektir.

Faiz riskine konu olan ürünlerden birisi de menkul kıymetlerdir. Menkul kıymet faizlerindeki yükselme eğilimi banka portföylerindeki menkul kıymetlerin değerinde olumsuz bir etki yapacaktır. Örneğin, banka portföyünde 1 Milyar TL nominal değerli % 9 faiz oranlı 1 yıl vadeli hazine bonusu olduğunu varsayalım. Piyasa faiz oranı değiştiğinde bononun defter değeri gerçek değerini ifade etmeyecektir. Faiz oranı %9 iken piyasa değeri $1 \text{ Milyar} / 1.09 = 917.431 \text{ TL}$ olan bononun, faiz %10 a yükseldiğinde piyasa değeri $1 \text{ Milyar TL} / 1.10 = 909.091 \text{ TL}$, faiz oranı %8 e düştüğünde $1 \text{ Milyar TL} / 1.08 = 925.926 \text{ TL}$ olacaktır. Diğer bir anlatımla piyasa faiz oranı yükseldiğinde eldeki aktiflerin piyasa değeri düşecek, tersi durumda ise artacaktır.

Aktifte kullanılan kredilerin ve menkul kıymetlerin değişken faizli olması, faiz oranının piyasa faiz oranındaki değişimlere göre yükselip düşürülmesi faiz oranı riskini minimize edecektir. Ancak, tüketici kredisi, konut kredisi, aylık eşit taksitli ticari kredi gibi sabit faizli kullandırmılarda kredi faiz oranını piyasa koşullarına göre değiştirmek mümkün olmamaktadır. Faizlerin düşmesi bu kredilerle bağlantılı olarak banka karını olumlu yönde etkilerken, faizlerin yükselmesi faiz riskini artıracaktır.

Pasif kalemlerde faiz oranlarının değişken olması faiz riskinin minimize edilmesinde etkili olmaktadır. Mevduatın ortalama vadesi kısa olduğundan, faiz değişimleri mevduata daha hızlı yansımaktadır. İhraç edilen menkul kıymetler, banka kredileri ve repodan

sağlanan fonlar piyasa koşullarında temin edildiğinden, faiz oranlarındaki değişimler oranlara yansımaktadır.

3.2.3.1.1. Faiz riskinin yönetimi

Faiz oranı riskinin yönetiminde Yeniden Fiyatlandırma (GAP) Modeli ve Süre (Durasyon) Modeli başvurulabilecek modeller arasındadır.

GAP Analizi Yöntemi'nde bankanın her bir aktif ya da pasif kategorisi aktif ya da pasifin yeniden fiyatlanacağı zamana göre sınıflanır. Gruplandırılmış aktif ya da pasifler sepete konur. Genel olarak, Overnight, 3 aydan kısa, 3-6 ay, 6-12 ay ve 12 aydan uzun gibi sınıflandırma yapılır. Aynı aralıktaki faize duyarlı aktifler ile pasifler karşılaştırılarak pozitif ya da negatif aralık bulunur. Bankalar genellikle GAP analizini diğer risk yönetimi araçlarıyla birlikte kullanırlar. Süre (duration) analizi de bu yöntemlerden birisidir (Parasız, İ., 2014:231-232, Şakar, H., 2002:113)

Likidite risk yönetiminde bahsi geçen stres testleri de faiz riskine ilişkin risklerin ölçümünü ve tedbir alınmasını kolaylaştırmaktadır. Faiz Swapları, futures ve opsiyonlar da faiz riskinin yönetiminde başvurulacak yöntemlerdir.

3.2.3.2. Kur riski

Bankalar aldıkları kararlar doğrultusunda farklı döviz cinsleriyle belirli bir kaynak ve plasman yapısı oluşturmuşken, döviz kurlarında meydana gelen değişimler nedeniyle uğrayacakları gelir kaybını ifade etmektedir. Yine aynı nedenle özkaynakların piyasa değerinin düşmesi, nakit akımlarının net bugünkü değerlerinde olumsuz beklentiler oluşması, aktif kalitesinde bozulmalar meydana gelmesi de söz konusu olabilecektir (Şakar, H., 2002:148).

Kur riski konusunu bankaların Yabancı Para (YP) pozisyonları çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

3.2.3.2.1. Kur riskinin yönetimi - bankaların YP pozisyonları ve Türev Ürünler

Banka bilançosunda hem TL hem YP cinsinden aktifler ve pasifler yer almaktadır. Bankaların YP cinsinden aktif ve pasiflerinin durumuna pozisyon denilmekte olup, bunların tutarına göre 3 farklı pozisyondan bahsetmek mümkündür. Denk pozisyon: Bankanın TL borçlanmalarının tutarının TL plasmanların tutarına, YP borçlanmalarının tutarının da YP plasmanların tutarına eşit olması durumudur. Bu durumda kurdaki değişiklikler bankayı olumsuz etkilemeyecektir (Hazar, A. ve Babuşcu, Ş. 2014:154).

Açık (kısa) YP pozisyon: TL borçlanmaların tutarının TL plasmanların tutarından daha düşük, buna karşılık YP borçlanmaların tutarının YP plasmanların tutarından daha yüksek olması durumudur (Hazar, A. ve Babuşcu, Ş. 2014:154).

Bankaların YP olarak topladığı kaynakları TL cinsinden plase etmesi durumu sözkonusu olabilmektedir. Döviz kurlarının uzun dönem stabil olduğu ya da artış oranlarının düşük seyrettiği ve döviz cinsinden faiz oranlarının düşük, buna karşılık TL faiz oranlarının görece yüksek olduğu dönemlerde bankaların karlılıklarını artırmak için başvurdukları yöntemlerden birisidir. Ancak, döviz kurlarında beklenmeyen yükselmeler (devalüasyon) olması durumunda bankaların YP cinsi taahhütlerini yerine getirmekte zorlanması ve karlılıklarının olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır.

Kapalı (uzun) YP pozisyon: Bir bankanın TL borçlanmalarının (geniş ifadeyle pasiflerinin) tutarının TL plasmanlarının (geniş ifadeyle aktiflerinin) tutarından yüksek, YP borçlanmalarının (pasiflerinin) tutarının YP plasmanlarının (aktiflerinin) tutarından düşük olması durumudur (Hazar, A. ve Babuşcu, Ş. 2014:154).

Bankalar YP pozisyon oluştururken belirli öngörülerle hareket ederler. Eğer YP kaynaktan fonlanan TL kullandırmaların değerinin kapanış tarihi itibarıyla YP kaynağın TL kur karşılığından büyük olacağı, bir başka ifade ile TL'nin YP karşısındaki değer kaybının bankanın TL kullandırmadan sağladığı gelir oranından düşük olacağı öngörülür ise açık pozisyon taşınabilir. Beklentinin bunun aksi yönde olması durumunda ise kapalı pozisyon taşınabilir. Bankanın beklentilerinin gerçekleşmesi halinde karın artacağı, tersi durumda ise zararın artacağı ya da karın azalacağı tabiidir.

Bankanın belirli bir dönem itibarıyla aldığı açık ya da kapalı pozisyon taşıma kararını değiştirmesi bilanço içi değişiklikler planlayıp uygulaması ile kısmen mümkün olabilir. Şöyle ki, açık pozisyonundaki bir banka pozisyonunu kapatmak isterse ya açık kadar TL kullandırımı geri çekip YP kullandırmaya geçecek, ya da yeni TL kaynak yaratıp bunu YP olarak plase edecektir. Bankanın kullandığı kredileri geri çağırmasının özellikle uzun vadeli kredilerde olumlu sonuç vermeyeceğinden, gecelik ya da kısa vadeli kullandırmalarda sonuç alınabilmektedir.

Kur riskini yönetmede bilanço dışında kullanılacak araçlar da vardır. Türev ürün olarak adlandırılan bu araçlar forward, futures, opsiyon sözleşmeleri ve swap (takas)dır.

Finansal piyasaları işlem türüne göre spot piyasalar ve vadeli ürünler piyasası (ya da türev piyasalar) olarak da tasnif etmek mümkündür. Satın alınan ürüne ilişkin ödeme spot

piyasalarda ürün teslimatı sırasında gerçekleştirilirken, vadeli işlemler ve türev piyasalarında belirlenen ileriki bir tarihte, belirlenen koşullara bağlı olarak yapılır. Türev ürünler spot piyasa ürünleri baz alınarak geliştirilmişlerdir. Türev ürünlerin kazancı işlem yapılan varlıkların sözleşme sonundaki değeriyle ölçülür.

Türev ürünler, organize ya da tezgah üstü piyasalarda işlem görebilir. Ülkemizde BİST altında çalışan VİOP organize piyasalara örnektir.

Vadeli işlemlerle ileride gerçekleşebilecek belirsizlikler fiyatlandığından, yatırımcılara gelecekte oluşacak belirsizlikler için fiyat belirleme imkanı vermektedir. Bu nedenle, bu ürünler riskten korunma (hedging) işlevi görmektedir. Öte yandan, likit olmaları ve global olarak alınıp satılabilmeleri de bir başka avantajıdır. Örneğin faiz swap kontratı ile firmaların kredi maliyetlerinde oluşabilecek faiz risklerinden, opsiyonlar ile kur, hisse senedi ve emtia fiyat değişkenlikleri riskinden korunmaları mümkün olabilmektedir.

Türev piyasalarında riskten kaçınma amaçlı yatırım yapanlar (hedgers), spekülasyon amaçlı işlem yapanlar (speculators) ve risksiz arbitraj kazancı kovalayanlar (arbitrageurs) olmak üzere temelde üç tür yatırımcı işlem yapabilmektedir.

3.2.3.2.1.1. *Forward*

Alıcı ve satıcı taraflarca (döviz kurları, faiz oranları, hisse senetleri ya da emtia ürünleri gibi) bir varlığın, gelecekte belirli bir tarihte ve belirli bir fiyattan alınıp satılmasını sağlayan sözleşmedir. Satıcı taraf varlığı belirlenen vadede önceden belirlenen şartlarda teslim edecektir. Alıcı ise, vadede ücreti ödeyerek varlığı satın alacaktır. (Güzel, A. 2016/b)

Örneğin, 3 ay sonra USD cinsinden ödemesi olan bir firma, kur 3.3 TL iken, riskten korunmak için 3.5 TL kur üzerinden 3 ay vadeli 1.000.000 USD tutarlı bir USD/TL forward sözleşmesi satın almıştır. Beklentisi kurun 3.5 TL'nin üzerine çıkmasıdır. Sözleşmeyi satın alan yatırımcı (uzun pozisyon sahibi), üç ay sonra 1.000.000 USD'ı

3.500.000 TL'sına alacaktır. Kurun 3 ay sonra, 3.8'e çıkması durumunda yatırımcı 3.800.000 TL değeri olan bir ürünü 3.500.000 TL'den almış olacaktır. Aradaki 300.000 TL'lik fark forward sözleşmesiyle yatırımcının elde ettiği kardır. Terside mümkündür. Şöyle ki, anlaşmanın 3,5 TL kur üzerinden yapıldığı ve 3.ayın sonunda döviz kurunun 3,3 TL olduğu durumda yatırımcı 200.000 TL zarar etmiş olacaktır.

Forward sözleşmelerinde taraflardan birinin anlaşma koşullarını yerine getirememe riski söz konusu olabilmektedir. Karşı taraf riski (counterparty risk) olarak da adlandırılan bu risk iki taraf için de söz konusu olabilmektedir. Uygulamada yaşanan krizler ve sorunlar dikkate alınarak forward sözleşmelerinde teminat alınmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum sözleşme koşullarını yerine getiremeyen tarafın belirli bir cezai mahiyette ödemeye razı olması sonucunu doğurmaktadır.

Dünyada büyük yatırım bankalarının forward anlaşmalarında piyasa yapıcı rolü bulunmaktadır. Bu bankalar forward işlemlerindeki alım ve satım arasındaki farktan komisyon karı elde etmektedirler. Küçük finansal kurumlar ya da reel sektör firmaları forward kontratlarını büyük yatırım bankalarından almaktadırlar. Bunun yanında tezgah üstü forward sözleşmeleri daha çok elektronik alım satım platformları ya da telefon üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Dünya finans piyasalarında hisse, hisse endeksi üzerine yazılan forwardlar yaygın iken, döviz kurunda sık sık dalgalanmaların yaşandığı ülkemizde döviz kuru forward sözleşmeleri daha çok işlem görmektedir. Faiz oranı forward sözleşmeleri de yapılmaktadır.

3.2.3.2.1.2. *Futures*

Belirli standart, nitelik ve miktardaki fiziki veya finansal bir ürünün bugünden belirlenmiş bir fiyat üzerinden ve belirli bir tarihte, teslim edilmesi veya teslim alınmasını hükme bağlayan organize piyasa ortamında işleme konu sözleşmelerdir (Güzel, A., 2016/b).

Forward sözleşmelerine benzemekle birlikte, futures sözleşmelerinde temel farklar şunlardır:

1. Futures sözleşmelerinde vadeler ve dayanak alınan varlıkların özellikleri standarttır, sözleşmeler resmi olup, taraflar arasında bağlayıcılığı vardır. Forward sözleşmelerinde ise vade, sözleşme içeriği ve başka birçok unsur taraflara göre özelleştirilebilir.
2. Futures işlemleri hukuki zemini daha iyi hazırlanmış organize piyasalarda yapılmaktadır. Forward sözleşmeleri tezgahüstü piyasalarda da işlem görebilmektedir.
3. Yatırımcıların mağdur olmamaları için futures sözleşmelerinde hem alıcı hem de satıcı konumundaki yatırımcılar için teminat koyma zorunluluğu bulunmaktadır.

Ancak, özellikle organize olmayan piyasalarda işlem gören forward sözleşmelerinde teminat şartı bulunmadığından teorik olarak temerrüt riski söz konusudur.

4. Forward sözleşmelerinde genellikle vadede teslimat (ya da netleşme) gerçekleştirilirken, futures sözleşmelerinde alıcı ve satıcının vade sonuna kadar beklemesi gerekmemektedir, yatırımcı sözleşmesini vadesinden önce (karlı olarak ya da zararına katlanarak) başka bir alıcıya satabilir. Futures sözleşmelerin ikinci el piyasalarında işlem görebiliyor olması yatırımcılara futures sözleşmelerini piyasada oluşan günlük değerler üzerinden alıp satabilme imkanı vermektedir.
5. Futures işlemlerinde hem alıcı hem de satıcı pozisyonundaki yatırımcının sözleşme konusu tutarın belirli bir oranında teminat tutma yükümlülüğü vardır. Borsa ve ürünün niteliğine göre farklı teminat oranları söz konusu olmakla birlikte temelde üç teminat söz konusudur. Bunlar;
6. Hem alıcı hem satıcı tarafın sözleşmedeki bedelin belli bir oranına kadar aracı kuruma (bankaya) vermek zorunda olduğu başlangıç teminatı,

Başlangıç teminatının değerinin, vadeli piyasa koşullarında yetersiz kalması ihtimal dahilinde olduğundan, genellikle bunun %75'ine kadar alınan sürdürme teminatı,

Portföy değerinin sürdürme teminatı değerinin altına düşmesi durumunda aracı kurumun müşteriye arayarak belirli bir nakdin teminat hesabına eklenmesini istemesi işlemi (teminat çağrısı), ki yatırımcı bu işlemi gerçekleştirmezse aracı kurum yatırımcının hesabını başka bir müşteriye satabilir.

Futures kontratlarda dayanak varlık olarak, hazine bonosu, devlet tahvili, hisse senetleri, hisse portföyleri, belli başlı hisse endeksleri, dövizler, emtialar v.b. kullanılabilir.

3.2.3.2.1.3. Opsiyon sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi, alan tarafa, üzerine opsiyon yazılan mal veya kıymeti gelecekte belirli bir tarihte veya tarihe kadar, belli bir fiyattan, belirlenen miktarda alma veya satma hakkını sağlayan sözleşmedir. Dolayısıyla opsiyon sözleşmesi, alıcı taraf açısından bir hak sağlamakta, buna karşılık satıcı tarafı bu hakkı satan taraf olarak yükümlülük altına sokmaktadır (Güzel, A., 2016/b).

Sahibine sözleşmede yazan varlığı sözleşmede belirlenen vadede belirlenen fiyattan satın alma hakkı veren opsiyon sözleşmelerine alım opsiyonu (call opsiyonu) adı verilir. Bu

opsiyonu alan yatırımcı söz konusu varlığın fiyatının yükseleceği beklentisindedir. Alım opsiyonunu satan yatırımcı aldığı prim karşılığında alan kişinin elde edebileceği tüm potansiyel geliri ödemekle yükümlüdür.

Sahibine sözleşmede belirtilen varlığı sözleşmede belirlenen vadede belirlenen fiyattan satma hakkı veren opsiyon sözleşmelerine satış opsiyonu (put opsiyonu) adı verilir. Yatırımcılar, dayanak varlığın fiyatının ileride düşeceği beklentisi ile bu sözleşmeleri alabilirler. Bu sözleşmeyi satan taraf sözleşmenin başlangıcında bir opsiyon primi alır. Eğer vade sonunda söz konusu varlık, opsiyon alıcısının düşündüğü yönde aşağı inmeyip yukarı giderse satış opsiyonu sahibi yatırımcı başlangıçta yatırdığı prim bedeli karşılığında opsiyonu kullanmaktan vazgeçebilir. Opsiyonlar hem organize hem de tezgah üstü piyasalarda işlem görebilir.

Uygulamada hisse senedi opsiyonları, borsa endeks opsiyonları, hazine bonosu ve devlet tahvili opsiyonları, faiz opsiyonları, döviz opsiyonları ve emtia (ham petrol, altın gibi) opsiyonları gibi türleri bulunmaktadır.

3.2.3.2.1.4. Swap (Takas)

İki tarafın belli bir zaman dilimi içinde ödemelerini (yükümlülükleri) karşılıklı olarak değiştirdikleri bir tür takas sözleşmesidir. Sözleşme ile taraflar farklı kredi değerliklerinden dolayı temin ettikleri farklı maliyetteki kaynakları (ya da bunların faiz ödemelerini) takas ederek maliyetlerini düşürmektir. Aynı zamanda, faiz oranları ile döviz kurlarındaki dalgalanmaların neden olduğu riskten kaçınmak isteyen tarafların (firma/banka) başvurduğu yöntemlerden birisidir.

Swap piyasasında ağırlıklı olarak faiz ödemeleri dayanak varlık olarak alınır. Bunun yanında döviz ve emtia ürünlerinin dayanak varlık olarak kullanıldığı swap ürünleri de mevcuttur. Genellikle tezgah üstü piyasalarda işlem gerçekleştirilir. Ülkemizde de swap sözleşmeleri banka ve şirketlerin risk yönetiminde en fazla başvurduğu türev araçlardır.

Örneğin A bankasının 5 yıl vadede %10 sabit faiz oranı ve Libor+1 değişken faiz oranı ile kaynak temin edebildiğini, B bankasının ise aynı vadede %11,5 sabit faiz oranı ve Libor faiz oranı ile kaynak temin edebildiğini varsayalım. Bankalar bir swap sözleşmesi ile yükümlülüklerini takas ettiklerinde; A Bankası Libor faiz oranı ile yükümlülüğünü yerine

getirirken, B bankası da %10 sabit faizle yükümlülüğünü yerine getirecektir. Libor %10 un üzerine çıktığında B bankası, bu oranın altında kaldığında A bankası bu takastan dolayı karda olacaktır. Kar ya da zararı belirleyen beklentilerin gerçekleşmemesidir. Vade sonunda taraflar borçlandıkları anaparayı ödemekle yükümlüdürler.

Diğer bir örnekte, A bankasının Euro cinsi mevduatının tutarının istenenden fazla olduğunu, buna karşılık USD kredi taleplerinin karşılanmasında ise zorlukla karşılaştığını, B Bankası'nın ise USD mevduat tutarının USD talebe göre fazla olduğunu varsayalım. Bu durumda çözüm iki bankanın mevduat anaparalarını takas etmektir.

Ülkemizde 2016 yılında türev işlemlerde alım tutarı 989 milyar TL, satım tutarı 982 Milyar TL olarak gerçekleşmiş olup, bunun %49'u anapara swapı, %26'sı faiz swapı, %8 vadeli döviz işlemi ve %17'si de diğer türev ürünlerden oluşmaktadır. (BDDK, 2017/a).

Yukarıda ana hatlarıyla belirttiğimiz türev ürünler gerek firmaların gerekse bankaların kur riskine karşı almaya çalıştıkları belli başlı önlemlerdir. Bunlarla ilgili yapılacak sağlıklı öngörü ve yapılacak sözleşme koşullarına göre banka ya kur riski nedeniyle zarar etmekten kurtulacak veya az zararla kurtulacak, ya da zararı artabilecektir. Bu nedenle, bu ürünlerin çok dikkatli ve sağlam temellere dayanan öngörüler ile kullanılması gerekliliği açıktır.

3.2.4. Operasyonel risk

Operasyonel risk en eski risk türleri arasında yer almaktadır. Operasyonel risk ile ilgili literatürde birçok tanım geçmektedir. Bu tanımlardan bazıları şöyledir ;

Operasyonel risk en genel tanımıyla kredi riski ve piyasa riski dışında kalan risklerdir (Çelenk ve Ökdemir, 2010). Operasyonel risk, Basel II „ye göre yetersiz ve başarısız içsel süreçlerden, personellerden, sistemlerden ya da dış etkinli olaylardan kaynaklanan, doğrudan veya dolaylı risklerdir (Varlı, 2006:25).

Operasyonel risk BDDK tarafından yayımlanan yönetmeliğe göre ; Banka içi kontrollerdeki aksamalar neticesinde hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçması, banka yönetimince yada banka personeline zaman ve koşullara uygun hareket edilmemesi, banka yönetiminden kaynaklanan hatalardan, bilgi teknolojisindeki eksiklik ya da hatalar ile sel, yangın, deprem vb. gibi doğal afetlerden kaynaklanabilecek kayıplar yada zarara uğrama ihtimali olarak tanımlanmıştır (Varlı, 2006:56).

Operasyonel risk; dolandırıcılık faaliyetleri, doğal afetler, insan hataları veya ihtimaller, otomasyon ağının yaygınlığı, e-ticaretin gelişmesi, büyük ölçekli birleşmeler ve satın almalar ile bankaların faaliyetlerindeki ve servis alanlarındaki büyük ölçekli genişlemeleri neticesinde, bankanın elindeki sistemin başarısızlık gösterecek etkiler yaratması riskidir (Erdoğan ve Ülbeği, 2009:44).

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere operasyonel risk üzerine tek bir tanım yoktur. Bu tanımlar daha da arttırılabilir. Yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere operasyonel risk bankanın hem içsel hem dışsal süreçleriyle alakalı bir durumdur. Bankanın bütün birimleri operasyonel riske maruz kalabilir.

Operasyonel risk bankanın aldığı finansal pozisyonları sebebiyle karşı karşıya kaldığı bir risk değildir. Operasyonel risk bankaların bütün faaliyet alanlarında ve süreçlerinde kullanılan elektronik ve teknolojik sistemlerinden, uygulanan iş süreçlerinden, bankanın müşterilerini ve personellerinin tamamını kapsayacak şekilde insanlardan kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra bankanın yönetiminin kontrolünün dışındaki olaylarda kapsamaktadır. Yönetilmesi zor bir risktir (Mazıbaş, 2006a).

Finansal sektördeki yaşanan teknolojik değişimler, piyasalardaki gelişmeler, bankaların sundukları ürün ve hizmetlerdeki sürekli değişim ve gelişmeler bankaları yaptıkları operasyonları önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle bankaların operasyonel faaliyetleri sürekli bir değişim halindedir ve bankaların iş süreçleri buna bağlı olarak sürekli etkilenmektedir (Çelenk ve Ökdemir, 2010:79-80). Bankaların sorunlarından birisi de, yaşanan bu gelişmeleri bankaları iş süreçlerine olumsuz yansımalarını en aza indirememeleridir.

Operasyonel risk bankaların karşı karşıya kaldığı diğer risklerle iç içe bir durumdadır. Kredi riski gibi görünen bir olay hem kredi riski hem operasyonel risk kaynaklı olabilir. Piyasa riski gibi görünen bir olay hem operasyonel risk hem piyasa riski kaynaklı olabilir.

Tüm bankalarda operasyonel riskin önemi artmıştır. Bunun nedenlerinden birkaç aşağıdaki gibidir(Uysal, 2009:109) ;

- Bankacılık ürünlerinin, süreçlerinin ve mevzuatlarının karmaşılaşması
- Banka satın alma ve banka birleşmelerinin artması
- Küresel şekilde hizmet veren bankaların çoğalması ve hizmetlerinin genişlemesi
- Rekabet ortamının ve belirsizliklerin artması

- Suiistimal boyutlarının büyümesi
- Kontrol mekanizmalarının tüm süreçler karşısında zayıf kalması
- 7/24 hizmet sunulması
- Belirli hizmetlerde dışardan taşeron kullanımı
- Bankacılık hizmetlerinde bilgi sistemlerinin ve internet öneminin artması vb. olarak sayılabilir.

Operasyonel riskin tamamını yakalamak ve tespit etmek imkansızdır. Kapsamı içerisinde sadece ölçülebilen riskler bulunmamaktadır. Yönetilmesi zor bir risk olduğu için banka yönetiminin operasyonel risk ile ilgili birimlere desteği gerekmektedir (Mermoud ve Kurtulan, 2010:65).

3.2.4.1. Operasyonel risk yönetimi

Bankaların operasyonel riske neden olan faktörleri bilmesi tek başına bir şey ifade etmemektedir. Bankaların bu risklerin etkisinden kurtulmak, azaltmak veya yok etmek için bu riskleri yönetmesi gerekmektedir. Bu riskleri bankalar yönetebilmek adına üst yönetim kadrolarına bağlı risk yönetim birimleri vardır.

Bankaların risk yönetimini nasıl icra ettiklerini anlayabilmemiz için öncelikle risk yönetimi kavramıyla ilgili literatürde yapılmış risk yönetimi tanımlarını ifade edelim.

Risk yönetimi, bankanın likit kalabilmesi ve karlılığını güvence altına alabilmesi amacı ile mevcut risklere karşı uygulanacak risk politikalarına denir (Kaval, 2000:95).

“Risk Yönetimi” geleceğe ilişkin belirsizlikten aleyhimize bir sonuç çıkması ihtimalini azaltmak veya lehimize sonuç çıkması ihtimalini güçlendirmek için bilinçli olarak önlem almak olarak tanımlanır”(Altıntaş, 2006: 1-2).

Özetle, risk yönetimi geçmiş yıllara ait veriler ve geçmiş yılların tecrübeleri ışığında, işletmenin değerini koruyabilmesi amacıyla zaman sınırına bağlı olmaksızın maruz kalınan risklerin öngörülmesi, tanımlanması, ortaya çıkma ihtimalleri, ölçülmesi ve risklerin yaratabileceği fırsat unsurlarından yararlanarak bankanın değerine katkıda bulunmayı amaçlayan uygulamalar bütünüdür (Yarız, 2012:66).

Modern anlamdaki risk yönetimi anlayışı, bankaların herhangi bir risk yönetimi tedbiri almadan önce veya risk yönetim faaliyeti gerçekleştirmeden önce, bankaların risklerini tanımlamaları, sayısallaştırmaları ve ölçmelerini zorunlu kılmaktadır (Mazıbaş,2006a).

“Risk yönetimin temel olarak iki amacı vardır. Bankanın finansal performansını iyileştirmek, diğeri bankanın karşılaması mümkün olmayan zararlarla karşılaşmasını önlemek.” (Bahtiyar, 2008: 11).

Bu temel amaçların yanında diğeri risk yönetimi amaçları ise aşağıdaki gibidir (Arslan, 2008: 6);

- Riskler üzerinde mevcut bilginin kalitesini arttırmak,
- Riskleri portföy seviyesinde kabul etmek,
- Risklerin ve performansların ölçümü ve sınıflandırılması,
- Alınan riskler ve stratejik hedefler arasında tutarlılık sağlamak,
- Etkili ve etkin yönetim süreçleri ve prosedürleri sağlamak,
- Kontrol perspektifinden riskleri yönetmek,
- Sermaye kaynaklarını optimize etmektir

Risk yönetimi ile ilgili yukarıda yapmış olduğumuz tanımlardan da anlaşılacağı üzere bankaların karşı karşıya olduğu riskler vardır ve bunların önlenmesi yada olası etkilerinin azaltılması gerekmektedir. Bankaların maruz kaldıkları operasyonel riskleri de yönetmeleri gerekmektedir. Bankalar maruz kaldıkları operasyonel riskleri yönetirken takip ettikleri adımlar vardır. Bunlar, operasyonel riske neden olan risklerin belirlenmesi, risklerin tanımlanması, risklerin ölçülmesi/değerlendirilmesi, riskin kontrol edilmesi ve riskin raporlanmasıdır. Operasyonel riskin yönetilmesi aşamasında yapılan bu işlemlerin neler olduğunu tanımlayacak olursak;

Risk belirlenmesi :

Bankanın hangi faaliyetlerinin operasyonel riske neden olacağını belirlemesi gerekmektedir. Bankalar operasyonel risk noktalarını belirlemeden kayıplarını tanımlayamazlar. Operasyonel risk noktaları belirlenirken bankalar anket, mülakat , toplantı ve faaliyetleri yürütenlerin görüşleri de alınarak belirleyebilir (Candan ve Özgün, 2006).

Risk tanımlanması:

Bankalar operasyonel risk kapsamında ele alınan bütün riskleri tanımlamalı ve örneklendirmelidir. Bankalar bunun için bir katalog hazırlamalıdır. Bankanın

faaliyetlerinde yada faaliyet ortamında meydana gelecek herhangi bir değişiklikte banka katalog yer alan risk türlerini, tanımları ve örnekleri güncellemelidir (Candan ve Özgün, 2006:54).

Riskin ölçülmesi/değerlendirilmesi :

Operasyonel risk tanımlarından da anlaşılacağı üzere kredi riski ve piyasa riski gibi değildir. İçeriğinde sayısallaştırılamayan unsurlarda vardır. Örneğin itibar kaybı, insan faktörü, strateji riski gibi kayıplar sayısal olarak ölçülmesinde güçlükler yaşanır. Dolayısıyla operasyonel riskin içerisinde sayısallaştırılması güç kayıplarda bulunur ve yönetilmesi gerekir. Operasyonel riskin ölçülmesi/değerlendirilmesinden kastedilen bankaların beklenen, beklenmeyen ve felaketsel kayıplarını tahmin etmesi ve sayısallaştırmasıdır (Teker, 2006a).

Riskin kontrol edilmesi :

Operasyonel riskin meydana geldiği zaman etkisinin azaltılması yada operasyonel riskin meydana gelme olasılığının düşürülmesi, riski önlemek için kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması aşamasıdır.

Riskin Raporlanması :

Banka yöneticilerinin, üst yönetim birimlerinin, iç denetim birimlerinin ve faaliyetlerin yürütüldüğü birimlerin, bankanın maruz kaldığı riskler ve bunlara ait risklilik düzeyleri hakkında düzenli aralıklarla bilgilendirilmesi aşamasıdır (Candan ve Özün, 2006:79-80).

Bankalarda operasyonel risk yönetiminin başarı ile uygulanabilmesi için sekiz anahtar unsur önem taşımaktadır. Bunlar (Arslan, 2008:16).

1. Risk politikalarının belirlenmesi
2. Riskin anlaşılabilir bir dilde tanımlanması
3. Bankadaki işleyiş haritasının oluşturulması
4. Ölçüm metodunun oluşturulması
5. Risk miktarı yönetiminin sağlanması
6. Raporlamanın zamanında yapılması
7. Stres testi içeren analizlerin yapılması

8. Ekonomik sermayenin dağıtımının yapılması.

Bu sekiz unsuru kısaca özetleyecek olursak ;

Çok iyi tanımlanmış operasyonel risk politikaları geliştirmek: Bankanın risk yönetimi ile ilgili politikalarını anlaşılır şekilde hazırlaması gerekir. Risk politikalarının oluşturulması izlenecek yol haritası niteliğindedir.

Riskin anlaşılabilir bir dilde ifade edilmesi: Bankanın maruz kalacağı riskler somut ve anlaşılır bir şekilde tanımlanması gerekir.

Organizasyondaki her bir iş için işlem haritası hazırlanması: Mutlak suretle bankanın operasyonel risk kataloğu oluşturulmalıdır. Bu katalogda operasyonel risk kategorileri tanımlanmalı ve sınıflandırılmalıdır. Bu sayede organizasyonun farklı birimlerinin sunduğu ürün ya da hizmetlerin analizlerinin yapılması ve bunlardan yararlanarak operasyonel risk yönetiminin uygulanabilmesi için gerekli organizasyonun yapılması sağlanmalıdır.

Kapsamlı operasyonel risk ölçüm grubu oluşturulması: Operasyonel riskin değerlendirilmesi karmaşık bir işlemdir. Bu işlem belli aralıklarla tüm organizasyon düzeyinde ve belli standartlara dayandırılarak yapılmalıdır. Bu iş için alanında uzman ekipler oluşturulmalıdır.

Risk miktarının yönetilmesi ve kontrol noktalarının belirlenmesi: Tespit edilen risk noktalarının analizi aşamasından sonra bu risk noktalarında gerekli önlemlerin alınıp alınmadığının belirlenmesi ve izlenmesi aşamasıdır.

Risk düzeyinin raporlanması: Bankanın risk düzeylerinin üst yönetimlere ve yan birimlere raporlanması gerekmektedir. Bu raporlama sisteminin hazırlanması ve sürdürülebilirliğinin kontrolü gereklidir.

Stres testi içeren risk analizlerinin yapılması: Banka, risk profilini etkileyecek olaylar olduğunda gerekli analiz ve güncellemeleri yapmalıdır. Söz konusu analizlerin stres testleri ile de desteklenerek baskı altında kestirilen kayıp noktalarının tespiti de gereklidir.

Ekonomik sermayenin dağıtımının yapılması: Bütün operasyonel risk prensipleri çerçevesinde yapılan analizler sonucunda banka sermayesinin beklenen ve beklenmeyen kayıp tahminlerine göre ekonomik sermaye tespiti ve tespit edilen sermayenin çeşitli risk alanlarına dağılımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

3.3. Karlılık Göstergeleri Ve Kârlılığın Belirleyicileri

Bankalarda karlılığın en önemli göstergeleri Net Faiz Marjı ile Aktif Karlılığı ve Özkaynak Karlılığı'dır. Bunlar içinde özellikle Net Faiz Marjı banka karlılığının en önemli belirleyicisidir. Bu üç önemli gösterge ve belirleyicinin dışında bir kısmı bankanın iç dinamikleriyle ilgili, bir kısmı da ülke ekonomisinin genel özelliklerine bağlı karlılık göstergeleri de bulunmaktadır.

3.3.1. Net faiz marjı

Net faiz marjı (NIM-Net Interest Margin) bankacılık sisteminde karlılığı etkileyen en önemli değişkendir. Bankaların fon fazlası veren birimlerden fon ihtiyacı olan birimlere kaynak aktarması olarak basitçe tanımlanabilecek temel fonksiyonunun doğal bir sonucudur. Bankanın kaynak maliyeti ile kullandırım geliri, karın temel dinamiğini gösterir.

Genel anlamda, net faiz marjının artması, banka karlılığının artması olarak değerlendirilmekle birlikte, yüksek faiz marjı bankalardaki riskli kredilerin yüksekliğine de işaret edebilir. Buradan hareketle, bankanın rekabetten uzak, verimsiz çalıştığı şeklinde de yorumlanabilir. Banka yönetimin bu noktada hassas bir denge kurmasında yarar bulunmaktadır.

3.3.2. Aktif karlılığı

Aktif karlılığı (ROA) = Vergi Öncesi Kar / Toplam Aktifler

Aktif karlılığı, banka varlıklarının kar elde etmede etkin kullanılıp kullanılmadığını gösterir. Banka yönetiminin etkinliğini ölçmede en önemli kriterlerden birisidir.

3.3.3. Özkaynak karlılığı

Sermayedarların bankaya koydukları sermayenin karlılığını göstermektedir. Özkaynak karlılığı (ROE) = Vergi Öncesi Kar / Toplam Özkaynaklar

Bu üç önemli gösterge dışında, bir kısmı bankaların kendilerince belirlenebilen (içsel/mikro) ve diğerleri de ekonominin dinamiklerine bağlı olup, bankaların müdahale edemediği (dışsal/makro) karlılık belirleyicileri aşağıda yer almaktadır.

3.3.4. Karlılığın içsel belirleyicileri

Sermaye (Özsermaye/Toplam Aktifler), Aktif büyüklüğü, Bankanın varlıklarının ne kadarlık kısmını borç ile finanse ettiğini gösteren Kaldıraç Oranı,

Likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükleri karşılama oranını gösteren Likidite Oranı, Kredilerin ne kadarının mevduat ile fonlandığını gösteren Kredi Mevduat Oranı, Bilanço dışı faaliyetlerin (gayrinakdi krediler, akreditifler, türev araçlar vb.) aktiflere oranı, Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, Faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı, Kredilerin aktif içindeki payı,

Menkul kıymetlerin aktif içindeki payı, Mevduatın toplam aktiflere oranı, NPL (takipteki alacakların kredilere oranı) gibi değişkenler bankanın iç dinamiklerine bağlı karlılık belirleyicileridir.

3.3.5. Karlılığın dışsal belirleyicileri

Enflasyon oranı, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Piyasa faiz oranı banka karlılığında etkili olan başlıca dışsal (makro) etkenlerdir. Bunun yanı sıra bankanın piyasa değerini gösteren piyasa kapitalizasyonu da dışsal belirleyiciler arasında sayılabilir.

Gerek ülkemizde, gerekse dünyada içsel (bankanın değiştirebildiği/mikro) ve dışsal (bankanın müdahale edemediği/makro) değişkenlerin banka karlılığı üzerindeki etkilerini irdeleyen birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Ülkemizde bu konuda yapılan belli başlı çalışmalar irdelendiğinde; Kaldıraç oranı ve kredi/mevduat oranının hem aktif karlılığı hem de net faiz marjını negatif yönde etkilediği, piyasa kapitalizasyonunun ise aktif karlılığını pozitif yönde, net faiz marjını ise negatif yönde etkilediği, makro değişkenlerden gayri safi yurtiçi hasılanın net faiz marjını negatif yönde etkilediği (Reis, Ş.G., Buğan, M.F., Kılıç, Y., 2016:32),

Sermaye büyüklüğünün ve faiz gelirleri/faiz giderleri oranlarının aktif karlılığı üzerinde pozitif, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranının ise hem aktif karlılığı hem de özkaynak karlılığında pozitif yönde etkili olduğu (Saldanlı, A. ve Aydın, M., 2016:7)

İçsel (mikro) değişkenlerin makroekonomik değişkenlere göre banka karlılığı üzerinde daha etkili olduğu, makroekonomik değişkenlerden üretim endeksinin aktif karlılığı üzerinde pozitif, Sermaye büyüklüğünün karlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu, faiz dışı gelirlerin de (teminat mektubu, akreditif, türev işlemler) karlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğu (Taşkın, F.D. 2011:297),

Aktif büyüklüğü, sermaye büyüklüğü (özkaynağın toplam aktiflere oranı) ve enflasyonun aktif karlılığını pozitif yönde, NPL'in (takipteki kredilerin toplam kredilere oranı) ise olumsuz yönde, sermaye büyüklüğü ve enflasyonun özkaynak karlılığını pozitif yönde etkilediği (Güneş, N.Dr. 2015:279),

Enflasyonun gerek aktif gerekse özkaynak karlılığını negatif yönde, sermaye büyüklüğünün pozitif yönde, bilanço dışı işlemler/toplam aktif oranının negatif yönde etkilediği, krediler/toplam aktifler, menkul değerler/toplam aktifler ve likit aktifler/toplam aktifler oranının karlılık üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı (Yıldırım, O., 2008:98),

Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının Aktif ve Özkaynak karlılığını pozitif yönde etkileyen en önemli değişken olduğu, sermaye büyüklüğünün de aynı şekilde aktif ve özkaynak karlılığını pozitif yönde etkilediği, mevduat faiz oranlarındaki değişimin aktif karlılığı üzerinde negatif yönlü etkisinin olduğu, makro ekonomik değişkenlerin özkaynak karlılığı üzerinde etken olmadığı (Samırkaş, M.C., Evcı, S., Ergün, B., 2014:132), İleri sürülmüştür.

Araştırmalarda incelenen dönemin, bankaların ve ele alınan değişkenlerin araştırmalarda farklı sonuçlar ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Güneş N. (2015) makro değişkenlerden enflasyonun aktif ve özkaynak karlılığını pozitif yönde etkilediğini iddia ederken, Yıldırım aksini öne sürmüştür.

Ancak, mikro/içsel değişkenlerin makro ekonomik değişkenlere göre banka karlılığı üzerinde daha etkili olduğu konusunda tüm araştırmacılar görüş birliği içindedir.

3.4. Kaynak Maliyeti

Kaynak maliyeti kavramı, mevduatın yanı sıra bankacılık sisteminin diğer fon kaynakları; repo, kullanılan krediler, bankalararası para piyasasından sağlanan kaynaklar ve diğer pasifleri içeren bir havuzun maliyeti anlamına gelmektedir. (Eroğlu, Z.Ada, 2001:3)

Bir bankanın kaynak maliyetini doğru hesaplayabilmek için maliyetli tüm pasif kalemlerin hesaplamaya dahil edilmesi gerekmektedir. Bunların belli başlıcaları aşağıdadır:

1. Vadeli-vadesiz mevduat
2. Para piyasalarına borçlar
3. Bankalara borçlar

4. İhraç edilen menkul kıymetler

3.4.1. TL Mevduat maliyeti hesaplaması

Kaynak maliyetleri hesaplanırken öncelikle bilançonun pasifinde yer alan kalemleri TL ve YP cinsinden ve faiz maliyetli olanlar/olmayanlar (faiz karşılığında temin edilenler ile temininde faiz ödemesi yapılmayanlar) olarak ayırmak daha sağlıklı sonuca ulaştıracaktır.

Zorunlu karşılık hesaplamasında, cari uygulamadaki zorunlu karşılık oranları baz alınmıştır. Örneğin, 1.5 Milyon TL tutarlı, 32 gün vadeli mevduat için %10,5 oranı üzerinden 157.500 TL zorunlu karşılık ayrıldığı ve TCMB nezdinde faizsiz olarak tutulduğu, gerçekte kullanılabilen kaynak 1.342.500 TL iken, müşteriye 1.500.000 TL üzerinden %11 oranıyla faiz ödendiği dikkate alındığında zorunlu karşılığın ilave maliyetinin %1,29 olduğu görülecektir.

Belirtilen faiz tutarı $F = (A \times t \times r) / 36.500$ formülü ile hesaplanmıştır (F:faiz tutarı, A:anapara, t: süre ve r:faiz oranı).

$$F = (1.500.000 \times 32 \times 11) / 36.500 = 14.466,$$

$$14.466 = (1.342.500 \times 32 \times r) / 36.500 \text{ ise } r = \%12.29 \text{ bulunmuştur.}$$

%11 faiz oranının 32 gün için bileşik faizinin %11.57 olduğu dikkate alındığında mevduatın bankaya gerçek maliyetinin %12.86 olduğu hesaplanmıştır.

Tüm mevduat dilimleri için aynı yöntemle hesaplama yapılarak bileşik faizleri ve mevduat toplamı içindeki paylarına göre ortalama maliyet (%11,06) hesaplanmıştır.

3.4.2. TL alınan krediler maliyeti

Bankalar fon ihtiyaçlarına göre yurtiçindeki ya da yurtdışındaki bankalardan borçlanarak kaynak temin edebilmektedir.

Bankalardan alınan krediler için faiz hesaplaması mevduattaki yöntemin aynısıdır. Ancak, 1 yıl ve üzeri vadelerde faizin yılda bir ödenmesi durumunda faiz bileşik değil basit olarak hesaplanmaktadır. Örneğin fonun vadesi 2 yıl olup, faizi yılda bir kez ödendiğinden, basit faiz hesaplanmıştır. Ayrıca, kredi alınan bankalar yurt içi banka olduğunda zorunlu karşılık hesaplanmamaktadır. Tüm borçlanmalar yurt içi bankalardan yapıldığından zorunlu karşılık etkisi bulunmamaktadır. Yurtdışı bankalardan borçlanması durumunda zorunlu karşılık da söz konusu olmaktadır.

3.4.3. TL para piyasasına borçlar

Bankanın BİST bünyesindeki para piyasasından veya repo yoluyla sağladığı kaynakların da tıpkı mevduat gibi kaynak maliyeti hesaplamasına dahil edilmesi gerekir.

Para piyasasından alınan borçlar için faiz hesaplaması bankalardan alınan krediler kalemi ile aynı şekilde yapılmaktadır. Borçlanma yurt içi bankalardan yapıldığında zorunlu karşılık hesaplanmamaktadır.

3.4.4. TL ihraç edilen menkul kıymetler

Bankanın kısa (banka bonosu) veya uzun vadeli (tahvil) menkul kıymet ihracı ile yabancı kaynak sağlaması da mümkündür.

İhraç edilen menkul kıymetlerin gerçek maliyeti hesaplanırken, önce mevduatta olduğu gibi zorunlu karşılık oranlarıyla oluşan maliyet hesaplanmıştır. Sonrasında tahvilin ihracında yapılan iskonto, ödenen komisyon ve yapılan ihraç giderleri dikkate alınarak net nakit girişi (kullanılabilir kaynak tutarı) bulunmuş ve net nakit girişi üzerinden oluşan gerçek maliyete ulaşılmıştır.

Örneğin, 300.000 TL tutarlı, 4 yıl vade ve %10 faiz oranıyla ihraç edilen tahvilin %5 iskonto ile satıldığı, satışta aracı kuruma % 0,1 oranında komisyon ödendiği, yaklaşık 3.000 TL (%1) tahvil ihraç gideri yapıldığı (toplam gider 18.300 TL) varsayıldığında net nakit girişinin 281.700 TL olduğu, zorunlu karşılığın etkisiyle oluşan maliyetin %10.42 olduğu (maliyete %0,42 eklendiği), iskonto, komisyon ve giderlerin etkisiyle oluşan maliyet aşağıdaki formülle hesaplandığında maliyet % 11.89 olurken, zorunlu karşılık etkisi de (%0,42) eklendiğinde gerçek maliyetin %12.31 (11.89 + 0.42) olduğu hesaplanmıştır.

3.4.5. YP kaynak maliyetinin hesaplanması

YP cinsinden kaynakların maliyeti de TL'deki gibi hesaplanır. Ancak, maliyetin TL cinsinden değeri hesaplanırken kur artış oranının da dikkate alınması gerekir.

YP Kaynak Maliyeti = Kur Artış Oranı + YP Faiz Maliyeti + (Kur Artış Oranı X YP Faiz Maliyeti)

Örneğin USD Alınan Krediler için, tek bir kaynaktan % 1,90 faiz oranı ile 1 yıl vadeli borçlanıldığı ve kur artış oranının %9 olduğu varsayıldığında;

USD cinsinden alınan kredilerin TL cinsinden değeri = $0,019+0,09+(0,019 \times 0,09) = \%11,07$, Yine, USD mevduatın ortalama faiz oranının % 2 olduğu varsayıldığında, TL cinsinden değeri %11,18, Para piyasalarından USD cinsinden borçlanmanın ağırlıklı maliyetinin %1,8 olduğu varsayıldığında, TL cinsinden değeri %10,96, USD cinsinden ihraç edilen menkul kıymetlerin maliyetinin %2,1 olduğu varsayıldığında, maliyetin TL cinsinden %11,29 olarak hesaplanır.

USD kaynak maliyeti hesaplamalarında da tıpkı TL kaynaklarda olduğu gibi zorunlu karşılık etkisinin dikkate alınması gerekir.

USD cinsinden kaynakların ortalama maliyetinin TL karşılığı pasif içi payları dikkate alınarak %10,63 bulunmuştur. Bu maliyete işletme gider payının eklenmesiyle YP için gerçek kaynak maliyeti %12,53 ($10,63+1,90$) olarak hesaplanır.

3.4.6. TL ve YP toplam kaynak maliyetinin hesaplanması

Yukarıdaki hesaplamalar baz alındığında, Örnek Bank A.Ş.'nin TL+YP ortalama kaynak maliyeti aşağıdaki gibi olmaktadır.

TL + YP için bulunan ortalama pasif maliyeti (%8,82) işletme gider payını içermemektedir. İşletme giderlerinin ilave edilmesiyle;

Kaynakların Gerçek Maliyeti = Kaynak Maliyeti + İşletme Gider Payı = $8,82 + 1,90 = 10,72$ olarak hesaplanır.

SONUÇ

Bir ekonomide finansal sistem; belli başlı kişi, kurum, piyasa, araç ve organizasyonun, birlikte çeşitli işlevleri gerçekleştirmek için buluşmaları sonucu oluşan bir bütün olarak tanımlanabilir. Finansal sistem tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi fonksiyonunun gerçekleşmesine de aracılık etmektedir. Para ve para işlevi gören çeşitli finansal araçların üretilip ekonominin işleyişine dâhil edildiği bu sistem, aynı zamanda ekonominin mikro ve makro performansını da belirleyici konumdadır.

Gerek normal kişilerin gerekse finansal kurumların ve işletmelerin gelecekleri hiçbir zaman tam anlamıyla belli değildir. İşte böyle bir belirsizlik ortamında faaliyetlerini sürdüren işletmelerde planlamalarını yaparken bu belirsizliği göz önünde bulundurarak hedefler belirlemelidirler. İşte en genel anlamda, bu belirlenen amaçlar ve hedefler ile gerçekleşenler arasında bir sapma meydana geldiğinde bu sapma risk olarak ifade edilmektedir. Risk olarak adlandırılan bu sapmaları yatırımcılar ve finans kurumlarının dikkatli bir şekilde takip etmeleri gerekmektedir. Çünkü yatırım aşamasında katlanılan riske bağlı olarak elde edilecek fayda (kar) da artış gösterecektir.

Tasarruf sahiplerinin sahip oldukları birikimlerini finansal piyasalar aracılığıyla gelir getirici yatırımlarla değerlendirip gelir elde etmesi, kişilerdeki tasarruf etme isteğini arttırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan tasarrufların ise ekonomik açıdan randımanı yüksek yatırımlarda kullanılması da sağlıklı ve hızlı bir ekonomik büyümenin temel kaynağı niteliğindedir. Bundan dolayıdır ki iyi bir şekilde organize olmamış finansal piyasaların ekonominin ihtiyaç duyduğu kaynakları öngörülen zaman ve miktarlarda sağlayamaması gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Finansal piyasaların kurum ve kurallarıyla örgütlenip, işler hale gelmesiyle ekonomiye kaynak aktarımı da hız kazanmaktadır.

Gelişmiş ve güvenli finansal enstrümanlara ulaşmakta zorlanan tasarruf sahipleri mecburen mücevherat veya benzeri fiziki yatırım araçlarına yöneldiklerinden, bir kısım tasarruflar finansal sisteme dahil olamamaktadır. Bu tür tasarrufların da harekete geçirilip finansal sektöre dâhil edilerek ekonomiye kazandırılması finansal sistemin en önemli rolü olmaktadır. Diğer taraftan, finansal sistem, ekonomideki potansiyel tasarrufları canlandırıp kullanılabilir fonlara dönüştürerek firmaların teknolojilerini yenilemesine imkân sağlar.

Üretim teknolojisinde yapılacak yenilikler yatırımların daha verimli olmasını ve üretimi artırarak ekonominin büyümesini sağlar. Ayrıca, eğitim ve sağlık alanındaki yatırımlar da iş gücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Özetle, teknolojinin yenilenmesi, sağlık, eğitim konularında yapılacak yatırımların finanse edilebilmesi için krediye ulaşımın basit ve ulaşım kanallarının açık olması gerekmektedir. Finansal sistem bu şekilde ekonomik büyümeyi artırma yönünde etki edecektir.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik literatür incelendiğinde söz konusu literatürün çok zengin olduğu görülmektedir. Bu konuya ilişkin yapılmış ilk ampirik çalışmaların 1960'lı yılların sonu ile başladığı ve daha sonra 1980'li yıllarla beraber finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmaların literatürde çok sık yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu çalışmalar incelendiğinde bazı çalışmaların ülke karşılaştırmalı ve bazı çalışmaların da tek bir ülke için yapıldığı izlenmektedir. Bunun yanında çalışmalar farklı yıllar için yapılmıştır. Pek çoğunda farklı analiz teknikleri kullanılmıştır. Tüm bu farklılıkların yanında literatürde yer alan ve finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmaları ayırtıran en büyük unsur çalışmalarda finansal gelişme olarak belirlenen ölçütün çalışmadan çalışmaya farklılık arz ediyor olmasıdır. Bu durum ise daha önce belirtildiği gibi finansal gelişmenin çok boyutlu ve farklı yönleri olan karmaşık bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır.

Sermaye birikimi, teknolojik ilerleme ve işgücü artışı bir ülkenin ekonomik büyüme ve gelişmesini belirler. Gelişimin sağlanması için öncelikle yatırımın olması gerekir. Yatırımın büyüklüğü ise gelirlerin büyüklüğüne ve tasarrufa ayrılan miktarına bağlıdır. Dolayısıyla bir ekonomideki sermaye birikiminin çoğalması ve verimli olarak dağıtılması ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir. Bunun sağlanmasında finansal sistemin ne kadar gelişmiş olduğu çok büyük önem arz etmektedir. Tasarrufları arttırmak, sermayenin daha etkin dağılımını sağlamak ve bilgi maliyetlerini azaltmak gibi hususlar finansal sisteminin en önemli görevleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- Afşar, A., (2007), Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S.36, (188-198).
- Afşar, M., (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Bankacılık Sektörü. Ege Akademik Bakış Dergisi. 4(1) 85-101.
- Ahmed, S. M., & Ansari, M. I. (2014). Financial sector development and economic growth: The South-Asian experience. Journal of Asian Economics.
- Akbulak, Y., Kavaklı, E., Tokmak, A. (2004). Kayıp yıllar, Türkiye’de 1980’li yıllardan bu yana kamu borçlanma politikaları ve bankacılık sektörüne etkileri. İstanbul: Beta.
- Akçakoca, E., (2001). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Raporları, Ankara.
- Akgüç, Ö., (2013), Finansal Yönetim, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- Altan, M., (2001). Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Apak, S. ve Uyar, M., (2011), Türev Ürünler ve Finansal Teknikler, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Apak, S., (2006). Finansal serbestleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, (62) 11-13.
- Aras, O.N., (2000). Para Talebi İkamesi ve Finansal Gelişme, Bakü: Qafqaz Üniversitesi Yayınları.
- Arıcan, E., (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye, İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Arıkan, T., (2011). Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Sektörün Krizlerden Etkilenme Derecelerinin Ölçülmesi: 2000-2008 Yılları Arası İ.M.K.B.’de Yer Alan Bankalar Üzerine Bir Uygulama. Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Artan, S. (2015). Finansal kalkınmanın büyümeye etkileri: literatür ve uygulama. İktisat, İşletme ve Finans.
- Atay, S., (2003). Banka Muhasebesi, Yayın No: 38, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

- Aydın, N. - Başar, M. - Coşkun, M., (2014), Finansal Yönetim, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, N., (2006). Bankacılık Uygulamaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Aydın, N., (2012), Finansal Sistem, Finansal Piyasalar, Finansal Araçlar ve Kurumlar, Edt. Güven Sevil ve Mehmet Başar, Finansal Yönetim-I, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2577, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1547, Eskişehir.
- Aydın, N., (2012). Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Ball, L.M. (2009). Money Banking and Financial Markets. New York: Worth Publishers.
- BDDK, (2005). Bankacılık Kanunu, 19.10.2005 tarihli 5411 sayılı Resmi Gazete Sayısı: 25983, <https://www.bddk.org.tr>.
- BDDK, 2017/a, (2017). Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri.
- BDDK, 2017/g, (2017). Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü.
- BDDK, 2017/h, (2017). Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Likidite riskinin yönetimine ilişkin rehber.
- BDDK, 2017/i, (2017). Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Piyasa riskinin yönetimine ilişkin rehber.
- BDDK. (2012). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (V). Kasım/2012.
- BDDK. (2013). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu- (VII). Ekim/2013.
- BDDK. (2013). Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması. Ankara: MSPD Çalışma Raporları, Kasım/2013.
- Berk, N., (2010). Bankacılıkta Finansal Yönetim. (10.baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Büker, S. - Aşıkoğlu, R. - Sevil, G., (2007), Finansal Yönetim, Özkan Matbaacılık, Ankara.

Canbaşı, S. ve Doğukanlı, H., (2001). Finansal Pazarlar Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri, İstanbul: Beta Basım.

Capasso, S. (2016). Stock market development and economic growth. (Editör: George Mavratos). Domestic Resource Mobilization and Financial Development. NewYork: Palgrave Macmillan.

Civan, M., (2007), Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Coşkun, M., (2010), Para ve Sermaye Piyasaları, Kurumlar, Araçlar, Analiz, Detay Yayıncılık, Ankara.

Coşkun, Y., (2008). Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.

Doğan, H. (2012), Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, İktisat İşletme ve Finans Dergisi.

Doğan, S., (2004), Finansal Piyasalarda Futures-Opsiyon İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Er, B., (2012). Türkiye’deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi. Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 26 (3-4), 365-387.

Erdönmez, P. A., (2003). Türkiye’de 2001 yılındaki mali kriz sonrasında kurumsal sektörde yeniden yapılandırma. Bankacılar Dergisi, 47, 38-55.

Eroğlu, Z.,A., (2001). Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti, BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları.

Ersoy, H. (2008). Finansal risk ortamında bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, Türkiye uygulaması. Uluslararası Finans-Küresel Dalgalanmalar ve Finans Sektörüne Yansımalar Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri.

Eyüpgiller, S., (2003). Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi. (8.Baskı). Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay.

Furstenberg, V.G.M., & Fratianni, M. (2014).Indicators of financial development. North American Journal of Economics and Finance.

- Gasımov, G., (2010), Türk Finansal Piyasalarının Derinleşmesine Emeklilik Fonlarının Etkisi: Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Gökmen, B., (2007). Bankalarda Finansal Tablolar Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gözüör, G., (2008), Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günel, M. (2016), Para Banka ve Finansal Sistem, 1. Baskı, Ankara: Yeni Dönem Yayınları
- Güneş, N. (2015). Banka Karlılığının Belirleyicileri 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, C.20 S.3.
- Güney, A., (2010). Banka İşlemleri. İstanbul: Beta Basım.
- Güzel, A., 2016/b, (2016). Para ve Sermaye Piyasası, 13-14.Bölüm, Yayınlanmamış Ders Notu.
- Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., (2014). Banka Aktif Pasif Yönetimi, Bankacılık Akademisi Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- Hiç, M., (1994). Para teorisi ve politikası. İstanbul: Filiz.
- İnam, M., (2007), Sermaye Piyasası Borsalar, Kurumlar, Araçlar, İşlemler, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kaya, F., (2012). Bankacılık giriş ve ilkeleri. İstanbul: Beta Yayın.
- Kaytancı, G. (2013), Ödemeler Dengesi, Kamu Açıkları ve Finansal Gelişme: Keskin, N. ve B. Karşıyakalı (2010). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar.
- Khan, A. (2014).The Finance and Growth Nexus. Business Review, Federal Reserve Bank of Philadelphia, January/February.
- Konuralp, G., (2001), Sermaye Piyasaları, Analizler, Kuramlar ve Portföy Yönetimi, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul.

- Korkmaz, T. ve Ceylan, A., (2015), Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Köse, T., (2009). Bankalarda Mini Şube Organizasyonu Üzerine Bir Model. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kuzu, H. (2007). Türk bankacılık sektöründeki yeniden yapılanmaların tarihsel gelişim içerisinde analitik olarak incelenmesi. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(4), 27-38.
- Lynch, D. (2006). Measuring Financial Sector Development: A Study Of Selected Asia-Pacific Countries, Developing Economies.
- McKinnon, R. I. (1973). Money and Capital in Economic Development. Brookings Institution, Washington, DC.
- MEGEP, (2011), Kambiyo İşlemleri, <http://www.megep.meb.gov.tr> (25.03.2019).
- Memiş, M. Ü. ve Tüm, K., (2015), Döviz Cinsinden Alımlarda Döviz Alım Opsiyonları ve Riskten Korunma Muhasebesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S.65, (43-62).
- Merton, Robert C. ve Bodie, Zvi (2015). A conceptual framework for analysing the financial environment. (Editör: Dwight B. Crane, Zvi Bodie, Kenneth A. Froot, Andre F. Perold ve Robert C. Merton). The Global Financial System: A Functional Perspective. Boston: Harvard Business Schooll.
- Öçal, T., Çolak, Ö.F., Togay, S., Eser, K., (1997). Para Banka Teori Politika, Gazi Kitabevi, 1.Baskı, Mart, Ankara.
- Öçal, Tezer ve Çolak, Ö. Faruk (2009), Finansal Sistem ve Bankalar, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özata, Y., (2010). Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi ve Yabancı Bankaların Sistem İçindeki Rolü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, M., (2016), Finansal Yönetim, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Özer, R., (2015), Para ve Sermaye Piyasaları, <https://www.paranomist.com/para-ve-sermaye-piyasalari.html> (27.03.2019).

- Özmen, N. C., (2011), Uluslararası Finansal Piyasaların Gelişimi ve Bir Örnek Olarak Forex Piyasalarının İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özsoy, İ. (2009). İktisadî adamdan toplum adamına (from economic man to the man of society), Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (48), 177-206,
- Özulucan, A. ve Deran, A., (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (11), 85-108.
- Parasız, İ. (2014) Modern Bankacılık, Teori ve Uygulama, Ezgi Kitapevi, 3.Baskı, Ankara.
- Parasız,İ., (2009). Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi Yayınları, 9. Baskı.
- Pazarbaşıoğlu, C., (2013). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu IV.
- Reis, Ş.G., Buğan, M.F., Kılıç, Y., (2016). Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği Muhasebe ve Finans Dergisi.
- Saldanlı, A. ve Aydın, M., (2016). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi Sayı 24, 1-9.
- Samırkaş, M.C., Evci, S., Ergün, B., (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri, Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt 5 Sayı 8.
- Seven, Ü. (2015). Finansal Gelişmişlik ve Ekonomik Büyüme. TSPB Gösterge Dergisi.
- Sevilengül, O., (2001). Banka Muhasebesi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Seyidoğlu, H., (1992), Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayınları, No.: 4, Ankara.
- Seyidoğlu, H., (2001), Uluslararası Finans, Güzem Yayınları, No.: 16, İstanbul.
- Shaw, E.S. (1973). Financial Deepening in Economic Development. Newyork: Oxford University Press.
- SPK, (2016), Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri, Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçığı.
- SPL, (2014), Finansal Piyasalar, Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları, Ders Kodu:1006.

- Sungur, T., (1999). Bankacılar için banka tekniği işlemleri. İstanbul: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Şahin, H. (2009). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu. Ezgi Kitabevi Bursa.
- Şakar, H., (2002). Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi, Akdeniz Yayıncılık, İstanbul. Yayını, İstanbul.
- Takan, M. ve Boyacıoğlu, M.A., (2011). Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yönetim, Ankara: Nobel Yayınları.
- Taşkın, F.D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler, Ege Akademik Bakış Cilt 11 Sayı 2 Nisan s.297.
- TBB, (2013). Türkiye Bankalar Birliği. Bankalarımız 2013. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.<https://www.tbb.org.tr>
- TBB, (2017a), Türkiye Bankalar Birliği Türkiye’de Bankacılık Sistemi, 1959 – 2017, Haziran, <https://www.tbb.org.tr>
- TBB, (2017b), Türkiye Bankalar Birliği Faaliyet Raporu 2012-2016. <https://www.tbb.org.tr>
- TBB, 2017/d, (2017). Türkiye Bankalar Birliği.
- TBB. (2010) Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi 2010 Sayı 73. <https://www.tbb.org.tr>.
- TCMB (2015) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.
- TDK, (2017). Türk Dil Kurumu. Türkçe sözlük.
- Tezer, Ö. ve Çolak, Ö. F., (2001). Para ve Banka. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- TMS, (2006). 1 Sıra no’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği, Resmi Gazete Tarihi: 26.12.1992, Resmi Gazete No: 21447.
- Tolon, M., (2004). Ticari bankalarda pazarlama stratejilerinin uygulanması ve Türkiye’deki ticari bankalar üzerine bir araştırma. Verimlilik Dergisi, (4), 63- 88.
- Toprak, M. ve Metin, C., (2012). Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.

Turgut, A. (2007). Bankacılık ve KOBİ'ler için dönüm noktası: Basel II standartları. Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (13), 29-44

Uçar, M., (1999). Banka Muhasebesi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Williamson, John- Mahar, Molly (2012). Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Çeviren Güven Delice, Liberte Yayınları.

Yıldırım, O., (2008). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

<http://www.borsapiyasasi1.com/menkul-kiymetler-borsasi/> (27.03.2019).

<https://www.forexcafe.org/makale/dorduncul-piyasa-nedir.html> (27.03.2019).

<http://www.alomaliye.com/2019/05/07/mart-2019-banka-calisan-ve-sube-bilgileri/>

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Gümüşhane’de dünyaya gelen Serhat KOÇ, İlköğretim ve Lise öğrenimini İstanbul’da tamamlamıştır. 2008 yılında başladığı Yalova Üniversitesi İngilizce İşletme Bölümünden 2013 yılında mezun olmuştur. 2014 yılında Yüksek Lisans öğrenimine başladığı Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün Uluslararası Ticaret ve Finansman Programını ise Temmuz 2019’da tamamlamıştır.

